NÆR FOLK I HELE NORGE

SENTERPARTIETS PRINSIPP- OG HANDLINGSPROGRAM 2025–2029

Senterpartiet

Innhold

Trygg fremtid i hele Norge 5
Tillit til folk og lokalsamfunn 7
Lokalt folkestyre 8
Avbyråkratisering og tillitsbasert styring 9
Beredskap: Styrket nasjonalt totalforsvar 11
Kommunene og fylkeskommunene 12
Nødetatene 13
Den offentlig organiserte redningstjenesten 14
Frivillige rednings- og beredskapsorganisasjoner 14
Næringslivet 15
Sivilforsvaret 15
Klima, miljø og natur: Grønn omstilling tar hele Norge i bruk 17
Rettferdig omstilling 17
Sirkulær økonomi på norske ressurser 18
Naturlig og industriell karbonfangst 19
Samspillet mellom natur og klima 20
Friluftsliv 22
Arbeid, velferd og bolig: Gjør din plikt, krev din rett 24
Arbeid 24
Velferd 26
Utenforskap 27
Bolig 28
Barn, familie og mangfold: Ulike liv - like muligheter 30
Barnetrygd, kontantstøtte og foreldrepermisjon 30
Barnehage 32
Skolefritidsordning 33
Barnevernet 33
Mangfold 35
Urfolk og nasjonale minoriteter 36
Personer med funksjonsnedsettelse 37
LHBTQ+ 38
Energi: Nasjonal kontroll over krafta vår 39
Kraftutbygging og energieffektivisering 39

Nye energiformer og lokal selvråderett 40
Nei til EU sin fjerde energimarkedspakke 40
Forsvar: Norsk suverenitet og trygghet 43
Forsvarsløft 43
Heimevern og reservister 44
Folkene i Forsvaret 45
Totalforsvar 45
Helse og omsorg: Forebygging, behandling og rehabilitering 48
Folkehelse 48
Kvinnehelse 49
Kommunehelsetjenesten 50
Velferdsteknologi og e-helse 52
Eldreomsorg 53
Pårørende 54
Fødetilbud og barselomsorg 55
Psykisk helse 55
Behandling og forebygging av rus 56
Bioteknologi 57
Spesialisthelsetjenesten 58
Innvandring og integrering: Kontrollert, rettferdig og inkluderende 61
Flyktning- og asylpolitikk 62
Integrering 63
Jordbruk, fiskeri og havbruk: Norsk mat gir trygghet 65
Jordbruk 66
Reindrift 69
Rovvilt 69
Matjord 71
Fiskeri 72
Havbruk 74
Dyrevelferd og dyrehelse 76
Justis: trygghet over hele landet 78
Politi 78
Arbeid mot vold og overgrep 80
Toll 82
Narkotika 82

Kriminalomsorgen 83
Ungdomskriminalitet 84
Organisert kriminalitet 85
Domstolene 86
Kultur, idrett og frivillighet: For fellesskap og beredskap 88
Frivillighet 88
Medier og ytringsfrihet 90
Kultur og idrett 91
Livssyn og kirke 93
Kulturarv 94
Næring og industri: Verdiskaping i hele Norge 96
Industri og energi 98
Skogbruk 99
Maritime næringer 100
Reiseliv 100
Mineralnæringen 101
Olje og gass 102
Økonomi og skatt: Verdiskaping og fordeling 105
Skatter og avgifter 106
Statens pensjonsfond utland 108
Statens pensjonsfond Norge 108
Samferdsel: Hele Norge må bindes tettere sammen 110
Kollektivtilbud i hele Norge 113
Luftfart 115
Havner og farleder 116
Digitalisering 117
Post 119
Utdanning og forskning: Skolegang som gir jobb, gode liv og verdiskaping 120
Motivasjon, gjennomføring og rådgivning 121
Læreren 121
Grunnskolen 122
Videregående opplæring 124
Yrkesfag 125
Høyere yrkesfaglig utdanning 126
Høyere utdanning 126

Studentvelferd 128
Forskning 129
Livslang læring 130
Utenriks- og sikkerhetspolitikk: Norske interesser og internasjonal solidaritet 131
Nordisk samarbeid 132
Internasjonal handel 133
Internasjonal utvikling 134
EU/EØS 136

Trygg fremtid i hele Norge

Senterpartiet vil bygge samfunnet nedenfra gjennom et inkluderende folkestyre. Geografisk fordeling av makt, kapital og bosetting er kjernen i Senterpartiets ideologi. Senterpartiet ønsker å flytte makten til å løse problemene nærmest mulig de som opplever utfordringene på kroppen. Vi vil avbyråkratisere og desentralisere Norge. Det statlige byråkratiet har over tid vokst seg for stort. Folk over hele Norge skal ha mulighet for å leve gode liv og å utvikle sine lokalsamfunn. Slik skal vi utvikle et levende Norge.

Et land med høy grad av tillit mellom folk, til myndigheter, til rettsstaten og en jevn fordeling av ressurser gir et mer effektivt, rettferdig og demokratisk samfunn. Et samfunn med små forskjeller mellom folk, uavhengig av hvor man bor eller hva man eier, øker tilliten i samfunnet.

Et livskraftig næringsliv over hele Norge er en forutsetning for å bygge landet. Små og store bedrifter utgjør grunnmuren i verdiskapingen og sysselsettingen i Norge. Næringspolitikken må styrke grunnlaget for å bygge, drive og videreutvikle virksomheter. Senterpartiet mener at forutsigbare rammevilkår, kapitaltilgang og relevant kompetanse er viktig for utviklingen av virksomhetene våre. Vi vil ha et skatte- og avgiftsnivå som fremmer verdiskaping og styrker norsk og lokalt eierskap.

Myndighetenes viktigste oppgave er å sikre innbyggernes trygghet. Det handler om å trygge folks økonomi, bekjempe kriminalitet og å sikre tilgang til helse- og velferdstjenester uansett hvor man bor eller hvilken bakgrunn man har. Vi skal ha nasjonal kontroll over naturressursene, kritisk infrastruktur og energiforsyningen i Norge.

Norsk fossefall, norsk jord og skog, norsk olje og gass, fisk, mineraler og havarealer. Alle disse naturressursene har vi bevart nasjonalt eierskap til som følge av kloke politiske veivalg. Dette har sikret at hele folket har fått glede av naturressursene. Senterpartiet vil at vi skal bruke lærdommen fra egen historie, og styrke det nasjonale eierskapet og kontrollen over egne naturressurser.

Flere har kommet inn i arbeidslivet de siste årene. Norge har blant de høyeste sysselsettingsandelene i Europa. Likevel står for mange utenfor jobb og utdannelse. Det er et stort tap for enkeltpersoner som ikke får ta del i arbeidsfellesskap, og for samfunnet som trenger arbeidskraft og mangfold. Folk må få utdannelse som gir arbeid, og alle som kan, må bidra i arbeidslivet etter evne.

Landet vårt og verden står overfor nye utfordringer. Den sikkerhetspolitiske situasjonen gjør at vår sivile og militære beredskap må styrkes over hele landet. Klimaendringene gjør oss mer sårbare for ekstremvær og kriser. Senterpartiet vil derfor styrke bredden i vår totalberedskap. Politiet, Forsvaret og egen selvforsyning av mat er avgjørende i dette arbeidet. Summen av mobiliserings- og motstandskraft i lokalsamfunnene våre avgjør hvor sterk vår nasjonale beredskap er når kriser rammer.

Den internasjonale uroen og stormaktsrivaliseringen gjør at Norge må bevare og styrke våre internasjonale allianser. Vi må bidra til en verden preget av mellomstatlig samarbeid og respekt for internasjonal folkerett. Senterpartiet sier ja til internasjonalt samarbeid, men nei til EU-medlemskap og annet overnasjonalt styre. Norge skal være en sterk og inkluderende nasjonalstat, hvor makten ligger på norske hender. Suverenitet er en forutsetning for demokrati.

Klok forvaltning av rike naturressurser har lagt grunnlaget for den velferden vi har i dag. Vi forvalter landet og havet på vegne av våre etterkommere. Derfor må Norge overlates i bedre stand enn vi overtok det i. Vekst er ikke å forbruke mer, men å forvalte bedre. Bærekraftig bruk av fornybare ressurser har vært en modell for norsk bosetting. I møtet med klima- og naturkrisen skal denne norske modellen videreutvikles. Vi skal ha en rask omstilling til en sirkulær økonomi. I den sirkulære økonomien skal vi utvikle grønne næringer basert på lokale fornybare ressurser. Mer ekstremvær gjør at vi må ruste opp infrastrukturen vår for å håndtere et varmere, våtere og villere klima.

Digitalisering, kunstig intelligens og ny teknologi gir muligheter for bedre utnyttelse av ressursene våre og økt livskvalitet, men gjør også samfunnet vårt sårbart på nye måter. Folk, næringsliv og det offentlige over hele Norge må rustes for å kunne ta mulighetene og å kunne møte utfordringene fra ny teknologi. Generative språkmodeller som benytter kunstig intelligens, må tilpasses til det norske språket og norske verdier for å videreutvikle det Norge vi er så glade i.

Flere eldre og lave fødselstall utfordrer velferden og produksjonsevnen i Norge. Eldre er viktige ressurser i samfunnet. Samtidig må samfunnet rustes for at flere vil trenge god eldreomsorg. Senterpartiet står i front for å styrke velferdsordningene for barnefamiliene. Norge skal være et samfunn hvor folk har mulighet til å få så mange barn som de ønsker. Da må tiden og økonomien i hverdagen til folk gå opp.

Ny utfordringer gir nye muligheter for å utvikle hele Norge. Senterpartiet kjemper for et levende Norge med produktivitetsvekst, befolkningsvekst i distriktene og muligheter for å leve gode liv i by og bygd. Omstillingen vi skal gjennom skal bygge og trygge landet og gi bedre liv for oss som bor her og de som kommer etter oss. Folkestyre, rettferdig fordeling og bærekraftig forvaltning er Senterpartiets politikk.

Tillit til folk og lokalsamfunn

Senterpartiet vil utvikle gode lokalsamfunn i bygder, tettsteder og byer i hele Norge. Gode lokalsamfunn skaper sterke fellesskap, legger til rette for verdiskaping, frivillighet og reduserer utenforskap. Vi har mål om økt folkevekst i distriktene til glede for folk i bygder, tettsteder og byer i hele landet. Senterpartiet ønsker ikke folkevekst i byer og pressområder på bekostning av trygge oppvekstmiljøer, ivaretakelse av stedets historie og kultur, og viktige naturverdier som dyrket mark og produktiv skog. Senterpartiet ønsker bærekraftig vekst.

Næringsutvikling og tjenester nært folk over hele Norge er viktig for Senterpartiet. I nasjonalstaten Norge skal alle føle at de hører til et sted. Alle skal ha tilgang til universelle velferdsgoder og tjenester uavhengig av ressurser og bosted. Når samfunnsfunksjoner sentraliseres, økes avstanden mellom innbyggere og myndigheter, som igjen kan svekke tilliten i samfunnet. Offentlige oppgaver og myndighetens tilstedeværelse må derfor ikke sentraliseres bort fra lokalsamfunn.

Senterpartiet har fått på plass piloter for bygdevekstavtaler som et nytt virkemiddel i distriktspolitikken. Dette gir mange distriktskommuner mulighet til å teste ut og utvikle tjenestene for å gi økt bolyst, bedre tjenestetilbud og sikre næringsutvikling i sine lokalsamfunn. Vi vil videreutvikle og utvide denne ordningen. Senterpartiet vil også videreføre ordningen med områdesatsinger og byvekstavtaler for å sikre miljøvennlig utvikling og gode levekår i pressområdene.

Fylkeskommunens samfunnsutviklerrolle må styrkes for å både mobilisere, koordinere og støtte kommuner, næringsliv og frivillige organisasjoner.

Senterpartiet vil:
– At statlige virksomheter skal tilrettelegge for at ansatte kan jobbe desentralisert.
– Etablere flere desentraliserte kontorfellesskap for statlige ansatte.
– Videreutvikle nærtjenestesentrene i kommunene for å tilby flere statlige tjenester nært folk.
– Flyttet flere statlige arbeidsplasser fra Oslo til andre deler av landet og sikre at lokalisering av statlig virksomhet blir vurdert i en regional arbeidsmarkedssammenheng og ikke bare ut fra kommunestørrelse. Minst én kommune i sentralitetsklasse 3-6 skal alltid vurderes ved lokalisering av statlige arbeidsplasser. Unntaksbestemmelser som gjør det mulig å omgå utflyttingsvedtak, må avskaffes.
– Når leiekontrakter for statlige etater i Oslo holder på å gå ut, skal det vurderes om hele eller deler av virksomheten kan flyttes ut av Oslo.
– Opprette et forskningsprogram for distriktsutvikling i Norges forskningsråd.
– Øke utbyggingstakten av 5G og stille lovpålagte krav om dekning i spredtbygde strøk ved tildeling av frekvenser.
– Videreutvikle og utvide ordningen med bygdevekstavtaler til å gjelde flere kommuner.
– Fremme småskala næringsvirksomhet i distriktene ved å forenkle plan- og godkjenningsprosesser.

– Styrke arbeidet med å samordne statlige innsigelser og sette klare tidsfrister og begrensninger for å unngå forsinkelser i planprosesser.
– Ha en differensiert arealpolitikk i statlige planretningslinjer for å ta hensyn til ulike behov i tettbygde og spredtbygde strøk.

Lokalt folkestyre

Det lokale folkestyret må styrkes, slik at flere får delta i utviklingen av samfunnet og det lokale tjenestetilbudet. Folkestyret må utvikles gjennom desentralisering av statlige oppgaver til fylkene. Senterpartiet ønsker en selvstendig og nyskapende kommunesektor, som utvikler den lokale velferden og lokalsamfunnet. For å sikre et livskraftig lokalt folkestyre må øremerking, rettighetsfesting og bemanningsnormer begrenses. Alle nye oppgaver må fullfinansieres.

Kommunene og fylkeskommunene er sentrale tjenesteprodusenter, samfunnsutviklere og grunnmuren i folkestyret vårt. Senterpartiet mener det er viktig at det er kort avstand mellom de folkevalgte og innbyggerne. Eventuelle kommune- og fylkessammenslåinger skal være frivillige og oppslutningen om disse skal være avklart i lokale folkeavstemninger før igangsetting.

Det kommunale inntektssystemet skal bidra til bosetting over hele Norge, og sørge for at alle innbyggere får likeverdige tjenester.

Statsforvalterens oppgaver må begrenses til det som naturlig hører til rollen som forvalter på vegne av staten. Øvrige oppgaver, som ikke omhandler tilsyn, kontroll eller klage, overføres til folkevalgt nivå.

Senterpartiet vil:
– Videreføre vårt folkestyre og vår forvaltning organisert i tre nivåer: Stat, fylke og kommune.
– Ikke tvangssammenslå kommuner.
– Sikre at inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner reduserer forskjeller i samfunnet og bidrar til bosetting i hele landet, og ikke stimulerer til kommunesammenslåinger.
– Beholde generalistkommuneprinsippet.
– Nedsette et offentlig utvalg som skal gjennomgå detaljstyringen av norske kommuner, med mål om å ta ned det statlige styringstrykket, redusere den statlige detaljstyringen og øke det lokale, kommunale skjønnet til å løse og utføre oppgaver.
– Beholde dagens 19 valgkretser ved stortingsvalg.
– Sikre at valggjennomføringen og at digitale systemer som er viktige for valg, er godt beskyttet.
– Sikre at overføringer til kommuner og fylkeskommuner i hovedsak gis som frie midler.
– Overfor flere oppgaver fra staten og regional stat ute i fylkene til fylkeskommunene og folkevalgt nivå. Oppgavene skal være fullfinansierte.
– Overfor flere av statsforvalterens oppgaver som ikke omhandler tilsyn, kontroll eller klage til fylkeskommunen. Jordvern og beredskap skal være unntatt.

– Stimulere til at de største byene oppretter bydelsråd/kommunedelsråd, bydelsstyrer/kommunedelsstyrer eller bydelsutvalg/kommunedelsutvalg for å styrke det lokale folkestyret.
– At stortingsrepresentanter ikke skal kunne utnevnes til statssekretær.

Avbyråkratisering og tillitsbasert styring

Offentlig sektor har for stor grad av detaljstyring, og for lite tillit til de som gjør jobben.

Ansatte i skole og helse er overbelastet med rapportering og detaljstyring. «Bestiller/utfører-modeller» har ikke gitt bedre styring, men redusert faglig skjønn og tid til innbyggerne.

Senterpartiet vil videreføre og intensivere arbeidet med tillitsreformen i offentlig sektor. Reduserte og forenklede rapporterings- og dokumentasjonskrav, frikommuneforsøk og utstrakt bruk av tillitsbasert ledelse er noen av grepene som er tatt i regjeringsperioden. Tillitsbasert styring må ligge til grunn i styringen av offentlig sektor.

Statlige etater og direktorater har for mye innflytelse over saker som kan bli løst gjennom politisk skjønn, bruk av lokal kunnskap, lokale tilpasninger og lokale prioriteringer. Senterpartiet vil derfor gjennomgå det statlige organisasjonskartet kritisk og redusere antallet direktorater. Enkelte direktorater kan legges ned. Andre kan slås sammen med ansvarlig departement eller andre direktorater. I denne prosessen skal statlige arbeidsplasser desentraliseres.

Regelverk for offentlige tilskuddsordninger må gjøres fleksibelt og åpne for bruk av mer lokalt skjønn. Det må åpnes opp for mer forsøk og eksperimentering i kommunesektoren, på tvers av sektorer og forvaltningsnivå. Forsøksloven må revideres, og det må utvikles frikommuneforsøk og frifylkeforsøk for å tilrettelegge for mer omfattende endrings- og fornyingsprosesser innenfor de to forvaltningsnivåene.

Det offentlige må forvalte skattebetalernes penger og fellesskapets ressurser på en måte som skaper tillit i befolkningen. Senterpartiet er kritisk til det offentliges utstrakte bruk av dyre konsulent- og kommunikasjonstjenester, gapet mellom lederlønninger og vanlige folks lønninger, samt pengebruken i statlige IT-løsninger og utbyggingsprosjekter.

Lover og regelverk skal være enkle å forstå, og avgjørelser skal tas nærmest mulig innbyggerne. Overdreven byråkratisering skaper frustrasjon, ineffektivitet og stjeler ressurser fra viktige samfunnsoppgaver. God lokalkunnskap er viktig for god beredskap og drift av landet vårt.

Innsigelser er viktige i demokratiet, men må ikke hindre lokalt selvstyre uten sterke regionale eller nasjonale grunner.

Senterpartiet vil:
– Redusere bruken av New Public Management som ledelsesmodell i det offentlige.
– Sikre gode medvirkningsprosesser som gjør at innbyggerne føler seg hørt.
– Redusere krav til internrevisjon i statlige etater og arbeid for forenkling av forskrifter og skjema.
– Heve terskelverdien for å bli omfattet av forskrift for offentlige anskaffelser og bruke handlingsrommet bedre.
– Redusere antall direktorater og statlige etater og sørge for at det statlige byråkratiet reduseres.
– Digitalisere og forenkle kontroll- og rapporteringssystemene i det offentlige slik at flere ressurser kan brukes på å levere bedre tjenester til innbyggerne.
– Styrke arbeidet med forenkling og avbyråkratisering for offentlig sektor og næringslivet og differensiere mellom store og små bedrifter.
– Sikre at offentlige prosesser er åpne og gir rom for innsyn.
– At bruken av konsulenter i offentlig virksomhet reduseres. Forvaltningen skal i stedet bygge opp egen kompetanse.
– Ha et lønnstak for ledere i staten og statlige foretak.
– Redusere antall direktørstillinger i statlige etater.
– Videreutvikle institusjoner som Husbanken, Kommunalbanken og Statens lånekasse for utdanning, som viktige institusjoner for å sikre geografisk og sosial utjevning.

Beredskap: Styrket nasjonalt totalforsvar

Den beste beredskap og forsvar er bosetting, god infrastruktur, matproduksjon og annen næringsvirksomhet spredt over hele Norge. Senterpartiet mener at det legger grunnlaget for sterk nasjonal motstandskraft og mobiliseringsevne.

Totalforsvaret omfatter samarbeid mellom det sivile samfunn og Forsvaret i hele krisespektret; fra fred, via sikkerhetspolitisk krise og til væpnet konflikt. Senterpartiet vil styrke totalforsvaret over hele Norge. Senterpartiet fikk nedsatt totalberedskapskommisjonen og leverte en totalberedskapmelding til Stortinget.

Vår del av verden har siden andre verdenskrig opplevd fred og fremgang. Det internasjonale bildet er nå preget av større spenninger og mer usikkerhet. Russland angrep Ukraina, og flere land har opplevd en svekkelse av demokratiske normer og verdier.

Hybride trusler sammenholdt med bruk av teknologi, usikre globale forsyningslinjer og økt mobilitet har endret sikkerhetssituasjonen. Dagens sikkerhetspolitiske situasjon er alvorlig, og vi kan stå overfor økt konfrontasjon mellom totalitære regimer og demokratier. Det nye trusselbildet krever fornyet samhandling på tvers av sektorene for å sikre befolkningen tilgang på det aller nødvendigste i kriser og krig.

"Akkurat-i-tide"-prinsippet har preget samfunnet siden Berlinmurens fall. Vi vil erstatte det med “føre-var”-prinsippet og lage en langtidsplan for sivil beredskap.

Den teknologiske utviklingen skaper nye muligheter, men også sårbarheter og nye utfordringer. Offentlige instanser, næringsliv og privatpersoner er utsatt for digitale trusler. Senterpartiet mener det er viktig å prioritere ressurser til etterretning, samt ivaretakelse av infrastruktur og kompetansebygging for virksomheter og folk.

Befolkningen, kommunene, nødetatene, den offentlig organiserte redningstjenesten og frivillige rednings- og beredskapsorganisasjoner er bærebjelkene for beredskapen vår.

Befolkningen må sikres god informasjon om hva den enkelte skal bidra med for å avhjelpe situasjoner langs hele krisespektret. Ved at flest mulig av landets innbyggere kan hjelpe seg selv i en akuttsituasjon, er det offentlige bedre rustet til å bistå de som trenger det mest. Ressursene som skal håndtere krisene, må være spredt over hele landet. Bosetting og infrastruktur i Øst-Finnmark er av særlig betydning for hele Norges totalberedskap.

Klimaet er i endring på grunn av global oppvarming. For Norges del vil det bety høyere gjennomsnittstemperaturer, mer nedbør og mer ekstremvær. Det vil bli økt risiko for flom og skred, mer styrtregn og havnivåstigning. De samfunnsområdene som blir spesielt utsatt er landbruk, bygg og anlegg, vann og avløp, og samferdsel. En viktig del av å bygge beredskap for framtiden handler om å integrere hensynet til klimaendringene i samfunnsplanleggingen.

Senterpartiet vil:
– Sørge for at vi får på plass en langtidsplan for sivil beredskap i kommende stortingsperiode.
– Styrke og beskytt norsk matproduksjon og foredling i hele landet for å sikre vår kapasitet til å produsere og beredskapslagre mat.
– Videreføre og styrke satsingen på beredskapslager for korn. Lagring bør skje både i sentrale lagre og desentralisert på gårder.
– Sikre tilstrekkelig beredskapslager av kritiske legemidler og medisinsk utstyr over hele landet, slik at befolkningen har tilgang på nødvendige medisiner i krisesituasjoner.
– Styrke nasjonalt eierskap og kontroll over strategisk viktige bedrifter, infrastruktur, teknologi og verdikjeder som bidrar til beredskap og sikkerhet.
– Sørge for at vi har et godt nok lovverk som hindrer uønskede utenlandske direkte og indirekte investeringer i og drift av for eksempel infrastruktur, naturressurser og eiendom i Norge.
– Kartlegge og avvikle utenlandsk eierskap til eiendommer som har en strategisk etterretningsmessig beliggenhet.
– Sikre redundans i IKT og kraftforsyningen som del av en beredskapspakke for samfunnskritisk infrastruktur.
– Sikre et driftssikkert nødnett med dekning i hele landet i samarbeid med de kommersielle aktørene i det norske markedet. Redundans og tilgang må sikres for alle relevante aktører.
– Ha tilstrekkelig datalagring for samfunnskritiske formål.
– Sikre at ansvarlige myndigheter har tydelig mandat, kompetanse og kapasitet til å avdekke og motvirke forsøk på å spre desinformasjon og svekke nasjonal beredskap, innenfor rammen av ytringsfrihet og pressefrihet.
– Få på plass tilstrekkelige ressurser til forebygging og etterretning av digitale trusler og angrep også på kommunalt og fylkeskommunalt nivå.
– Ruste opp og bygge nye tilfluktsrom som kan gi reell beskyttelse for befolkningen, samt gjeninnføre krav til tilfluktsrom ved oppføring av nye offentlige bygg.
– Vektlegge sikkerhet og beredskap mer i offentlige innkjøp og anbud.
– Ha mer samøving mellom Forsvaret, frivillige organisasjoner, næringslivet, helsevesenet, brannvesenet og politiet, samt kommune og fylkeskommune, for å sikre bedre samhandling ved krisehendelser.
– Gi statsforvalterne og Sysselmesteren et tydeligere ansvar og en samordningsrolle i arbeidet med klimatilpasning.
– Bedre kvaliteten og tilgjengeligheten i det offentlige kartgrunnlaget for å forebygge skader som følge av klimaendringer.
– Videreutvikle metoden i analyser av krisescenarioer for systematisk å ta hensyn til klimaendringer i vurderinger av fremtidig risiko.
– Stille krav til økt kapasitet til reservestrøm på telenettet

Kommunene og fylkeskommunene

Kommunene må settes i stand til å gjennomføre oppdaterte risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS) og å ha beredskapsplaner. Kommunale beredskapsråd må etableres, enten i hver enkelt kommune eller i samarbeid med nabokommuner.

Beredskapsrådene må være bredt sammensatt. Næringsliv og frivillighet må delta for å sikre nødvendig samordning av beredskapen lokalt. Kommunale beredskapsråd skal gi oppdatert informasjon til innbyggerne. De kommunale beredskapsrådene skal sørge for informasjonsflyt fra lokalt til regionalt og nasjonalt nivå.

Fylkeskommunene må sikre at kritisk infrastruktur kan møte ulike situasjoner som gjør at deler av infrastrukturen faller ut. Dette gjelder både fylkesveiene som beredskapsveier og den digitale infrastrukturens redundans.

Senterpartiet vil:
– Sikre minimum 50 prosent beredskapskoordinator per kommune, som er statlig fullfinansiert. Flere kommuner kan samarbeide om beredskapskoordinator.
– Etablere regionale kurs om totalforsvar, samfunnssikkerhet og beredskap som tilbud til sentrale beredskapsressurser på lokalt og regionalt nivå, for å sikre en bredere og mer enhetlig innsikt i samfunnssikkerhet og beredskap.
– Øke statens bidrag til å kartlegge faresoner i områder som kan være utsatt for flom, ras og skred. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Norges Geotekniske Institutt (NGI) må gis tilstrekkelige ressurser til å overvåke områder med kvikkleire og andre ras- og skredutsatte områder nøye.
– Sette kommunene i stand til å levere på krav om ROS-analyser, økonomisk og kompetansemessig.
– Utvikle risiko- og sårbarhetsanalysen i fylkene (fylke-ROS) og kommunene, og bruke dem aktivt i lokalt klimatilpasningsarbeid.
– Etablere en statlig låneordning hvor kommuner og fylkeskommuner kan få rentefrie lån til uforutsette utgifter på grunn av naturskade, flom, skred eller statlige krav om naturskadeforebyggende tiltak, før statlig kompensasjon gis.

Nødetatene

Nødetatene må sikres økonomiske ressurser til å løse sine oppgaver gjennom samhandling over hele landet. Et gjennomgående problem i beredskapsetatene er at bevilgningene til administrasjonsleddet øker. På samme tid får de ytre etatene – som håndterer krisene – en mindre andel. Senterpartiet mener at en større andel av ressursene som går til brann- og redning, politiet og helsevesenet må gå til de operative enhetene.

Brannvesenet skal fortsatt være et kommunalt ansvar. De er ofte først på stedet ved ulykker og andre hendelser. De andre nødetatene må bidra med kompetanse og ressurser for å ruste brannvesenet for oppgavene de møter. Brannvesenet må få bevilgninger som sikrer investeringsevne og nødvendig utstyr. Senterpartiet vil opprettholde dagens 110-sentraler.

Ambulansen må kunne komme raskt over hele landet vårt. Senterpartiet vil opprettholde desentraliserte strukturer innenfor helse, og beholde og videreutvikle sykehus som grunnmuren i helseberedskapen. Legevakt, vår nærmeste beredskapstjeneste, må være

tilgjengelig i hele landet. Dette sikrer bosetting og at vi er rustet til å håndtere situasjoner langs hele krisespektret over hele Norge.

Politiet fyller flere viktige roller i beredskapssammenheng. De skal, blant annet, drive med forebygging, delta i lokale beredskapsråd og avdekke trusler. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) må sikres ressurser til sitt etterretningsarbeid for å identifisere og håndtere sammensatte trusler.

Senterpartiet vil:
– Fastsatt forpliktende og forutsigbare responstider for hver av nødetatene. Responstid skal måles på kommune- eller kommunedelnivå.
– At nødetatenes operasjonssentraler skal ha nødvendig lokalkunnskap for å arbeide effektivt. Det er spesielt viktig å sikre kunnskap om lokal geografi og nødvendige språkferdigheter, særlig i samiske områder.
– Gi PST og politiet økte ressurser til sitt etterretningsarbeid for å identifisere og håndtere sammensatte trusler, også ved kritisk infrastruktur på sokkelen.
– Prøve ut nye samarbeidsformer mellom nødetatene i distriktsområder. Formålet er å styrke den samlede beredskapen i områder med store avstander og liten befolkning. Det er en forutsetning at kostnadene ikke legges over på kommunene og at samarbeidet ikke svekker kompetansen i nødetatene.
– Sikre tilgang på bensin og diesel for nødetatene, uavhengig av strømtilgang, og gjeninnføre desentralisert beredskapslager for bensin og diesel.

Den offentlig organiserte redningstjenesten

Senterpartiet har sørget for at den offentlig organiserte redningstjenesten har fått styrket døgnbemanning ved begge hovedredningssentralenes avdelinger. På samme tid er oppdragsmengden til sentralene økende. Senterpartiet vil derfor som et minimum opprettholde satsingen på disse landsdekkende tjenestene.

Heimevernet og Forsvaret kan brukes i beredskapsarbeidet ved store og alvorlige hendelser i fredstid. Dette vil være en viktig ressurs med stor menneskelig kapasitet og lang utholdenhet. Forsvaret skal også kunne stille utstyr til disposisjon.

Senterpartiet vil:
– At luftambulanse og øvrige beredskapstjenester skal være et offentlig ansvar og drives i offentlig/ideell regi.
– Opprettholde satsingene på Kystvakten og redningshelikoptrene.

Frivillige rednings- og beredskapsorganisasjoner

Frivillige organisasjoner inngår i Norges beredskap. Frivillig deltakelse er i seg selv god beredskap, da enkeltmenneskene som har beredskapskompetanse er viktige i sine lokalsamfunn.

Senterpartiet mener at frivillighetens bidrag må sikres gjennom økte bevilgninger til organisasjonene i tråd med anbefalingene fra Frivillige Organisasjoners Redningsfaglige Forum. Frivilligheten, herunder også nasjonale organisasjoner som yter omsorgsberedskap, må i langt større grad inkluderes i lokalt, regionalt og nasjonalt beredskapsarbeid. Det kan være ved øvinger, evalueringer og utarbeidelse av beredskapsplaner.

Senterpartiet vil:
– Øke tilskuddet til de frivillige organisasjonene, og gi frivillige beredskapsorganisasjoner i hele landet et løft.
– Gi avgiftsfritak for kjøretøy og utstyr for frivillige redningstjenester.
– Dekke frivillige beredskapsorganisasjoners kostnader til nødnett.
– Kompensere arbeidsgivere som må avstå personell til øvelser, redningsaksjoner og annen samfunnsberedskap.
– Støtte nasjonale organisasjoner som yter omsorgsberedskap i krisesituasjoner.
– Sikre god beredskap til sjøs i hele landet gjennom å øke det offentlige tilskuddet til Redningsselskapet.
– Sikre godt samarbeid med Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn, og at disse er inkludert i lokale, regionale og nasjonale beredskapsplaner.
– Videreutvikle og styrke samarbeidet i Norden innenfor områder som redningstjeneste, beredskap, smittevernutstyr og medisiner.

Næringslivet

Næringslivet besitter verdifulle ressurser for Norges totalberedskap. Senterpartiet mener at næringslivet må inkluderes i beredskapsarbeid på alle nivå. Næringslivet skal inkluderes i de kommunale beredskapsrådene. Det offentlige skal sørge for å ha god oversikt over hvilke kapasiteter næringslivet kan bidra med. Næringslivet og det offentlige bør lage avtaler som sikrer tilgang på innsatsfaktorer ved behov.

Senterpartiet vil:
– Styrke norsk farmasøytisk industri for å redusere avhengigheten av utenlandske leveranser.
– Opprette tilskuddsordninger hvor næringsliv og privatpersoner får støtte til innkjøp av større beredskapsverktøy, som aggregater og drivstoff, som kan kollektivt benyttes i påkrevde situasjoner.
– Etablere beredskapslager for nødvendige matvarer i regi av dagligvarekjedene.
– Vurdere en ordning der de store aktørene i dagligvarebransjen pålegges å ha lager og distribusjon i alle våre fem landdeler.

Sivilforsvaret

Sivilforsvaret er i beredskap for å beskytte befolkningen i krigssituasjoner og ved store hendelser. I tillegg har Sivilforsvaret en viktig rolle som støttefunksjon til nødetatene i fredstid, som ved ulykker og naturkatastrofer. Sivilforsvarets utstyr må være plassert over hele Norge, så det er tilgjengelig når det trengs. Senterpartiet mener det er behov

for et sterkt sivilforsvar. Derfor har vi styrket Sivilforsvaret og vil fortsette med ytterligere styrking av denne viktige beredskapsressursen.

Senterpartiet vil:
– Opprettholde strukturen i Sivilforsvaret.
– Fortsatte styrkeoppbyggingen i Sivilforsvaret til 12 000 tjenestepliktige.

Klima, miljø og natur: Grønn omstilling tar hele Norge i bruk

Vekst er ikke å forbruke mer, men å forvalte bedre. Senterpartiet vil at ressurser skal gjenvinnes og gjenbrukes for å redusere klimagassutslipp, utarming av råstoff og natur, samt forurensing. Senterpartiet mener at ansvarlig forbruk og gjenbruk må belønnes. De som forurenser mest, må betale mer.

Klimakrisen er en av vår tids største utfordringer. Norge er som kunnskapssamfunn, og med store menneskelige og økonomiske ressurser, godt skikket til å ta lederskap i kampen for klima, miljø og natur.

Naturen og høsting av naturressurser er grunnlaget for vår eksistens og evne til å overleve. I Senterpartiets forvaltertankegang har mennesket et ansvar for at vi gjennom vår bruk av naturen tar vare på naturmangfold og miljø. Menneskets fremtid er betinget av at naturens produksjonsevne og mangfold opprettholdes.

Bruk og forvaltning av natur har vært grunnlaget for bosetting og aktivitet over det meste av Norge. Uten bruk av norske fossefall, jord, skog, fisk, olje, gass og mineraler, ville få av dagens lokalsamfunn ha blitt bosatt. Klok forvaltning av naturressursene er en sentral del av den norske suksesshistorien. For Senterpartiet er det åpenbart at ressursene forvaltes best gjennom bærekraftig bruk av naturen - ikke gjennom ensidig vern. Vi er avhengig av å bevare og gjenopprette natur som fyller nødvendige funksjoner.

Den private eiendomsretten er viktig for å sikre et bredt lag av lokale eiere som høster ressursene lokalt og har dette som sitt levebrød. Dette gir den beste, mest effektive og langsiktige forvaltningen av naturressursene.

Rettferdig omstilling

Norge må oppfylle våre forpliktelser etter Parisavtalen. Det haster å kutte utslipp for å begrense global oppvarming mest mulig. Norge må følge opp egne forpliktelser i avtalen og bidra i det internasjonale samarbeidet for klimakutt og klimatilpassing. Norge skal gjennomføre nasjonale utslippskutt og bidra til utslippskutt hvor de er mest effektive. Dette innebærer kvotekjøp og å finansiere effektive klimakutt i utlandet.

Senterpartiet vil prioritere effektive utslippskutt og sikre en rettferdig omstilling. Klimapolitikken må ha støtte fra folket, og vi må gi forutsigbarhet for nye næringer og bærekraftige løsninger.

Senterpartiet vil stimulere til tiltak vi alle kan gjøre for å bedre klimaet. Det er i Norges egeninteresse å omstille norsk økonomi. Gjennom omstilling skal vi sikre Norges globale konkurransekraft. Derfor er det viktig med ambisiøse og målrettede tiltak for omstilling.

De store grepene er det myndighetene som må ta. Næringslivet må stimuleres til å fortsette å drive forskning på og utvikle klimaløsninger som gir sysselsetting og lønnsomhet. For å få til raske utslippskutt i Norge må vi fjerne behovet for å bruke fossil energi i flest mulig sektorer. Vi bør også sette inn økt innsats mot de største punktutslippene i Norge.

Senterpartiet vil:
– Stimulere til nasjonale og regionale næringsprogrammer som Grønt industriløft og grønne næringsetableringer.
– Kartlegge hvordan utslippene fra Norges 50 største punktutslipp kan reduseres.
– Ta i bruk differansekontrakter for å stimulere til ny teknologi hvor industrien har sine største punktutslipp av klimagasser.
– Vurdere kritisk hvilke deler av EUs samarbeid på klimaområdet som tjener norske interesser å delta i.
– Øke klimainvesteringsfondets kapitalbase for å gi verdiskaping og utslippskutt i utviklingsland.
– Videreføre og øke støtten til solkraft, jordvarme og fjernvarme til nye bygg og boliger.
– At støtteordningene for alternative energikilder også skal være tilgjengelige for kultur- og idrettsanlegg.
– Forenkle søknadsprosessene og bedre støtteordningene for å gi enkeltpersoner, landbruk og lokalsamfunn en stimulans til å satse på solceller, mini- og mikrokraftverk, gårdsvindmøller, deling av strøm og reduksjon av utslipp.

Sirkulær økonomi på norske ressurser

Målet med sirkulærøkonomien er å skape verdier av planetens ressurser på bærekraftig vis. Dette innebærer produksjon av varer med lang levetid og med minst mulig bruk av ikke-fornybare ressurser. Reparasjon, gjenbruk og gjenvinning vil føre til en kraftig reduksjon av avfall.

Skal vi lykkes med å gjøre norsk økonomi sirkulær, må alle ledd i verdikjedene koordineres bedre, fra produksjon til forbruk og gjenvinning.

Overgangen til sirkulærøkonomien gir muligheter for Norge. Sirkulære løsninger forutsetter økt satsing på biologiske næringer og fornybart råstoff fra primærnæringene. Næringene og råstoffene som kan være alternativer til petroleum finnes i distriktene våre. Avfall fra næring og husholdninger må i større grad gjenbrukes og gjenvinnes i sirkulære verdikjeder.

Gjenvinning av kritiske materialer er viktig for Norges beredskap og norsk produksjon. Vi trenger å stimulere utviklingen av samfunnsnyttig gjenvinningsteknologi.

Gjennom aktiv bruk og god forvaltning av havet, jorden og skogen kan klimagassutslippene reduseres og råvaretilgangen styrkes. Marin forsøpling er et stort lokalt og globalt problem. Plast og annet avfall transporteres med havstrømmene over

verdenshavene. Det er nødvendig med et bredt spekter av tiltak fra holdningsendring og forbrukeransvar til samarbeid mellom nasjoner for å få bukt med dette problemet.

Aktiv næringspolitikk og nasjonalt eierskap av naturressursene er forutsetninger for å lykkes med å utvikle en sirkulær økonomi.

Senterpartiet vil:
– Utvikle langsiktige virkemidler i skatte- og avgiftssystemet slik at resirkulerte råvarer og sirkulære produkter blir konkurransedyktige.
– At Regjeringen inkluderer rapportering på sirkulær omstilling i grønn bok i statsbudsjettet, på linje med klimastatus.
– Tilrettelegge for økt gjenbruk gjennom økonomiske stimuli og regulatoriske tiltak.
– Innføre avgift på klær og tekstiler med høyt plastinnhold.
– Redusere moms på reparasjon, gjenbruk og utlede av klær og utstyr.
– Stillinger sterkere krav til tekstilbransjen slik at "fast fashion" og tekstilsøppel reduseres. Bærekraftige materialer som ull, lin, bomull og viskose, og skinn, pels og andre naturlig nedbrytbare materialer, bør prioriteres.
– Stimulere til mer gjenvinnbare materialer i produksjon av forbruksvarer.
– Styrke arbeidet mot marin forsøpling nasjonalt og internasjonalt.
– Innføre tiltak for å stoppe plast på avveie, og stoppe tilførsel av plast til vassdrag og havet.
– Arbeide for en ambisiøs internasjonal plastavtale som sørger for at plast resirkuleres og at plastforurensing opphører.
– Utvide og forsterke produsentansvarsordningen for avfall.
– Styrke produsentansvaret for utstyr som brukes i fiskeri- og havbruksnæringen og sørge for at fiskere som innleverer avfall ikke må dekke kostnadene ved dette.
– Fiskeflåten skal kunne returnere alt søplet de får i tråler og noter gratis på land ved privat kai.
– Gjøre det gratis for private eller organisasjoner som rydder avfall, å levere inn avfall fra havet, og kyst- og elvestrendene.
– Gi kommunene lovhjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr i forsøplingsaker.
– Gi kommunene mulighet til å belaste kostnader til håndtering av såkalt herreløst avfall under selvkostområdet i renovasjonsordningen.
– Erstatte grunnavgiften på emballasje med en insentivavgift basert på materialbruk som graderes etter ikke-fornybart innhold og at det forhandles fram en bransjeavtale om dette.
– Redusere matsvinn til et minimum ved tiltak som favner produsenter, dagligvarekjeder og forbrukerne.
– Justere avgiftssystemet slik at det ikke lenger er lønnsomt å sende avfall til forbrenning i utlandet.

Naturlig og industriell karbonfangst

Naturlig og industriell karbonfangst og bruk eller lagring av CO_2 (CCU og CCS) er nødvendig for å nå klimamålene. Derfor må det innføres virkemidler som stimulerer til

fangst, bruk og lagring av CO_2 i stor og liten skala over hele Norge. Dette kan legge til rette for ny industriutvikling, for eksempel gjennom produksjon av blått hydrogen.

Norsk petroleumssektor vil fortsette å spille en avgjørende rolle i norsk økonomi og sysselsetting, og for europeisk energisikkerhet, i lang tid. Kunnskapen og teknologien fra sektoren er viktig i overgangen til fornybare løsninger. Samtidig skal vi planlegge for at petroleumsnæringen kan bli mindre i volum ettersom ressursene på norsk sokkel blir mindre og verden omstiller seg til mer fornybare energiformer. Kompetanse og kapital må kanaliseres til fornybare næringer basert på norsk eierskap og norske ressurser.

Senterpartiet mener Norge i større grad skal bruke skogen i klimakampen. Det bør legges til rette for at skogeier får betalt for å utsette hogst ut over økonomisk hogstmodenhetsalder, og frem til alder for maksimal årlig middeltilvekst. Dette vil bidra betydelig til CO_2-fangst og lagring. Dette fordrer at skogen skjøttes annerledes. Utvalgte egnede bestand vil binde betydelige mengder CO_2 og bidra til mer skurtømmer og langlivede produkter til samfunnet. Betaling for økologiske tjenester som skogen kan levere til samfunnet bør innføres i Norge, slik det praktiseres i mange europeiske land.

Senterpartiet vil:
– Betale bedrifter som fanger og bruker CO_2, såkalt omvendt CO_2-avgift, for å få fortgang i industriell karbonfangst.
– Etablere en nasjonal satsing på CCU (fangst og bruk) ved fangst av CO_2, som gir nye muligheter for verdiskaping.
– Tilrettelegge for produksjon av nullutslipps energibærere i Norge.
– Bruke naturlig karbonfangst gjennom hav, skog og jord for å øke karbonopptaket og forebygge klimaendringer.
– Utvide BIONOVAs mandat til utvikling av verdiskaping knyttet til karbonfangst i skog, jord og hav.
– Legge til rette for hydrogen, ammoniakk, biodrivstoff og biogass der disse kan være egnede alternativer innen landtransport og på sjøen, blant annet gjennom videreføring av programmene for hydrogen og ammoniakk i fartøy.
– Legge til rette for industriell utvikling av blått og grønt hydrogen.
– At klimaavtalen med landbruket ligger fast og at tiltakene i Landbrukets klimaplan prioriteres.
– Støtte utbygging av biorestlager for å tilrettelegge for sirkulære verdikjeder.
– Styrke tilskudd og forskning til å produsere biogass av matavfall, avfall fra næringsmiddelindustrien og husdyrgjødsel.
– Utrede innføring av en produksjonsstøtte til biogassanlegg etter modell fra naboland.
– Innta skog i klimamålet for 2035, dersom dette gjør det enklere å nå klimamålet og ikke har negative virkninger for skogbruket.

Samspillet mellom natur og klima

Nedbygging av matjord og verdifulle naturmiljøer kan gjøre skade på dyre- og planteliv, og gjør oss mer sårbare og dårligere i stand til å tilpasse oss et endret klima. Utryddelse

av dyre- og plantearter forårsaker uopprettelige skader og setter verdens matsikkerhet i fare.

Vi må i større grad ta i bruk allerede grå areal fremfor å ta i bruk nye større, urørte områder. Bruk av nye og urørte områder til hyttebygging og infrastruktur kan ha konsekvenser for natur og sårbart dyreliv hvor samfunnsnytten kan være begrenset. Biologisk mangfold og sårbare økosystemer må sikres gjennom en kombinasjon av nasjonalt regelverk og langsiktig lokal forvaltning. Senterpartiet vil styrke kommunenes kapasitet i arealplanleggingen gjennom styrket kommuneøkonomi, samt å videreutvikle løsninger som kan bistå kommunene i bærekraftig forvaltning av areal- og naturressurser.

Vi vil sikre naturen og artsmangfoldet i og ved vassdragene og hindre forurensing. Norge har som stor havnasjon et spesielt ansvar for FNs bærekraftsmål om å ta vare på livet i havet. Norge må igjennom politikk og handlinger sikre at havet kommer i bedre økologisk balanse.

Mye av det biologiske mangfoldet i Norge er betinget av menneskelig bruk og skjøtsel. Om lag en tredjedel av de norske artene som er utrydningstruet hører hjemme i kulturlandskap, særlig i beiteområder og slåttemark. Derfor er fortsatt bruk av norsk natur til matproduksjon viktig for å opprettholde naturmangfoldet og for å sikre leveområder for pollinerende insekter.

Sårbare økosystemer og arter som er truet må ivaretas. Ulike typer vern kan noen ganger være et nødvendig virkemiddel. Vern av sjeldne arter og naturtyper må skje gjennom en klar prioritering for å sikre at det vi verner, kan følges opp gjennom langsiktig verneforvaltning. Alt vern skal være basert på klare, naturfaglige kriterier og være forankret gjennom åpne prosesser og lokalt selvstyre som sikrer rettighetene til grunneiere, rettighetshavere og lokalsamfunn. Hvordan verneområdet kan brukes skal være klarlagt når vernet vedtas, slik at lokalbefolkningen har forutsigbarhet. Grunneiere, rettighetshavere, lokalsamfunn, kommuner og regioner som er berørt av strengt vern og tar på seg ansvar for å bevare naturen på vegne av hele samfunnet må kompenseres for dette.

I byene våre er ofte naturverdier under press fra utbyggerinteresser. Konsekvensene kan være at grønne lunger forsvinner, at landbruksjord blir bygd ned, at strandsonen bygges ut eller at kulturmiljøer forringes. Friområder for fellesskapet og de lokale områdene sine verdier og særpreg må tas vare på.

Senterpartiet vil:
– Sikre en differensiert arealforvaltning, som legger til rette for at de mest verdifulle arealene blir tatt vare på.
– Ikke åpne for olje- og gassvirksomhet på Møreblokkene, i Lofoten, Vesterålen, eller utenfor Senja (Nordland 6, Nordland 7 og Troms 2) eller i nærheten av iskantsonen i Arktis.

– Legge til rette for bærekraftig fritidsboligbygging med mulighet for å velge enklere standard.
– Legge større vekt på viktigheten av beiteareal ved utbygging i utmark.
– Videreutvikle løsninger for bærekraftig forvaltning av areal- og naturressurser i kommunene, blant annet i regi av Senter for bærekraftig areal- og naturforvaltning. Erfaringsbasert kunnskap fra næringer som lever av naturen må være en del av dette kunnskapsgrunnlaget.
– Sikre at lokale interesser blir vektlagt i tilfeller hvor vern av naturområder blir vurdert. Frivillig skogvern må ikke føre til ulemper for naboeiendommer som ikke er en del av vernet.
– Sikre lokal forvaltning og skjøtsel av verneområdene gjennom satsing på verneområdesenter, og videreutvikle dagens modell for lokal og regional forvaltning av verneområder for øvrig.
– Øke kunnskapen om hvordan arealpleie og ulike skogstiltak kan bidra til redusert brannrisiko i særlig utsatte områder.
– Sikre grunneiere og rettighetshavere full økonomisk kompensasjon ved etablering av verneområder.
– Bruk fjelloven til å sikre lokal medvirkning i forvaltningen av statsallmenningene, samt videreføre og styrke fjellstyreordningen i Sør-Norge.
– Legge fjelloven til grunn for forvaltningen av statens grunn i Nordland og Troms.
– Opprette og styrke tilskuddsordninger for å sikre biologisk mangfold i landbrukets kulturlandskap.
– Øke oppmerksomheten i arealforvaltningen på natur- og landbruksområder som binder jordsmonnet, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og som er viktig for overvannshåndtering og flomdemping.
– Sikre full erstatning ved ekspropriasjon av arealer.
– Sikre gode livsvilkår for villreinstammene i Norge.
– Hindre at svartelistede arter kommer inn i Norge, og sette inn tiltak mot de svartelisteartene som allerede finnes.
– Utrydd mårhund og villsvin fra norsk natur.
– Være restriktiv når det gjelder genmodifiserte organismer og legge føre-var-prinsippet til grunn for godkjenning.
– Intensivere innsatsen med å forebygge og rydde opp i forurenset jord, sjø og sjøbunn. Nye teknologier for å få dette til, må støttes.
– Legge til rette for og støtte tiltak for å fremme god vannforvaltning og godt vannmiljø.
– Gi tilskudd til åpning av bekkeløp som er viktige gytebekker for sjøørret og laks.
– At staten skal følge opp arbeidet med å redde Oslofjorden.
– Stimulere til ytterligere tiltak for å redusere avrenning av næringsstoffer fra jordbruket.

Friluftsliv

Naturen er viktig for folkehelsa. Uteaktiviteter skaper trivsel og en bedre forståelse for naturen. Tilgang til nære rekreasjonsområder er viktig for å sikre lett tilgang til friluftslivet, særlig for barn og unge i tette boligområder. Utmarkareal er en del av produksjonsgrunnlaget i bygdene. Grunneiernes og rettighetshavernes eiendomsrett og forvalteransvar skal ligge fast. Der staten, fylkene eller kommunene er grunneier, må

lokalsamfunnet ha førsteretten til bruk og på en rimelig måte sikres små- og storviltjakt og fiske.

Statsallmenningene er viktige friluftsområder. De har også tilbud til andre enn jegere og fiskere. Arbeidet som gjøres av fjellstyrene kommer mange grupper innenfor friluftslivet til gode.

Senterpartiet vil:
– Verne om allemannsretten innenfor dagens lovverk og styrke det holdningsskapende arbeidet om hvordan man skal ferdes i naturen, inkludert hvilke retter og plikter man har.
– Vurdere å innføre et handlingsrom i allemannsretten for å begrense ferdsel i områder utsatt for press fra masseturisme.
– Verne om jakt, fangst, fiske og sanking som en viktig del av matauk, naturopplevelser og norsk kulturarv.
– Tillate skuterkjøring på ubrøytet skogsvei.
– Gi mer rom for lokale beslutninger når det gjelder etablering av snøskuterløyper, bruk av vannscooter og motorbåt, samt nødvendig barmarkskjøring med terrengkjøretøy.
– Støtte frivillige organisasjoner, grunneiere og andre aktører som tilrettelegger for friluftsliv, merking av turløyper og stier, samt informasjons- og forvaltningstiltak knyttet til naturbruk og kulturarv.
– Lage en nasjonal strategi for utvikling av grønne lunger, friluftsområder, kolonihager, skolehager og landbruk i folketette områder.
– Fortsatte arbeidet med offentlig støtte til sikring og oppkjøp av populære friluftsområder der dette øker allmennhetens tilgang. Offentlige friområder må i større grad oppgraderes og gjøres tilgjengelige for alle.
– Sikre grunneieres og rettighetshaveres interesser opp mot det organiserte og kommersialiserte friluftslivet.
– Tradisjonell samisk utmarksutøvelse (meahcastallan) skal kunne utøves for å bevare denne kulturen og bevare det samiske språket.

Arbeid, velferd og bolig: Gjør din plikt, krev din rett

Senterpartiet jobber for et trygt og inkluderende samfunn, hvor alle får muligheter og bidrar etter evne. Bærekraften i velferdsstaten avhenger av at innbyggerne yter etter evne og at flest mulig er i arbeid.

Senterpartiet ønsker at alle som kan skal få oppleve gleden av arbeid og aktivitet. Slik kan hvor enkelt få forme sin egen fremtid og være med på å løfte fellesskapet. Andelen av folk i Norge som er i arbeid har økt de siste årene, etter mange år med nedgang. Norge er blant de landene i Europa med høyest andel av befolkningen i arbeid. Likevel står rundt 20 prosent av alle i arbeidsfør alder utenfor arbeidslivet. Dette representerer en mulighet da mange sektorer vil mangle arbeidsfolk fremover.

For de som ikke kan, eller bare delvis kan stå i arbeid, skal vi ha et sterkt trygghetsnett i form av velferdsytelser. Dette gjelder om behovet er permanent eller bare for deler av livet. En stabil bosituasjon er en nødvendig ramme rundt alle mennesker sine liv. Boligforholdene er viktige for familielivet og påvirker hvor mange barn vi får. Et velfungerende boligmarked er en forutsetning for nærings- og samfunnsutvikling i lokalsamfunn over hele Norge.

Arbeid

Senterpartiet vil legge til rette for at flere kommer ut i arbeid. Det må arbeides mer for å få et arbeidsliv hvor arbeidsgivere tilrettelegger for tilpasset arbeid. Arbeidslivet er viktig for å høre til for enkeltmennesket. Senterpartiet mener at det enkelte mennesket sine muligheter til å bidra etter evne må bedres.

Norsk arbeidsliv skal utvikles i samarbeid mellom myndigheter, arbeidsgivere, arbeidstakere og deres organisasjoner. Samarbeidet bygger på felles målsetninger om høy verdiskaping, full sysselsetting, jevn fordeling av inntektene og reallønnsvekst for alle grupper.

Trepartssamarbeidet skal medvirke til gode arbeidsmiljø og tillit mellom avgjørelsestakere, ledere, tillitsvalgte og arbeidstakere. Et arbeidsliv med høy del av fagorganiserte og organisert bedrifter er viktig for lønnsvekst og ordnede arbeidsforhold for alle. EU sin frie flyt av arbeidstakere utfordrer den norske arbeidslivsmodellen. Senterpartiet mener at EU-retten ikke skal gå foran norsk regelverk framforhandlet av partene i arbeidslivet.

Arbeidslivet skal gi trygghet for arbeidstagerne og samtidig gi arbeidsgiver tilgang på arbeidskraft med rett kompetanse. Et mer fleksibelt arbeidsliv og ny teknologi gir muligheter for desentralisering av arbeidsplasser, og det kan også gi arbeidstakere større fleksibilitet i hverdagen. Samtidig må en god balanse mellom arbeid, familieliv og fritid ivaretas.

Nye måter å organisere arbeidslivet og nye forretningsmodeller for tjenesteproduksjon, utfordrer det organiserte arbeidslivet slik vi kjenner det. Det kan medvirke til å svekke etablerte arbeidstakerrettigheter, hindre lønnsdannelse basert på tariffavtaler og oppløse samarbeid om utvikling av arbeidslivet i Norge. Arbeidslivkriminalitet svekker rettighetene og sikkerhetsnettet for de ansatte og skaper ulikheter i konkurransevilkårene for seriøse bedrifter. Digitalisering og bruk av kunstig intelligens kan effektivisere arbeidslivet og frigjøre arbeidskraft til andre områder. Arbeidstakere må ha mulighet for omskolering og kompetanseheving slik at effektivisering ikke fører til utstøtelse fra arbeidslivet.

Mange sykemeldinger er i dag tilknyttet forhold på arbeidsplassen og dårlig arbeidsmiljø. Å skape en attraktiv arbeidsplass hvor de ansatte trives og ønsker å jobbe er derfor et viktig tiltak for å bidra til at flere er i jobb. Ansvaret for dette ligger både på de ansatte og særlig ledere i virksomheter.

Senterpartiet vil:
– Videreutvikle den norske arbeidslivmodellen mellom partene for å sikre arbeidstakerrettigheter i nye måter å organisere arbeidslivet på.
– Som et minimum holde fagforeningsfradraget på nivået det er på i dag.
– Verne om frontfagsmodellen som basis for lønnsforhandlinger.
– Sikre at norsk arbeidslivslovgivning, norske tariffavtaler og ILO-konvensjoner har forrang fremfor EU-retten.
– Styrke og effektivisere kontroll- og tilsynsarbeid på tvers av etater for å trygge arbeidstagerne og sikre de seriøse bedriftene.
– Ha kontroll over hvem som oppholder seg i Norge, at de har lovlig opphold, arbeidstillatelser og hvilken arbeidsgiver de har.
– Ha allmenngjøring av tariffavtaler i bransjer som blir berørt av ukontrollert arbeidsinnvandring som følge av EØS-avtalen.
– At det i offentlige anbud blir stilt krav til oppdragsgivere om lønns- og arbeidsvilkår i henhold til gjeldende tariffavtale for den aktuelle bransjen.
– At offentlig sektor, som hovedregel, skal tilby hele, faste stillinger.
– Ha et arbeidsliv som tilrettelegger for de med redusert arbeidsevne og gjøre det enklere å kombinere arbeid eller inntektsgivende virksomhet med pensjon og andre ytelser.
– Tilrettelegge for en heltidskultur i arbeidslivet, men som samtidig anerkjenner at arbeidstakere har behov for ulik arbeidsbelastning i ulike livsfaser.
– At norsk regelverk tilknyttet helse, miljø og sikkerhet (HMS) på norsk sokkel skal være under nasjonal kontroll.
– Rette opp "uførefellen" som gir lavere uføretrygd fra NAV for personer som har mottatt delvis uførepensjon fra offentlig tjenestepensjon.
– Gå imot lovfestet minstelønn, men sikre allmenngjøring av lønnsbestemmelsene i tariffavtaler som har et lavere lønnsnivå enn 80 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.
– Arbeide mot all diskriminering i arbeidslivet.
– Sikre kommunalt ansatte innen helse og oppvekst sesongtilpassede arbeidsklær og sko som ivaretar helse, miljø og sikkerhet betalt av arbeidsgiver.

Velferd

Senterpartiet mener at velferdsordningene skal være universelle. Alle må få tilgang til de samme velferdsgodene for å sikre oppslutning om velferdsstaten. Med lave fødselstall og en aldrende befolkning, blir det flere omsorgsoppgaver, og færre hender. Da må alle i arbeidsfør alder med restarbeidsevne få mulighet til å delta i arbeidslivet. Dette krever god tilrettelegging. Kombinasjonen mellom arbeidsinntekt og ytelser må være rettferdig og ubyråkratisk. NAV har en avgjørende rolle som redskap for å veilede og å oppmuntre personer til å stå i jobb. Samspillet mellom fagpersoner i NAV, arbeidslivet, behandlere i helsetjenesten og de personene som trenger ytelser, må bli bedre. Førstelinjen i NAV må få større ansvar og myndighet for å sikre brukerne de riktige tiltakene.

Digitalisering av statiske ytelser som fødselspermisjon og alderstrygd har vært vellykket. For arbeids- og helserelaterte ytelser må vurderingene av den enkelte sine behov og rettigheter utarbeides i et tett og tilpasset opplegg med bistand fra lokale NAV-veiledere.

Å ha en trygg jobb å gå til, ha tilhørighet i et fellesskap og å bidra til samfunnet er positivt for alle. Senterpartiet vil ha et tilstrekkelig antall varige tilrettelagte arbeidsplasser (VTA) for personer som trenger disse.

Velferdsytelsene må være utformet på en slik måte at de bygger opp under arbeidslinjen. Vi støtter målene i pensjonsreformen, som stimulerer til arbeid og på samme tid gir valgfrihet angående tidspunkt for å gå av med pensjon.

Senterpartiet vil:
– Utvid omfanget av ordninger med varige og midlertidige lønnstilskudd til arbeidsgiver.
– Gjøre avtalen om inkluderende arbeidsliv mer forpliktende for alle parter i arbeidslivet. Både privat og offentlig sektor må forplikte seg til å få flere med nedsatt arbeidsevne i arbeid.
– Videreføre sykelønnsordningen på nivået den har i dag og bedre den for selvstendig næringsdrivende.
– Utrede muligheten for at personer med alvorlige diagnoser som er under aktiv behandling, får nødvendig fleksibilitet angående sykemeldingens lengde og gradering, samt bedre mulighet for arbeidsnærvær og økonomisk trygghet i behandlingsperioden ut over et år. Arbeidsgiver må i denne perioden gis fritak for arbeidsgiverperioden for sykepenger.
– Styrke sammenhengen mellom plikter og rettigheter i de midlertidige ytelsene, for eksempel AAP og sykepenger. Dette for å sikre en bred oppslutning om velferdsordningene som skal bidra til mer jevnbyrdige økonomiske forhold for folk som ikke har vanlig arbeidsinntekt.
– Sikre at det skal være et økonomisk trygt valg å jobbe i kombinasjon med uføretrygd, for å gjøre overgangen til arbeidslivet enklere.
– Sørge for et desentralisert NAV med kompetanse, tjenester og økt avgjørelsesmakt på det enkelte kommunale NAV-kontor. Regelverket må åpne for fornuftige, lokale tilpasninger.

– Sikre at NAV blir organisert slik at den enkelte kommune kan ha eget NAV-kontor med tilstrekkelige åpningstider og tilgjengelighet.
– Dagens veiledere på de lokale NAV-kontorene må gis myndighet som saksbehandlere og derved ta avgjørelser for de midlertidige ytelsene, sykepenger og arbeidsavklaringspenger (AAP).
– Flytte avgjørelsesmakten for flere av de midlertidige ytelsene til de lokale NAV-kontorene.
– Endre anbudspraksisen i NAV slik at også mindre og ideelle tiltaksarrangører kan levere tilbud om varige tilrettelagte arbeidsplasser (VTA), arbeidstrening og lignende.
– Gjennomgå arbeidsmarkedstiltak i NAV for å sikre kvalitet og effekt.
– Sikre rammevilkår for de kommunalt eide og ideelle attføringsbedriftene og unngå anbudsregimer som sentraliserer og bygger ned viktige tilbud for tiltaksdeltakerne.
– Endre samordningsloven slik at offentlig tjenestepensjon ikke bli redusert ved arbeid utover pensjonsalder.
– Øke minstepensjonen med et kronetillegg.

Utenforskap

Andelen nordmenn som lever på uføretrygd øker. Unge uføretrygdede står for mesteparten av økningen. Samfunnets kostnader tilknyttet dette er urovekkende høye, men først og fremst er dette alvorlig for den enkelte. Når man står utenfor arbeidslivet, øker risikoen for å havne i utenforskap. Utenforskap bidrar til økte sosiale forskjeller i helse, som også gjør utenforskap til en folkehelseutfordring.

Mange unge som er på ytelser, har ikke fullført utdannelse. Dette er en mulighet for å få flere inn i arbeidslivet, også de som bare har noe restarbeidsevne. NAV lokalt må ha virkemiddel for å få til dette ved hjelp av for eksempel lokal tilrettelegging, tilrettelegging for fullføring av utdannelse eller dekning av behov for omskolering. Dette må gjøres i samarbeid med både kommunene og fylkeskommunene, som har ansvaret for videregående opplæring og voksenopplæring.

Å bidra til at flere får en sterkere tilknytting til samfunnet kan også skje ved at uføre kommer i aktivitet gjennom frivillig arbeid. Dette vil kunne gi glede ved å føle at en yter positivt til samfunnet og er del av et fellesskap.

Senterpartiet vil:
– Øke grensa for lønn til uføre som prøver seg i jobb fra 0,4G til 1G.
– Videreføre aktivitetsplikten for sosialhjelpsmottakere under 30 år, kombinert med en aktivitetsrett for mottakeren. Kommunene må få statstilskudd for å organisere denne aktiviteten.
– Prøve ut aktivitetsplikt også for aldersgrupper over 30 år som er sosialhjelpsmottakere. Det er rettferdig at plikten og retten til aktivitet etter hvert kan komme alle til gode.
– Styrke ordninger og aktiviteter som tilrettelegger for at unge under 30 som står utenfor arbeidsliv eller utdannelse får fullført utdanningsløp.
– Gi NAV et tydelig mandat og tilstrekkelig med ressurser til å følge opp personer på uføretrygd som ønsker og/eller har mulighet til å komme inn på arbeidsmarkedet. Tallet AFT-plasser må økes og vekstbedriftene må styrkes.

– Sørge for en sømløs overgang fra videregående skole til varig tilrettelagt arbeid for ungdom som er uføre som følge av sterk funksjonsnedsettelse og oppfordre til økt bruk av planlagte kompetansebevis i videregående opplæring.
– Fortsatt å øke tallet nye VTA-plasser.
– Gjeninnføre muligheten for å gi støtte til arbeidsrettet tiltak til unge ned til 15 år, slik at de som dropper ut av skolen kan komme i aktivitet. Dette må sees i sammenheng med ungdomsgarantien.
– Sørge for et mer fleksibelt NAV-regelverk og bedre samhandling mellom NAV, kommuner og fylkeskommuner for å hindre at brukere faller mellom flere stoler.
– Styrke områdesatsingene i byområder med særlige levekårutfordringer.

Bolig

Senterpartiet mener det er viktig at flest mulig får muligheter til å eie sin egen bolig. Velfungerende leiemarkeder må sikres for de som i kortere eller lengre perioder leier bolig.

I dag kan det være vanskelig å bygge ny bolig i flere distrikt, fordi det er dårlig samsvar mellom byggekostnadene og den markedsverdien huset får når det er ferdig. Det er derfor behov for tilpassinger i lånemodellene og utredning av nye typer lån gjennom Husbanken. På samme måte er det lite attraktivt å drive med kommersiell boligutvikling flere steder i landet fordi utleieprisene og salgsprisene som følger av investeringene, bli for høye sammenlignet med de generelle utleieprisene på stedet.

I sentrale strøk sliter mange med lavere inntekt med å komme inn på boligmarkedet. Kommunene må drive en aktiv boligpolitikk, gjerne i samarbeid med private aktører. De statlige virkemidlene gjennom Husbanken må støtte kommunene som tar en aktiv rolle. Startlån må brukes mer systematisk som virkemiddel.

Terskelen for å komme inn på boligmarkedet har blitt for høy i store deler av landet de siste tiårene. Senterpartiet vil legge bedre til rette for enslige og førstegangsetablerere, gjennom målrettede tiltak som ivaretar utfordringene både i pressområde og i spredtbygde strøk. Det må bygges tilstrekkelig med studentboliger slik at resten av utleiemarkedet kan fungere godt.

Senterpartiet vil legge til rette for at kommunene kan utvikle et variert boligmarked tilpasset innbyggere i ulike livsfaser, skiftende økonomisk situasjon og ulikt funksjonsnivå, blant annet gjennom en videre styrking av Husbanken. Boliger med livsløpsstandard bør fremmes for at eldre og personer med funksjonsnedsettelser kan leve fullverdige liv i eget hjem så lenge som mulig.

Det ligger et stort potensial i å ta bedre vare på det vi har av eksisterende bygg. Senterpartiet vil legge ytterligere til rette for rehabilitering og at nye bygg tilrettelegges for senere gjenbruk og resirkulering. Vi vil gjøre det lettere å benytte eksisterende bygningsmasse til boligformål og gjøre det lettere for kommunene å tillate omregulering til bolig hvor det er hensiktsmessig.

Hvor det tilrettelegges for å bygge boliger har mye å si for utviklingen av gode lokalsamfunn. Det er viktig å følge opp de nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging, som Senterpartiet i regjering la fram i 2023. Det skal føres en politikk tilpasset regionale og lokale forhold, som gir ny vekst og sterkere utvikling i områder med svak eller negativ utvikling i folketallet. Senterpartiet vil tilrettelegge for spredt boligbygging i distriktene i områder avsatt til landbruk-, natur- og friluftformål.

Senterpartiet vil:
– Innføre en ordning som stimulerer til mer nybygging av boliger i sentralitetsklasse 5 og 6.
– Gi tilskudd til utskiftning av vindu og etterisolering av tak, vegger og gulv i sentralitetsklasse 5 og 6.
– Redusere kravet til Husbanken sin trygghetsvurdering for boliger i område med lave salgsverdier for bolig, blant annet for boliger i sentralitetsklasse 5 og 6.
– Gi bankene mulighet til å utvise mer skjønn for å tilpasse egenkapitalkravet i områder med lav markedsverdi på boliger.
– Styrke de boligpolitiske virkemidlene i Husbanken, slik at kommunene blir i best mulig stand til å gjennomføre en aktiv boligpolitikk tilpasset lokale behov.
– Tilrettelegge for ordninger i Husbanken som stimulerer til rehabilitering av kommunale boliger og privatboliger i distriktene.
– Styrke startlånordningen for å hjelpe flere til å eie egen bolig.
– Sikre kommunene mulighet til å gi startlån på toppen av ordinært banklån.
– Styrke de boligsosiale virkemidlene og sikre kommunene sine økonomiske rammer til å gi oppfølging til personer som har vanskeligheter med å ha en stabil bosituasjon.
– Videreføre styrkinga av bostøtteordningen for personer med lav inntekt og høye boutgifter, og vurdere inntektsgrensene.
– Øk andelen boliger med universell utforming.
– Støtte bruk av leie-til-eie-modeller i boligmarkedet.
– Prøve ut skattefritak for privatpersoner for langtidsutleie av boliger i distriktene for å skape økt boligtilgang i leiemarkedene.
– Gi tilskudd til sanering av ubeboelige hus og bygninger i særlig dårlig stand for å frigi tomter til nyetablerere i distriktene.
– Øke maksgrensen for BSU til 50 000 kroner i årlig sparing, og 400 000 kroner som totalbeløp, med et skattefritak på 20 prosent.
– Innføre en GSU-ordning (Gårdssparing for unge) med 70 000 kroner i årlig sparing med 500 000 kroner som totalbeløp og et skattefritak på 20 prosent.
– Sikre rask framdrift på arbeidet med digitalisering og forenkling av plan- og byggesakprosesser.
– Forenkle bygningsmessige krav ved bruksendring fra fritidsbolig til bolig.

Barn, familie og mangfold: Ulike liv - like muligheter

Å sørge for gode oppvekstsvilkår for barn er av samfunnets viktigste oppgaver. Senterpartiet har høye ambisjoner for familiepolitikken, i tråd med FNs barnekonvensjon. Familiepolitikk skal bidra til å utjevne sosiale forskjeller, skape god livskvalitet og gi alle barn en trygg og god oppvekst.

Senterpartiet har i regjering gjennomført en stor satsing på barnefamilier, med en stor økning i barnetrygd, billigere barnehage og gratis SFO. Det er blitt færre barn som vokser opp i fattigdom (vedvarende lavinntekt), men det er fremdeles for mange barn i Norge som kjenner på utenforskap på grunn av økonomi. Senterpartiet vil prioritere de universelle velferdsordningene for barnefamilier.

Over tid er fødselstallene i Norge redusert til et nivå som gjør at vi ikke selv lenger opprettholder befolkningstallet, noe som utfordrer produksjonsevnen vår. Det er derfor i samfunnets interesse å snu utviklingen med lav fruktbarhet. Senterpartiet vil prioritere tiltak for å snu utviklingen med fallende fødselstall i Norge og tilrettelegge for at folk kan få så mange barn som de ønsker seg. Økonomi, tjenestetilbud og bo- og arbeidssituasjon påvirker dette. Familiepolitikken skal tilrettelegge for god livskvalitet og gi et godt grunnlag for å være foreldre. Senterpartiet mener at en moderne foreldrepermisjon, rimelige barnehage- og SFO-plasser, og sterke rettigheter for foreldre i arbeidslivet er viktig for å øke fødselstallene. Familier skal ha rom for å kunne organisere familielivet på ulike måter.

Omsorg for og oppdragelse av barn er foreldrenes ansvar. I tilfeller der foreldrene ikke kan ha dette ansvaret skal samfunnet sikre barna god, stabil og forutsigbar omsorg. De første 1000 dagene etter unnfangelse er avgjørende for barns utvikling. Senterpartiet vil forebygge at barn opplever en hverdag med omsorgssvikt, mobbing, rus eller fattigdom. For å følge opp de barna og familiene som på ulike måter har utfordringer må det være et godt tverrfaglig samarbeid.

Barn har rett til samvær med begge foreldrene, selv om foreldrene bor hver for seg. Foreldrene har et gjensidig ansvar for at samværsretten blir oppfylt.

Kommunene må ha økonomi til å kunne ha kvalifisert bemanning i skoler og barnehager, tilbud om fritidsaktiviteter og å kunne sørge for trygge møteplasser for barn og unge. Senterpartiet vil iverksette målrettede tiltak for å redusere fattigdom og hjelpe barn i utsatte familier. Slik skal vi sikre god inkludering i samfunnet og forebygge utenforskap.

Barnetrygd, kontantstøtte og foreldrepermisjon

Barnetrygden er et effektivt tiltak for sosial utjevning. Senterpartiet mener det må legges bedre til rette for flerbarnsfamilier, at flere velger å få barn tidligere og at studenter og andre som ikke er i lønnet arbeid får gode økonomiske ordninger ved barnefødsel.

Småbarnsforeldre bør ha valgfrihet til å bestemme om de ønsker å være hjemme med sine små barn. Senterpartiet vil videreføre den målrettede kontantstøtteordningen for barn i alderen 13 til 19 måneder.

Betalt foreldrepermisjon er viktig for å sikre en god start på barnas liv, og for å bidra til likestilling mellom foreldrene. Ordninger tilpasset ulike livssituasjoner er viktig for å bidra til sosial og økonomisk utjevning. Senterpartiet støtter en tredeling av foreldrepengeordningen. I familier med tvillinger og trillinger må begge foreldrene få mer foreldrepermisjon.

Fedre-/medmødrekvoten er viktig for at fedre/medmødre skal utvikle en god og nær relasjon til sine barn fra fødselen av og i småbarnsårene, samt ta del i barnas oppvekst. Fødselspermisjonen må også ivareta mors behov for hvile, rekonvalesens, tilpasning til nye rutiner og tilrettelegge for amming så lenge som anbefalt. Permisjonsregelverket må bedre ta hensyn til selvstendig næringsdrivende, arbeidstakere og studenter som rent praktisk ikke kan ta permisjon sammenhengende over lengre tid.

Senterpartiet vil:
– Øke barnetrygden og beholde denne støtten til barnefamiliene som en universell ordning uten behovsprøving eller beskatning.
– Innføre en særskilt støtte ved fødsel av tredje barn grunnet økte utgifter til større bil og lignende.
– Gi skattelette til folk som får barn før de er 30 år.
– Øke engangsstønaden ved fødsel til 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden.
– At barnetrygd fortsatt skal holdes utenfor ved beregning av sosialhjelp.
– Videreføre kontantstøtten for barn i alderen 13 til og med 19 måneder.
– Tilrettelegge for arbeidstidsreformer for kvinner og menn som gir rom for omsorgsarbeid.
– Minst opprettholde mødre-/fedrekvote på 15 uker og ha 16 uker til felles fordeling ved full sats, og det må være bedre mulighet for overføring mellom foreldre.
– Arbeid for at helsestasjonen blir styrket slik at tilbudet om oppfølging og sosiale møtepunkt blir enda bedre både for mødre og fedre.
– At foreldrepengeordningen tar utgangspunkt i fødedato, ikke termin. Unntak for tilfeller der gravide føder før termin og dermed mister retten til foreldrepenger på grunn av 6 månedersregelen.
– Gi bonusinnskudd i Folketrygdordningen til den av foreldrene som tar ut mest foreldrepermisjon.
– Øke fedres selvstendige rett til uttak av foreldrepenger.
– Fjerne aktivitetskravet ved uttak av fellesperiode for foreldrepenger.
– At inntekt før svangerskap skal kunne danne grunnlag for foreldrepenger.
– Arbeid for at permisjonsregelverket i større grad tar hensyn til selvstendig næringsdrivende, arbeidstakere og studenter som ikke har mulighet til å ta ut permisjon sammenhengende.
– Styrke familievernet slik at det blir et reelt lavterskeltilbud for familier som trenger hjelp og støtte

Barnehage

Barnehagene skal bygge på en grunnleggende respekt for barndommens egenverdi og bidra til en meningsfull oppvekst. Dette må gjelde uavhengig av barnets funksjonsnivå, bosted og den bakgrunnen barnet har sosialt, kulturelt og etnisk. Senterpartiet mener at barnehagens viktigste oppgave er å fremme lek og sosialisering, noe som naturlig bidrar til utvikling, vekst, språk og trygge relasjoner. Å prioritere tidlig innsats i barnehage kan gjøre stor forskjell på hvordan et barn klarer seg gjennom grunnskolen og i livet videre. Barnehagen må ha fokus på foreldreveiledning i samarbeid med andre yrkesgrupper.

Kvaliteten sikres gjennom pedagogiske ledere som gis tillit og tar ansvar for barnehagens innhold innenfor den nasjonalt fastsatte rammeplanen. De ansatte skal kjenne barna og se deres behov. Barna skal møtes av et pedagogisk læringsmiljø. Barnehagelærerne må ha handlingsrom til å velge metoder og arbeidsmåter. Barnehagene skal være en arena for tidlig innsats. Barn med særskilte behov må få rask oppfølging som sikrer god utvikling.

Barnehagene skal være en attraktiv arbeidsplass. God kommuneøkonomi er en forutsetning for å styrke rekrutteringen av barnehagelærere og ansatte. Bemanningen i barnehagene må være god nok til at hvert enkelt barn blir sett og at belastningen ikke blir for stor for de ansatte. Det trengs større rekruttering til barnehagelærerutdanningene for å sikre kvalifisert bemanning i alle barnehager. Gode rekrutteringstiltak for å beholde og skaffe flere barnehagelærere og barn- og ungdomsarbeidere må videreutvikles og prioriteres.

Senterpartiet vil opprettholde et mangfold av barnehager, samtidig som vi må sikre at offentlig finansiering går til barnas beste. Offentlige penger skal ikke være gjenstand for økonomisk spekulasjon. Foreldre og folkevalgte skal ha mulighet til å kunne kjenne barnehagens ledelse, styrer og drift. Senterpartiet ønsker derfor ikke en utvikling der en stadig større andel av barnehagesektoren eies av kommersielle konsern, på bekostning av enkeltstående barnehager.

Samiske barnehager er viktige for å lykkes med revitalisering av de samiske språkene og samisk kultur, spesielt i områder som har vært sterke rammet av fornorskning. De samiske barnehagene må styrkes med språkopplæringsressurser.

Senterpartiet vil:
– Sikre et mer fleksibelt barnehageopptak som ivaretar familienes behov. Kommunene må kompenseres for de merkostnadene dette medfører.
– Innføre rett til barnehageplass for barn født i desember fra måneden de fyller ett år.
– Fullfinansiere bemannings- og pedagognormen.
– Støtte samiske barnehager, og andre barnehager med flerspråklige barn, og sikre at diss samhandler godt med resten av lokalsamfunnet.
– Styrke bemanningen i barnehager med stor andel av fremmedspråklige barn med fokus på at barna får den språkkunnskapen og tryggheten de trenger når de skal over i skolen.

– Sikre at private barnehager har lønn-, arbeiders- og pensjonsvilkår på linje med det ansatte i offentlige barnehager har.
– Styrke bemanningen i barnehagene gjennom å bedre rekrutteringen, tilby etter- og videreutdanning, støtte faste vikarer og redusere sykefraværet.
– Vurdere innføring av meldeplikt for private barnehager ved salg av både eiendomsselskap og driftsselskap, samt vurdere å innføre forkjøpsrett for kommunen.

Skolefritidsordning

Skolefritidsordningen (SFO) skal være et sted for frilek og samvær, og for kulturelle og fysiske aktiviteter. Deltagelse på SFO gir språktrening og sosialt samvær som særlig minoritetsspråklige barn har nytte av. Senterpartiet i regjering har innført 12 timers gratis kjernetid per uke på SFO for bedre å tilrettelegge for at alle familier som ønsker det skal få mulighet til å benytte seg av tilbudet. Vi ønsker ikke å gjøre SFO til en obligatorisk del av skoledagen, men tilbudet må sikres god kvalitet gjennom hensiktsmessig organisering, godt aktivitetstilbud og pedagogisk innhold og kompetanse.

Senterpartiet vil:
– At SFO fortsatt skal være et frivillig tilbud som utformes lokalt. Skoleeier skal ha ansvar for forsvarlig bemanning, kvalifisert personale og tilfredsstillende arealer.
– Innføre gratis heldagsplass på SFO for lavinntektsfamilier og barn på 1.- 4. trinn i kommuner i sentralitetsklasse 5 og 6.
– Opprettholde gratis SFO i Nord-Troms og Finnmark.
– Innføre gratis barnehage for tredje barn man har i barnehage og SFO samtidig, hvor staten kompenserer kommunene for kostnaden ved dette.
– Tilrettelegge for at andre aktivitetstilbud i kommunen, som kultur- og idrettsskole, kan integreres i SFO-tiden og at det legges til rette for et økt samarbeid med frivillige organisasjoner, for eksempel frivilligsentraler og idrettslag, uten at dette går på bekostning av aktiviteten i frivillige organisasjoner.

Barnevernet

Barnevernet skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp, omsorg, vern og utviklingsstøtte. For Senterpartiet er det viktig at barnevernet har høy legitimitet i befolkningen gjennom at kravene i Barnevernsloven, som eksplisitt sier at barn og unge skal møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse, oppfylles på en god måte.

Barnas medbestemmelse må styrkes. Barn og familier skal oppleve at barnevernet er tilgjengelig og har tilstrekkelig med tid og bemanning til å ivareta deres behov. Tiltakene skal, så langt det er mulig, bidra til at barnet kan fortsette å bo hjemme. Dersom omsorgsovertakelse er nødvendig, skal løsninger innenfor barnets familie, slekt eller nettverk alltid vurderes som første alternativ. Løsninger hvor søsken får bo sammen må prioriteres. Målet er uansett at barn og unge skal oppleve ro, trygghet, stabilitet og

forutsigbarhet, og barnets språk- og kulturbakgrunn må så langt som mulig ivaretas ved fosterhjemsplassering og omsorgsovertakelse.

Fosterhjem er en av de viktigste bærebjelkene i det norske barnevernet. Senterpartiet arbeider for å ivareta de eksisterende fosterhjemmene ved å styrke oppfølgingen, sikre mer forutsigbare rammer, forbedre pensjonsvilkårene og gi fosterforeldre større beslutningsmyndighet over praktiske avgjørelser i hverdagen. Samtidig legges det vekt på å bedre rekrutteringen av nye fosterhjem, slik at barn og unge i fosterhjem får en god overgang til voksenlivet.

For mange barn i institusjonsbarnevernet flytter for mye, får dårlig helsehjelp, har psykiske lidelser og gjennomfører ikke skole. Tilbudet på institusjon skal være trygt og helhetlig, og tilpasse seg barnas behov og ressurser. Disse barna skal, som andre barn, motta den helsehjelpen de har behov for og rett til, fra helse- og omsorgstjenesten der de bor.

Senterpartiet er opptatt av at barn og unge som bor på institusjon har rett til vern og beskyttelse slik at de ikke utsattes for fare eller skade. De ansatte må få tydeliggjort sitt omsorgsansvar slik at de skal kunne sette grenser for barna på samme måte som foreldrene kan gjøre.

Familier med minoritetsbakgrunn er overrepresentert i barnevernssaker. Enslige mindreårige asylsøkere har samme rett til barnevernstjenester som andre barn. Senterpartiet vil styrke barnevernets flerkulturelle kompetanse og rekruttere flere fosterhjem fra minoritetsgruppene. Barnevernet må ta hensyn til barnets språklige, kulturelle og religiøse bakgrunn for å sikre helhetlig og tilpasset omsorg.

Ved akuttvedtak og omsorgsovertakelser skal hensynet til barnets beste alltid ha prioritet. Både barnets og foreldrenes rettssikkerhet skal ivaretas, men de barnefaglige vurderingene skal veie tyngst. Senterpartiet mener enetiltak bare må gjennomføres i helt særskilte tilfeller hvor dette er til barnets beste.

Senterpartiet støtter opp under ideell sektor, og mener ikke-kommersielle og ideelle drivere av barnevernstilbud er gode supplementer til det offentlige barnevernstilbudet. For å styrke disse aktørene jobber Senterpartiet for å sikre gode rammevilkår for private ideelle tiltak og institusjoner. Vi ønsker å avvikle anbudssystemet og konkurranseutsettingen i barnevernssektoren. Det offentlige skal ha ansvaret for å utføre saksbehandlings- og utredningsoppgaver. Kompetansekravene til kommunalt og statlig barnevern må kunne oppfylles på flere måter, og Senterpartiet mener at praktisk erfaring og kompetanse må anerkjennes mer enn i dag. Slik vil en få større bredde og fleksibilitet til å kunne benytte personell med ulik bakgrunn og kvalifikasjoner.

Senterpartiet vil:
– Sikre fullfinansiering av barnevernsreformen
– Styrke rammene til forebyggende arbeid i helsestasjoner, barnehager og skoler for å sikre bedre samarbeid og begrense behovet for barnevernstjenesten.
– At barn skal få mer å si i barnevernssaker og styrke barnas medvirkning.

– Innføre et nasjonalt program for foreldrestøttende tiltak i hele barnevernet for å forebygge omsorgsovertakelse, ved å gi praktisk og annen hjelp til rett tid til foreldre som sliter.
– Tilrettelegge for bruk av barnepanel og pårørendepanel i utvikling av tjenester og styrke oppfølgingen av pårørende.
– Øke grunnkapasiteten i det statlige barnevernet og sikre at akuttberedskapen drives i offentlig og ideell regi. Avvikle den store bruken av enkeltkjøp fra kommersielle tilbydere.
– Innføre informasjonsplikt om opprettelse av barnevernsinstitusjoner til vertskommunen.
– Styrke rettssikkerheten i alle ledd av barneverntjenesten.
– Gi kommunene nok ressurser til å sørge for et godt ettervern til barnevernsbarn frem til fylte 25 år.
– Styrke samarbeidet mellom NAV og barnevernet og føre det inn i faste rammer.
– Styrke søskens rett til å vokse opp sammen etter omsorgsovertakelse og legge bedre til rette for fosterfamilier som mottar søsken.
– Styrke rekrutteringen av fosterhjem, inkludert fosterhjem med minoritetsbakgrunn, og sikre at fosterhjem har likeverdige økonomiske betingelser, god oppfølging, veiledning og opplæring.
– Sikre ivaretakelse av helseundersøkelse av barns somatiske og psykiske helse i forbindelse med alle omsorgsovertakelser.
– Styrke barn- og ungdomspsykiatrien (BUP) og systematisere samarbeidet mellom barnevernet og BUP.
– Gi ansatte i institusjonsbarnevernet tydeligere omsorgsansvar og tydeliggjøre regler for grensesetting og tiltak som hindrer at barnet utsattes for fare eller skade.
– Flyttet ansvaret for drift av barneverninstitusjoner ut av direktoratet (Bufdir) og rendyrke Bufdir som fagdirektorat for både kommunalt og statlig barnevern som ikke har direkte ansvar for institusjonsdrift.
– Innføre tydeligere retningslinjer for å sørge for at barnevernet kan gjennomføre tiltak for å ivareta barn som på grunn av gjentatt alvorlig kriminalitet og rusmisbruk trenger å være på institusjonen og ikke kan reise tilbake til et utsatt miljø.
– Styrke ruskompetansen i barnevernet og flytte ansvaret for rusbehandling av barn til helsetjenesten.
– At personer kan oppfylle kompetansekrav til stillinger i det statlige og kommunale barnevernet på flere måter og å anerkjenne praktisk erfaring og kompetanse mer enn i dag.
– Styrke minoritetskompetansen i barnevernet, gi alle nyrekrutterte tilbud om ett års veiledning og økt tilbud om etter- og videreutdanning.

Mangfold

Senterpartiet mener likestilling og likeverd er en viktig forutsetning for at alle skal ha verdige liv, uavhengig av funksjonsnivå, kjønn, kjønnsidentitet, livssyn, seksuell orientering og kulturell og språklig bakgrunn. Alle skal ha mulighet til å delta i arbeids- og næringsliv og ha innflytelse på samfunnsutviklingen.

Ingen personer eller grupper skal behøve å tåle hets, trakassering, usynliggjøring eller diskriminering. Dette skal bekjempes med økt bevissthet om selvbestemmelse, medvirkning, likeverd og holdningsskapende arbeid. Alle typer rasisme skal slås hardt ned på.

Samfunnet skal tilrettelegge for at den enkelte får utnyttet sitt potensial. Arbeidsmarkedet i Norge er for kjønnsdelt. Senterpartiet vil tilrettelegge for ordninger som bidrar til å rekruttere kvinner inn i mannsdominerte yrker og menn inn i kvinnedominerte yrker. Lik lønn for arbeid av lik verdi er et grunnleggende prinsipp som må gjennomføres snarest.

Senterpartiet vil:
– Styrke Likestillings- og diskrimineringsombudets rolle.
– Gjøre likestillingsloven kjønnsnøytral.
– Arbeid for at ledergrupper i direktorater, statlige etater og selskaper hvor staten har eierandel, består av minst 40 prosent av hvert kjønn. Kvotering kan tas i bruk for å nå dette målet.
– Arbeid for at begge kjønn skal være representert med minst 40 prosent av lederne på de øverste nivåene i staten, fylkeskommunene og kommunene.
– Styrke innsatsen for å rekruttere flere menn til de praktiske oppgavene innen helse- og omsorgsfagene, skole og barnehage.
– Sikre at begge foreldrene i lovverket har like rettigheter ved samlivsbrudd.
– Styrke arbeidet mot hatkriminalitet.
– Styrke innsatsen for å motvirke dårlig psykisk helse i minoritetsgrupper.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Vårt urfolk, samene, og våre nasjonale minoriteter, kvenene/norskfinnene, jødene, skogfinnene, romer og romanifolk, skal kunne ta vare på og utvikle sine språk, sin kultur og sitt nærings- og samfunnsliv.

Sannhets- og forsoningskommisjonen gransket fornorskingspolitikk og urett begått overfor kvener/norskfinner, skogfinner og samer. Kommisjonen avleverte sin rapport til Stortinget 1. juni 2023. Kommisjonens rapport danner grunnlaget for et nødvendig offentlig ordskifte om minoritetene. Senterpartiet vil være en pådriver for konstruktiv dialog og konkrete tiltak som kan bidra til å styrke kvener/norskfinner, skogfinner og samer sin rolle og status i samfunnet.

Kvensk/finsk må styrkes i skolen, både gjennom allmenn kunnskap om kvenene/norskfinnene og ved språkopplæring. I likhet med at det bør fortsette å være krav om samiske perspektiv i skolen og i relevante helse- og sosialfaglige utdanninger, bør dette også inkludere kunnskap om kvener og de øvrige nasjonale minoritetene.

Senterpartiet vil at Sametinget skal ha et hovedansvar for å utvikle samisk språk, kultur, næringer og rettigheter på samenes eget grunnlag, sammen med kommuner og fylkeskommuner.

De nasjonale minoritetene må gis gode muligheter for kulturutøvelse, formidling og kulturopplevelser. Vilkårene for film-/tv-produksjon, litteratur, teater, kunst og musikk av og for disse gruppene må styrkes.

Senterpartiet vil:
– Aktiv støtte opp om de samiske og de nasjonale minoritetenes organisasjoner.
– Styrke arbeidet for de samiske språkene og de nasjonale minoritetsspråkene i samarbeid med kommunene og språkgruppene.
– Samisk og kvensk språkopplæring i barnehager og skoler må styrkes, og det må aktivt jobbes med å øke rekruttering til, og redusere frafall fra, samisk, kvensk og finsk språkopplæring.
– Utdann flere fagarbeidere med flerkulturell språk- og kulturkompetanse, særlig innenfor eldre- og demensomsorg.
– Følge opp tiltak i handlingsplan mot antisemittisme og styrke det forebyggende arbeidet.
– Følge opp tiltak i handlingsplan mot samehets.
– Etablere et nasjonalt ambulerende samisk fagteam, spisset faglig om vold i nære relasjoner, seksuelle overgrep og negativ sosial kontroll.
– Støtte teknologi og språkverktøy som anvender samiske språk og kvensk, og oversettelsesverktøy som gjør at datastyrt kommunikasjon kan foregå også på samisk og kvensk.
– Bygg opp gode fjernundervisningstilbud for samisk, kvensk og finsk i tråd med kompetansemål i læreplanen.
– Støtte opp om det samiske språkutviklingsprosjektet i samiske barnehager som inkluderer gratis barnehage.

Personer med funksjonsnedsettelse

Personer med funksjonsnedsettelser har i dag for liten tilgang til arbeidslivet og heller ikke god nok tilgang til helsetjenester på linje med resten av befolkningen. Det er dessuten stor mangel på egnede boliger og lange ventetider på å få tildelt kommunale boliger. I et samfunn med behov for mer arbeidskraft, må det legges bedre til rette for at alle med arbeidsevne kan få bruke den.

Senterpartiet mener personer med funksjonsnedsettelser må få et likestillingsløft for å sikre en aktiv samfunnsdeltakelse, også når det gjelder fritidsaktiviteter og friluftsliv. For barn og unge med funksjonsnedsettelser er det viktig at skoler er tilrettelagte, og at undervisningstilbudet er godt og blir kvalitetssikret. Ordningen med brukerstyrt personlig assistanse (BPA) for personer med langvarig og stort behov må bli et reelt verktøy for likestilling og samfunnsdeltakelse.

Senterpartiet vil:
– Arbeide for at det norske samfunnet skal være universelt utformet innen 2035 og fullføre Veikart Skole for universell utforming av skoler.
– Revidere vergemålsloven og innføre en beslutningsstøtteordning i tråd med FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

– Inkorporere CRPD i norsk lov.
– Utrede støtteordninger for virksomheter som tilrettelegger for at personer med funksjonsnedsettelser får brukt sin arbeidsevne.
– Tilby BPA-ordninger med god brukermedvirkning som bidrar til likeverd, selvbestemmelse og samfunnsdeltakelse.
– Utvide ordningen med funksjonsassistanse til flere funksjonsnedsettelser. Dette kan samordnes med BPA.
– Gi BPA-ordningen et lavere innslagspunkt for statlig finansiering. Kommunal utgift per bruker skal ikke overstige 1,5 millioner kroner.
– Sørge for at døve og hørselshemmede får tolketjenester når de trenger det, også utenfor kontortid og på offentlige fridager. Bruk av KI vil bli viktig for å oppnå dette.
– Sørge for at blinde og synshemmede får synstolkning og opplæring i bruk av punktskrift.
– Øke og utvide den nasjonale TT-ordningen til en permanent ordning i alle fylker.
– Sikre personer med funksjonsnedsettelser tilgang til hjelpemidler, inkludert retten til selvbestemmelse ved valg av hjelpemidler.
– Styrke ordningen med aktivitetshjelpemiddel for personer over 26 år.
– Sikre universelt utformet lærematerielle til elever med behov, som skal være klare til skolestart.

LHBTQ+

LHBTQ+-befolkningen har vunnet viktige rettighetskamper de siste tiårene. Likevel opplever mange fortsatt at de blir diskriminert og usynliggjort i dagliglivet og i samfunnet.

LHBTQ+-personer er utsatt for hatkriminalitet og voldt og rapporterer også om diskriminering i møte med offentlige tjenester. Det er et samfunnsansvar å bidra til å skape et mer tolerant og inkluderende samfunn.

Senterpartiet vil:
– Støtte tiltak og planer rettet mot å øke aksepten for LHBTQ+-personer i alle lokalsamfunn og styrke arbeidet mot hatkriminalitet.
– Tilrettelegge for at LHBTQ+-personer kan være seg selv i alle aldersfaser, også i møtet med offentlige tjenester i forbindelse med sykdom, hjemmetjeneste og institusjonsopphold, samt innen oppvekst og utdannelse.
– Tilpass verktøy for konflikthåndtering, dialog og trygghetsprogram for oppfølging av ofre for hatkriminalitet.
– Styrke innsatsen for å motvirke dårlig psykisk helse i LHBTQ+-befolkningen.
– Støtte arbeidet for flere møteplasser for LHBTQ+-personer som også tilhører andre minoriteter, ettersom dette representerer en ekstra utfordring.
– Endre retningslinjene for blodgivning slik at kriteriene baseres på risikoatferd og ikke legning.

Energi: Nasjonal kontroll over krafta vår

Rikelig tilgang på ren, regulerbar og rimelig fornybar kraft har vært en forutsetning for utviklingen av industrien og det norske velferdssamfunnet. I årene fremover forventes det et stort behov for ny kraft. På samme tid henger utbyggingen av ny kraft og nettinfrastruktur etter. Senterpartiet vil at hele Norge skal oppleve vekst, utvikling og omstilling. Da må det fortsatt sikres kraftoverskudd, prissmitten fra Europa må reduseres mest mulig og den nasjonale kontrollen over energipolitikken må styrkes.

EU sine regler for energimarkedet og forbudet mot eksportrestriksjoner på strøm for å redusere strømprisen resulterer i for høy etterspørsel sammenlignet med tilbudet av kraft. Energipolitikken skal styres av norske folkevalgte. Senterpartiet skal være en garantist for suverenitet og nasjonal kontroll i energipolitikken.

Kraftutbygging og energieffektivisering

Uten økt produksjon av ren kraft vil ikke vi nå klimamålene. Tilgang på rimelig fornybar kraft må også i fremtiden være et konkurransefortrinn for norsk næringsliv, og et gode for norske husholdninger.

Første skritt på veien mot lavutslippssamfunnet er økt energieffektivisering, at strømmen brukes smartere og at vi legger godt til rette for økt produksjon av lokal energi. Solceller, termisk energi og bioenergi er eksempler på lokale energikilder som kan realiseres raskt, vil avlaste strømnettet og redusere presset på sårbar natur.

Energipolitikk er også sikkerhets- og næringspolitikk. Russland sin bruk av energi som våpen etter invasjonen av Ukraina demonstrerer at energiforsyningen må være under nasjonal kontroll. Det innebære at selvforsyningen må være god nok, også når uforutsette hendelser skjer.

Vi må tilrettelegge for bedre utnyttelse av strømnettet og forenkle konsesjonsprosessene for å få raskere nettutbygginger, uten at det går utover den lokale medvirkningen. Senterpartiet vil styrke nettselskapene sine muligheter for tidlig samhandling med lokale interesser og myndigheter for å benytte nåværende nett på en bedre måte. Slik kan nettkundene sikres tilgang til fornybar energi til en lavest mulig pris.

Inntektsrammemodellen til kraftnettselskapene må endres. I dag bidrar modellen til å presse små og mellomstore nettselskap til å slå seg sammen. Modellen hindrer også selskapene fra å være frempå med lokal nettutbygging. Modellen klarer ikke i tilstrekkelig grad å ta høyde for lokale variasjoner som påvirker kostnadene ved å drifte og vedlikeholde kraftnettet, og den straffer selskap som forskutterer investeringer. Nettleien må holdes på et akseptabelt nivå.

Norsk olje- og gass produseres med betydelig lavere CO_2-utslipp enn mange andre steder i verdenen. Likevel må utslippene fra selve produksjonen reduseres kraftig. Dette vil være et viktig konkurransefortrinn for norsk olje- og gassproduksjon.

For å nå klimamålene, og sikre industri og innbyggere nok strøm til en konkurransedyktig pris, må det bygges ut betydelige mengder ren energi. Da må vi satse på ulike energikilder, som kan gi ny kraft til en akseptabel kostnad raskt nok. Hensynet til natur og miljø, og sameksistens med andre næringer, må bli ivaretatt. Vi må oppgradere eldre vannkraftanlegg og bygge nye, samt skånsomt bygge ut, andre former for energiproduksjon hvor det er lokal tilslutning. Senterpartiet mener man må vurdere skånsom utbygging av ny vannkraft i verna vassdrag dersom verneverdiene blir ivaretatt og formålet er å redusere skadevirkningene av flom. Konsekvensene av inngrepet og redusert vannstand må ha mindre negativ påvirkning på verneverdiene enn tradisjonell flomforebygging langs elvekantene.

Nye energiformer og lokal selvråderett

Fornybar energi og teknologiutvikling gir grunnlag for næringsutvikling og verdiskaping i hele landet. Vi må fortsette å produsere ny fornybar energi med et klart formål om å skape vekst og utvikling lokalt. Det er avgjørende at lokalsamfunnene bli involvert i planleggingen og utbyggingen av ny kraft. Senterpartiet vil spille på lag med lokalsamfunnene og sikre at lokalsamfunn som stiller sine naturressurser til disposisjon for utbygging, får mer igjen for det og sikres en rettmessig del av verdiskapingen. Lokal aksept må være en forutsetning for nye arealinngrep til kraftproduksjon. Hensynet til reindriftsnæringen må også bli ivaretatt.

Flere europeiske land satser igjen på kjernekraft. Området har hatt en stor utvikling av nye teknologiske løsninger og konsept som kan bli relevante for det norske kraftsystemet. Vi vil satse på ytterligere forskning og kompetansebygging innenfor kjernekraft for å få mer kunnskap om kjernekraften sin framtidige rolle i den norske energimiksen. Utfordringer og konsekvenser ved avfallet tilknyttet kjernekraft må komme tydelig frem i den nasjonale utredningen.

Nei til EU sin fjerde energimarkedspakke

EU sine regler, forsterket gjennom tredje energimarkedspakke, gjør det forbudt for Norge å regulere og begrense eksporten av strøm gjennom utenlandskablene ut fra prishensyn. Dette gir ustabile strømpriser. Norge har lang erfaring med kraftutveksling med nabolandene våre. Det har bidratt til forsyningssikkerhet og relativt stabile og forutsigbare strømpriser, men de siste utenlandskablene økte eksportkapasiteten kraftig. Denne eksportkapasiteten har, i kombinasjon med regelverket og avtalene tilknyttet kablene som ble undertegnet av Solberg-regjeringen, inkludert tredje energimarkedspakke, skapt økte og ustabile strømpriser. Senterpartiet mener vi må ha en regulert utveksling av strøm gjennom likestrømkablene. Slik kan vi ivareta våre nasjonale interesser og redusere prissmitten fra Europa.

For å hindre ytterligere avgivelse av norsk suverenitet over norsk energipolitikk, sier Senterpartiet nei til EU sin fjerde energimarkedspakke. Senterpartiet vil ha nasjonal kontroll over norsk energipolitikk og energiproduksjon.

Senterpartiet vil:
– Si nei til å innføre EU sin fjerde energimarkedspakke i Norge.
– Ha nasjonal kontroll over norsk energipolitikk og energiproduksjon
– Starte arbeidet med å melde Norge ut av EUs energibyrå ACER.
– Reforhandle avtalene om Tysklandskabelen Nordlink og Englandkabelen North Sea Link for å sikre en regulert utveksling av strøm som ivaretar våre nasjonale interesser, og hindrer at kablene fungerer som tilnærmet rene eksportkabler.
– Si nei til å fornye Skagerak 1&2 kablene til Danmark.
– Gjennomgå og vurdere reforhandling av avtalene som regulerer likestrømkablene til Danmark og Nederland.
– Redusere utvekslingskapasiteten gjennom likestrømskablene ved høye strømpriser.
– Si nei til bygging av nye utenlandskabler, også i forbindelse med havvindprosjekter.
– Opprettholde strømkompensasjonsordningen for husholdninger, frivillig sektor, gårdsbruk og gartneri.
– Omgjøre Statnett fra et statsforetak til et direktorat. Store politisk prioriterte nettutbygginger i sentralnettet skal dekkes over statsbudsjettet og ikke gjennom økt nettleie.
– Endre Statkraft fra et kategori 1-selskap til et kategori 2-selskap for å muliggjøre et mer aktivt statlig eierskap.
– Vurdere prissystemet for konsesjonskraft for konsesjoner fra før og etter 1959, slik at prisen på konsesjonskraft blir fastsatt på likt grunnlag.
– Sørge for nasjonal forsyningssikkerhet gjennom en bedre forvaltning av flerårsmagasinene innen vannkraft.
– Verne om ordningen med konsesjonskraft og -avgifter slik at kommuner og fylker som stiller areal til disposisjon for energiproduksjon bli kompensert for dette. Ved effektoppgraderinger av vannkraftverk må vertskommunene sine inntekter sikres.
– Tilrettelegge for økt energieffektivisering hos husholdning og næringsliv, blant annet ved å endre ENOVA sitt mandat til også å kunne støtte tiltak basert på moden teknologi og mer etappevise tiltak.
– Forenkle konsesjonsprosesser og øke saksbehandlingskapasiteten ytterligere for å korte ned saksbehandlingstiden.
– Flytte konsesjonsbehandlingen av småkraftverk til et av NVE sine regionskontor.
– Redusere normandelen i inntektsrammemodellen til nettselskapene fra 70 prosent, som det er i dag, for å sikre at nettselskapene får dekket mer av sine reelle kostnader.
– Redusere ulempene i inntektsrammemodellen som gjøre at nettselskap mangler insentiv for å forskuttere lokal kraftnettutbygging.
– Korte ned tilknytningskøene til nett. Ved knapphet i strømnettet må det kunne gjøres en politisk prioritering av hvilke virksomheter som bør få forrang til tilknytting.
– Vurdere å innføre en prising for ubrukt og reservert nettkapasitet.
– Videreføre den kommunale vetoretten i behandlingen av vindkraftkonsesjoner.
– Sikre god sameksistens med andre næringer og natur og miljø ved utbygging av havvind og annen ny energi.
– Tilrettelegge for skånsom utbygging av ny vannkraft i vernet vassdrag som tiltak for flomdemping, gitt at verneverdiene blir ivaretatt.
– Innføre en varig og rettferdig utjevningsordning av nettleien i Norge.
– Tilrettelegge for økt produksjon og bruk av bioenergi og biogass.

– Stanse ytterligere elektrifisering av sokkelen med kraft fra land.
– Endre Energiloven slik at søknader om kraft til næringsliv i lokalsamfunn som har bygd ut kraft bli prioritert.
– Sette strengere krav til påkobling til fjernvarme i nybygg. Etablert kraftkrevende industri som har spillvarme skal i større grad pålegges å gi tilbud om fjernvarme, og det skal legges en plan for fjernvarmesystem ved etablering av ny kraftkrevende industri.
– Styrke kompetansen om kjernekraft i forvaltningen og forskningsmiljøene, og tilrettelegge for å raskt følge opp den offentlige utredningen om kjernekraft som aktuell kraftkilde i Norge.
– Øke produksjonen av vind- og solenergi på allerede utbygde næringsområde og grå areal.
– Prioritere støtte til ENØK- tiltak til husholdninger og næringsliv.
– At overføring mellom eiendommer som grenser til hverandre og har samme eier, må være fritatt for nettleie på egenprodusert strøm.
– Stimulere til lokale energiklynger, hvor boligeiere, gårdbrukere og andre går i lag om produksjon av solenergi, bioenergi, mikrokraftverk og lignende, som distribueres og forbrukes i nærområdet.
– Bruke flaskehalsinntektene for å redusere nettleien.
– Gjøre det mer innbringende å ruste opp og forbedre eksisterende vannkraftverk.
– Sørge for at naturressursskatten på vannkraft blir indeksregulert.
– Sikre god samhandling og kunnskapsdeling mellom kommuner og fylkeskommuner innenfor utvikling av energibruk, energitilgang og nettinfrastruktur.

Forsvar: Norsk suverenitet og trygghet

Målet for forsvars- og sikkerhetspolitikken er å hevde norsk suverenitet og sikre nasjonale interesser. Den viktigste og mest grunnleggende oppgaven for enhver nasjonalstat er å sikre egne borgeres trygghet og nasjonens frihet. Senterpartiet er tilhenger av et folkeforsvar som er til stede i hele landet. En forutsetning for det er bosetting i hele landet. Hovedoppgaven til Forsvaret er å trygge norsk territorium, norske suverene rettigheter og det norske folkestyret. En kritisk forutsetning er tilgangen på mat i fred, krise og krig.

Senterpartiet mener at Norge må ta et større ansvar for egen og alliert sikkerhet. Dette realiseres gjennom å styrke vårt nasjonale forsvar og å oppfylle våre forpliktelser overfor NATO.

Skillet mellom fred, konflikt og krig har blitt mer uklart. Forsvaret av Norge handler stadig mer om hvordan Forsvaret innrettes hver dag for å beskytte verdier, fremme interesser og bidra til kollektiv avskrekking og beroligelse. Norsk tilstedeværelse og kontroll er viktig i en tid med mer stormaktsrivalisering.

Senterpartiet mener den strategiske innretningen av Forsvaret må baseres på to grunnleggende målsetninger: For det første at Norge må innrette forsvarsinnsatsen mot å forebygge konflikt sammen med våre allierte. For det andre at Forsvaret må være rustet for at konflikt likevel kan inntreffe.

Forsvaret må ha tilstrekkelig bemanning og materiell til å håndtere et bredt spekter av trusler. Dette kan gjelde press mot suverenitet over norske naturressurser, omfattende og koordinert terror, eller andre situasjoner der militær bistand til sivilsamfunnet må iverksettes gjennom bistandsinstruksen.

NATO er sikkerhetsgarantien vår og utgjør rammeverket for forsvaret av Norge. Å styrke det bilaterale forsvarssamarbeidet med våre nærmeste allierte blir stadig viktigere. Det samme gjelder Norges evne til å kunne ta imot allierte i fred, krise og krig. Samhandling og tett integrering med våre allierte er en forutsetning. Senterpartiet vil jobbe for å forvalte og utvikle mulighetene som ligger i et samlet Norden i NATO.

Det er viktig for Senterpartiet å anerkjenne innsatsen veteranene våre har gjort for Norge i internasjonal tjeneste, og sørge for god oppfølging før, under og etter tjeneste.

Forsvarsløft

Med Senterpartiet i regjering har vi lagt frem et betydelig forsvarsløft som styrker Forsvaret med over 600 milliarder kroner de neste 12 årene. Senterpartiet vil jobbe for at hele Forsvaret skal styrkes og bygges opp i tråd med satsingene i Langtidsplanen. Å styrke grunnmuren og tette gap og mangler i dagens forsvar er en forutsetning for videre vekst.

Hæren må utvikles til å bli en moderne landstyrke som kan fylle sin viktigste funksjon – å hevde norsk suverenitet på norsk jord. Hæren skal styrkes og utvikles fra en til tre brigader med flere soldater, samt mer og bedre utstyr. Det er strategisk viktig å sikre tilstedeværelsen og kampkraften i Troms og Finnmark. Hæren skal igjen få dedikert en egen helikopterskvadron til transport og øvrig luftstøtte lokalisert på Bardufoss.

I tillegg til de tre brigadene i Finnmark, Troms og i Sør-Norge vil Senterpartiet også øke Forsvarets tilstedeværelse i Midt-Norge gjennom styrkingen av landmakten. Ansvaret for mottak av allierte, øst-vest-aksen til Sverige og Finland og amerikanske forhåndslagre i Midt-Norge gjør dette til en viktig styrking.

Norge har en av verdens lengste kystlinjer. Sjø- og luftforsvaret spiller en viktig rolle i å overvåke og hevde suverenitet av de store kyst- og havområdene våre, samt norsk sokkel. På dette området er Norge NATOs forlengede arm i nord. Sammen med etterretning, cyberforsvar og landforsvar setter dette oss i stand til å ivareta viktige oppgaver for NATO. Det meste av flåtestrukturen skal fornyes, og Sjøforsvaret skal være kontinuerlig til stede i våre nærområder. Kystvakten og fregattene skal igjen få en fungerende helikopterstøtte gjennom dedikerte helikopterskvadroner ved henholdsvis Bardufoss og Håkonsvern.

Luftforsvaret skal sikre bedre situasjonsforståelse gjennom tilstedeværelse med overvåkingsfly, kampfly og droner. Luftvernmiljøet skal styrkes betraktelig med en dobling av NASAMS-luftvernet og nytt langtrekkende luftvern. Forsvarets spesialstyrker og hæren får nye helikoptre bedre tilpasset sitt oppdrag. Gjennom NATO-samarbeid skal Forsvaret utvikles og rustes til å møte nye utfordringer som dronekrigføring.

Det er avgjørende at de ulike forsvarsgrenene har et tett samarbeid og at de regelmessig øver sammen for å oppnå størst mulig samlet kampkraft og en reell avskrekkende effekt. Den teknologiske utviklingen går i rekordfart, og sammensatt virkemiddelbruk er stadig mer utbredt. Senterpartiet er opptatt av at Forsvarets evner i romdomenet og i det digitale rom skal styrkes. Senterpartiet vil prioritere en kraftig satsing på FOU, innovasjon, teknologisk fornyelse, og miljø og klima i forsvarssektoren.

Heimevern og reservister

Et velfungerende Heimevern er særlig egnet til å møte endringene i et uoversiktlig trusselbilde. Dette krever at Heimevernet må være landsdekkende og desentralisert. Heimevernet skal være territorielt ansvarlig i hele Norge, og må moderniseres videre. Det gjelder både med tanke på materiell, kompetanse og oppgaver for å styrke den ressursen som Heimevernet representerer. Heimevernet skal styrkes med tre nye innsatsstyrker, hvorav to er dedikert til å beskytte objekter i kystsonen. Heimevernet skal økes til 45 000 soldater. Senterpartiet støtter «geografisk utskrivning», slik at Heimevernet styrkes i hele landet.

Utstrakt bruk av reservister har lange tradisjoner i Norden. Med vår begrensede befolkning og langstrakte land fremstår økt bruk av reservister som en kostnadseffektiv

måte for å sikre Forsvaret tilstrekkelig volum av personell, samt personell med relevant sivil kompetanse i tilfelle en tilspisset situasjon. I dagens sikkerhetspolitiske klima fremstår det enda tydeligere at vi må være forberedt på det utenkelige. Senterpartiet ønsker å bruke reservister som en sentral del av beredskapstankegangen og totalforsvaret.

Folkene i Forsvaret

Norge innførte allmenn verneplikt 1. januar 2015 som det første NATO-landet hvor kvinner og menn har lik plikt til å verne om sitt land. I samfunnskontrakten mellom borgere og staten er verneplikten et bærende prinsipp.

Rekruttering styrkes gjennom at flere kalles inn til førstegangstjeneste i Forsvaret. Alle norske ungdommer skal gjennomføre grunnleggende trening i beredskap og livredning.

For å lykkes med forsvarsløftet mener Senterpartiet at det er avgjørende at det satses mer på folkene i Forsvaret, på soldatene. Utdannelseskapasiteten må bygges ut, familieordninger, lønn- og insentivordninger må styrkes. Forsvaret må tilby konkurransedyktige pensjonsordninger. Kvaliteten og kapasiteten på kaserner, kvarter og boliger skal bedres.

Totalforsvar

Forsvaret er avhengig av det sivile samfunn for å lykkes med sine oppgaver. Totalforsvaret handler om at det militære forsvaret og den brede sivile beredskapen bidrar til å håndtere hendelser når det trengs. Gjennom langtidsplanen skal Forsvaret tilføres store ressurser.

Utstyr og personell må komme det sivile samfunnet til gode i hele krisespekteret. Det forutsetter en mer utstrakt tilstedeværelse og et større bidrag fra Forsvarets ansatte i de lokalsamfunnene de tjenestegjør. Forsvaret skal være forutsigbare i sine forventninger til lokalsamfunnene, som behovet for helsekapasiteter. Forsvarets behov for helsekapasiteter må sikres gjennom forutsigbar finansiering av funksjoner som spesialisthelsetjeneste nær Forsvarets største baser. Styrket samarbeid med kommunene blir også vesentlig fremover av hensyn til boligutvikling, familiepolitikk og annet.

Senterpartiet mener at en sterk norsk forsvarsindustri er viktig for vår nasjonale beredskap. Med store materiellinvesteringer som følge av Forsvarsløftet, må vi sikre norsk industri gode muligheter. Senterpartiet er opptatt av at Norge gjør vår del for å styrke produksjonskapasiteten for materiell og forsyninger som det er stort behov for hos oss og våre allierte.

Norsk næringsliv for øvrig er en fundamental del av landets beredskap. Senterpartiet ønsker som utgangspunkt at Forsvaret inngår rammeavtaler med næringsliv i Norge som fungerer i fred, krise og krig.

Senterpartiet vil:
– Styrke bevilgningene til Forsvaret til minimum 3 % av BNP, for å imøtekomme forventede forpliktelser om byrdefordeling i NATO
– Sikre et sterkt forsvar som er rustet for sin hovedoppgave; forsvar av norsk territorium.
– Øke bevilgningene til Forsvaret i tråd med Langtidsplanen for Forsvaret 2025-2036.
– At Norge skal etablere kapasitet innen langtrekkende droner i samarbeid med nære allierte.
– Ha et forsvar basert på en allmenn verneplikt, øke antallet ungdommer som årlig kalles inn til å avtjene førstegangstjenesten og differensiere lengden på tjenesten etter Forsvarets behov.
– Forsvaret må ha styrkede familie- og boordninger, samt økonomiske incentiver, som i størst mulig grad sikrer kontinuerlig tilstedeværelse nær basene og langsiktige arbeidsforhold i Forsvaret. Det er et mål at flest mulig av Forsvarets ansatte skal være bosatt nær basene de jobber ved.
– Økningen i bevilgningen til Forsvaret skal prioriteres til operativ virksomhet.
– Organisere Forsvarets eiendommer og logistikkforvaltning mer effektivt og målrettet.
– Sørge for at cyberforsvaret er konkurransedyktig med tanke på rekruttering av digital spisskompetanse.
– Desentralisere utdanningen i Forsvaret for å sikre nødvendig kompetanse i hele landet, gjennom å opprette militær utdannelse i Nord-Norge.
– Styrke Sjøforsvarets og Kystvaktens aktivitet og evne til kontroll i norske territorialfarvann.
– Styrke etterretnings- og overvåkingsressurser for å sikre oppdatert situasjonsforståelse i Nordområdet til nasjonale myndigheter og NATO.
– At Kystvakten og fregattene skal igjen få en fungerende helikopterstøtte gjennom dedikerte helikopterskvadroner ved henholdsvis Bardufoss og Håkonsvern.
– At Norge skal videreføre vår historiske basestrategi i Nord for å sikre avskrekkelse og beroligelse i våre nærområder.
– Sikre at NATO-soldater i Norge forblir rotasjonsbasert og ikke har permanent tilstedeværelse.
– At opprettelse av et nytt NATO luftoperasjonssenter i Norge må bygge på eksisterende fagmiljø i Bodø og Sørreisa.
– Videreutvikle det bilaterale forsvars- og sikkerhetssamarbeidet med Norges viktigste allierte, samt styrke forsvars- og sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden.
– Styrke arbeidet med objektsikring i Forsvaret.
– Fortsatte moderniseringen av Heimevernet og ta høyde for teknologisk utvikling, materiell, oppgaver og kompetansebehov.
– Opprette maritime ressurser ved HV-distriktene.
– Bidra til etablering av Heimevernungdom i alle heimevernområder.
– Gi Heimevernet, med støtte fra Norges Lotteforbund og Norsk Reservistforbund, ansvar for desentralisert mottak og kontaktpunkt for frivillige rulleførte og ikke-rulleførte reservister, samt sivile, som ønsker å bidra i en krise- eller krigssituasjon.
– Definere skytebaner som kritisk infrastruktur.
– Styrke ettervernet for veteraner og deres familier, og vurdere om fylkeskommunen kan ha en rolle i dette.
– Øke støtten til Det frivillige skyttervesen.

– Fronte at Forsvaret ved utstyrsanskaffelser i større grad kjøper allerede utviklet og utprøvd utstyr. Innkjøp bør gjøres gjennom allierte, og norske myndigheter må sikre forpliktende gjenkjøpsavtaler som bidrar til nasjonal verdiskaping og teknologioverføring.
– Sørge for at strategisk viktig infrastruktur har nasjonalt eierskap, og at Forsvaret er en langsiktig og forutsigbar kontraktspart for private eiere av infrastruktur som Forsvaret er betinget av.
– Sørge for at det gis midler for å sikre at strategisk viktig og offentlig infrastruktur, som veiene, vann, jernbane og kai, ivaretar Forsvarets behov i fred, krise og krig.
– Sørge for at små og mellomstore bedrifter også kan levere på innkjøpsavtaler med Forsvaret.
– Arbeid for at militære baser i størst mulig grad kan bli selvforsynte med mat og energi fra nærområdet/regionen.
– Lokalisere mer av støttefunksjonene i Forsvaret og virksomheten i de øvrige etatene i sektoren nærmere Forsvarets operative virksomhet.

Helse og omsorg: Forebygging, behandling og rehabilitering

Gode, offentlige helse- og omsorgstjenester er en avgjørende del av velferdssamfunnet vi har bygd opp i Norge. Senterpartiet sitt mål er at den offentlige helsetjenesten skal sørge for et godt og likeverdig helsetilbud i hele landet. Flere eldre i befolkningen fører til økt behov for disse tjenestene i primær- og spesialisthelsetjenesten. Veksten må møtes med styrking av den offentlige helsetjenesten. Alternativet er et stort marked for private helsetjenester som vil forsterke todelingen av helse- og omsorgstjenestene, og bidra til å øke forskjellene i samfunnet.

Senterpartiet vil arbeide for et helsefremmende samfunn, forebygge sykdom og sikre en desentralisert helsetjeneste som yter gode og likeverdige helsetjenester nært der folk bor. Vi vil øke bevilgningene og ha et sterkt offentlig helsevesen med lave egenandeler.

Frivillige og ideelle tilbydere innen helse- og omsorgsfeltet må sikres gode rammevilkår og forutsigbar drift. Senterpartiet vil øke innslaget av frivillige og ideelle aktører som er bundet av tariffavtaler i helse- og omsorgsektoren. Dette på bekostning av privat, kommersiell sektor. Dagens anbudssystem bør erstattes med langsiktige avtaler basert på kvalitet.

Samarbeidet mellom spesialisthelsetjenesten og kommunesektoren må videreutvikles og ha en klar ansvarsdeling i en helhetlig pasienttjeneste. Senterpartiet vil arbeide for en ny ledelsesmodell i helsesektoren der fagfolkene som arbeider nærmest pasientene får mer ansvar og tillit. Ledelsen må være lokal og stedlig. Rapportering og byråkratiske arbeidsoppgaver må automatiseres og reduseres.

Senterpartiet vil satse på modeller med økt grunnbemanning, hele stillinger, mer fleksible turnuser og bedre lederoppfølging for å styrke rekrutteringen, redusere sykefraværet og sikre et godt arbeidsmiljø. Dette, sammen med fornuftig bruk av velferdsteknologi, vil være viktige tiltak for å løse bemanningsutfordringene i helsesektoren.

Folkehelse

God helse er viktig for den enkelte sitt liv og har store verdi for samfunnet. Det handler om både kropp og sjel, om at psykisk og fysisk helse ofte henger tett sammen. Det må tilrettelegges for at alle skal kunne ta vare på sin egen helse, samtidig som man får hjelp når man trenger det. Senterpartiet vil vektlegge folkehelse sterkere i samfunnsplanleggingen og prioritere helsefremmende og forebyggende tiltak.

Forskjeller i utdanning, inntekt og nærhet til helsetjenestene bidrar til ulikhet i forventet levealder, sykdom og helse. Senterpartiet vil redusere disse forskjellene gjennom å satse på folkehelse. Vi vil arbeide for å redusere omfanget av livsstilssykdommer,

bekjempe smittsomme sykdommer og hindre antibiotikaresistens. Dette krever i sin tur økt kompetanse på disse områdene hos ansatte i helsetjenestene og i befolkningen.

Usunt kosthold er en helseutfordring. Skolen har en sentral rolle i tidlig opplæring om sunt kosthold, og innføring av skolemåltid kan bidra til sosial utjevning. Senterpartiet vil arbeide for økt bruk av godkjent sunnhetsmerking av matvarer, og tiltak som bidrar til redusert salt- og sukkerinntak i befolkningen, og økt bruk av norske råvarer og økt råvarekunnskap.

Økende antibiotikaresistens er en alvorlig trussel mot god helse og beredskap. Forflytting av varer og folk på tvers av landegrenser, øker risikoen for antibiotikaresistente bakterier i Norge og Norden. Senterpartiet vil ivareta et restriktivt regelverk tilknyttet antibiotikabruk.

Senterpartiet vil:
– Forsterke innsatsen for utjevning av levekår, med et særlig fokus på å bedre vilkårene for barn i lavinntektsfamilier og styrke områdesatsinger.
– Ha en nasjonal satsing på økt fysisk aktivitet for alle aldersgrupper.
– Gi frivillig sektor og idretten en viktigere rolle i gjennomføringen av folkehelsetiltak.
– Legge til rette for flere frisklivssentraler i kommunene.
– Legge til rette for flere helsestasjoner for eldre i kommunene.
– Legge til rette for fleksible tilbud i kommunene for eldre og personer med demenssykdom.
– Innhente mer kunnskap om hva ultraprosessert mat gjør med helsen til folk.
– Styrke samarbeidet mellom helsemyndighetene og dagligvarebransjen for å legge til rette for et sunnere kosthold.
– Styrke det samiske perspektivet i arbeidet med folkehelse og levekår, blant annet ved revisjon av folkehelsemeldingen og i folkehelsepolitisk råd.
– Støtt tiltak for å få ned antallet uønskede graviditeter, som bedre seksualitetsundervisning, øke kunnskap om fertilitet og kropp, og om å sette grenser.
– Øke forskning på hva som fremmer god helse, forebygging, rehabilitering, mestringslæring, sykepleie og omsorg.
– Støtte og styrke arbeidet mot ulike former for støy og lysforurensning i bo- og bymiljø.
– Jobbe for tiltak som forebygger at ungdom begynner å bruke ulike tobakksprodukt.

Kvinnehelse

Det biologiske kjønn har betydning for hvordan kroppen fungerer. Kjønnsperspektivet må legges til grunn for hvordan og hvilke politiske prioriteringer som gjøres i helse- og folkehelsepolitikken.

For å sikre god helse og likeverdige helsetjenester for alle, må kvinnehelse integreres i helsetjenesten, forskning og helseutdanningene. Senterpartiet vil følge opp kvinnehelseutvalgets forslag om en kvinnehelsemilliard, blant annet gjennom å styrke forskning og kunnskap om kjønnsperspektiver og kvinners helse. Dette vil bedre den enkeltes liv og spare samfunnet for kostnader.

Senterpartiet vil:
– Øke forskning på sykdommer og helsetilstander som rammer kvinner.
– Styrke finansieringen av organisasjoner som jobber med kvinnehelse.
– Ha som ambisjon om at Norge skal være verdensledende på forskning på kvinnehelse innen 2035.
– Øke forskning på helsekonsekvenser av vold mot kvinner.
– Oppdatere de nasjonale retningslinjene ved sykdommer og helsetilstander som rammer kvinner, og endre finansieringssystemet slik at forebygging og behandling av slike sykdommer og helsetilstander i større grad prioriteres.
– Korte ned vente- og behandlingstid for sykdommer og helsetilstander som rammer kvinner.
– Sikre at samiske kvinners helse ivaretas, blant annet gjennom systematikk i arbeidet med samisk språk- og kulturkompetanse i helse- og omsorgstjenestene.
– Utvide tilgangen på blå resept på hormoner for kvinner i overgangsalderen, og sikre at kvinner i overgangsalderen får god tilgang til informasjon.

Kommunehelsetjenesten

Senterpartiet mener at kommunene fortsatt skal ha ansvar for kommunehelsetjenesten, og at denne ikke skal statliggjøres. Dyktige og profesjonelle ansatte er den viktigste ressursen for å sikre gode helsetjenester. Senterpartiet vil ta vare på og rekruttere flere dyktige ledere og ansette generelt i helsetjenesten. Gode arbeidsvilkår tilpasset den enkelte og gode ordninger for oppfølging av ansatte er viktig for å sikre rekrutteringen og at ansatte blir værende i jobben over tid. I tillegg må det sikres fleksible og desentraliserte utdannelsestilbud i hele landet. Helsepersonell skal kunne videreutvikle egen kompetanse på arbeidsplassen og få mulighet til videreutdanning.

Det trengs flere yrkesgrupper og variert kompetanse i helsetjenestene for å løse oppgavene på en bærekraftig måte. Samtidig er man nødt til å satse på forebyggende tiltak og metoder for å redusere veksten i behovet for helse- og omsorgtjenester. Senterpartiet vil tilrettelegge for et kompetanseløft og omstilling av helsetjenesten.

Senterpartiet vil legge til rette for opprettelse av flere distriktsmedisinske sentre og intermediære avdelinger som et viktig supplement til de lokalsykehusene vi har. Pasienter som trenger planlagt behandling på sykehus, skal slippe å reise langt. I større grad skal det bli tilrettelagt for at spesialist/lege ambulerer, mens pasienter kan ta imot behandling på nærsykehus.

Gjennom de siste årene har det blitt gjort viktige forbedringer i fastlegeordningen. Dette arbeidet må videreføres. Senterpartiet vil arbeide for bedre rekruttering av fastleger i distriktene, at det skal være mulig med næringsdrivende fastleger og sikre en god legevakttjeneste over hele landet.

Primærhelse- og oppfølgingsteam i kommunene kan bidra til mer koordinerte tjenester, gjøre det mulig med større bredde i tjenestetilbudet og bidra til mer korrekt arbeidsdeling mellom personellgrupper og bedre bruk av samlede ressurser.

Alle som trenger det, må få tilbud om rehabilitering etter sykdom. Rehabilitering øker livskvaliteten og bidrar til at pasienter raskere blir selvhjulpne. Menneske med nedsatt funksjonsevne må få et godt habiliteringstilbud slik at de kan leve mest mulig selvstendig. Det må tilrettelegges for at de skal kunne delta i fritidsaktiviteter, arbeidslivet og slik kunne leve gode liv. Samhandlingsreformen har gitt kommunene et tydeligere ansvar for forebygging, rehabilitering og opptrening av pasienter som er utskrevet fra sykehus. Senterpartiet mener kommunene må bli kompensert for de økonomiske merkostnadene ved dette.

Det er de medisinske behovene for tannbehandling, og ikke økonomi, som må styre hvem som har rett til og tilgang til nødvendige tannhelsetjenester. Senterpartiet har utvidet rettighetene til de unge og vil videre følge opp tilrådningene i tannhelseutvalget. Vi ønsker å utrede hvordan dagens frikortordning kan utvides for å dekke nødvendige tannhelsetjenester. Fylkeskommunene skal fortsatt ha ansvar for en desentralisert tannhelsetjeneste.

Senterpartiet vil:
– Arbeide for tilstrekkelig dekning av fagfolk i kommunehelsetjenesten, som helsefagarbeidere, sykepleiere og jordmødre.
– Styrke personrettede tiltak som tilrettelegger for å ta vare på og rekruttere ansatte til kommunehelsetjenesten i distriktskommuner, for eksempel gjennom å styrke ordningen med nedskriving av studielån.
– Tilrettelegge for mer fleksible arbeidstidsordninger for helsepersonell i offentlig sektor.
– Begrense omfanget av bemanningsnormer og rettighetsfesting som reduserer det kommunale selvstyret i omsorgsektoren.
– Stimulere til fremtidige organiseringer av den kommunale allmennhelsetjenesten hvor fastlegene samarbeider tettere med psykolog, sykepleier, fysioterapeut og andre relevante yrkesgrupper.
– Arbeide for en mer aktiv seniorpolitikk i samråd med partene i arbeidslivet, for å tilrettelegge for at helsepersonell kan stå lengre i jobb.
– Forbedre helsefellesskapet for å sikre pasienter god helsehjelp.
– Videreutvikle kompetanseforum i fylkene, samt vurdere å etablere et nasjonalt samhandlingsforum etter dansk modell for å drøfte hvordan man kan løse helsepersonellmangelen og sikre en offentlig helsetjeneste av god kvalitet i hele Norge.
– Fokusere på forebygging og tidlig innsats angående fysisk og psykisk helse.
– Styrke helsestasjon- og skolehelsetjenesten, med særlig fokus på psykisk helse.
– At den kommunale helsetjenesten skal samhandle med idrettslag, frisklivssentraler og lignende helsefremmende organisasjoner.
– Øke tverrfagligheten i helse- og omsorgtjenesten for å styrke innholdet i tjenesten og bidra til bedre utnytting av ressurser.
– Videreføre og styrke tilskuddordningen for legevakt i distriktskommuner, for å bidra til bedre rekruttering og redusert vaktbelastning.
– Tilrettelegge for faglig utvikling og grunn- og videreutdannelse for helsepersonell med for eksempel desentraliserte utdannelsestilbud.

– Tilrettelegge for at flere kommuner kan delta i endringsprogram som TØRN-prosjektet.
– Innføre en egen opptrappingsplan som sikrer utvikling og finansiering av et godt kommunalt arbeidsrettet rehabiliterings- og habiliteringstilbud for alle pasientgrupper.
– Tilrettelegge for at kommunene kan styrke tilbudet til personer med psykisk uhelse, skadelig rusbruk og avhengighetsproblematikk, blant annet gjennom pårørendegrupper og organisasjoner.
– Styrke omsorgstilbudet ved livets ende og bedre tilbudet om palliativ pleie.
– Arbeid for mammografitilbud, for eksempel gjennom mammografibuss, i alle distriktskommuner med lang reisevei til slike tilbud.
– Vaksiner mot smittsom hjernehinnebetennelse skal tilbys alle avgangselever i videregående skole, som en del av vaksinasjonsprogrammet.

Velferdsteknologi og e-helse

Velferdsteknologi kan bidra til at flere mestrer hverdagen, kjenner trygghet og kan bo hjemme lengre. Den enkelte kan få større grad av frihet i eget liv. Pårørende kan få avlasting og kjenne større trygghet. Kommunene kan bruke ressursene mer effektivt til å hjelpe flest mulig. Senterpartiet er opptatt av at velferdsteknologi må være et verktøy for å gjøre tjenestene bedre, og ikke bli en erstatning for menneskelig omsorg.

Nye digitale tjenester er nødvendige for å sikre innbyggerne bedre informasjon og desentraliserte tjenester. Ved innføring må god informasjonsflyt på tvers av enheter og sektorer sikres. Senterpartiet vil samarbeide med kommunesektoren om å etablere et systemkart, hvor det blir kartlagt tekniske, juridiske, strukturelle, kulturelle og økonomiske barrierer for implementering av velferdsteknologi. Systemkartet skal bidra til å finne raske løsninger på enkle problem, og gode løsninger på komplekse problem.

Senterpartiet vil:
– Gjennomføre et kompetanseløft for velferdsteknologi i alle kommuner og videreføre Nasjonalt velferdsteknologiprogram.
– Basere velferdsteknologi på åpne standarder.
– Sikre tilgang på helsedata på tvers av offentlig og privat sektor som gjør det mulig å utvikle best mulige løsninger, samtidig som personvernet blir ivaretatt.
– Sikre at ansatte får nødvendig opplæring og støtte for å kunne bruke teknologien på en forsvarlig og effektiv måte, herunder også kompetanse på algoritmene som ligger til grunn for avgjørelser gjort av kunstig intelligens (KI).
– Sikre at KI-løsninger for helsetjenesten blir utviklet og implementert på en etisk forsvarlig måte, hvor personvernet og datasikkerheten til pasientene blir ivaretatt.
– Stimulere til bruk av innovative innkjøp for at kommuner kan samarbeide med lokale og regionale leverandører ved innkjøp av velferdsteknologi.
– Sikre at de som ikke bruker digitale løsninger, har mulighet til å sende og motta helseinformasjon på en effektiv måte.
– At det skal være mulig å fylle ut søknad og levere klage på papir ved fysisk oppmøte på offentlige kontor.
– Øke muligheten for digitale helsekonsultasjoner, både av geografiske hensyn og av hensyn til pasientgrupper med særlige utfordringer.

Eldreomsorg

Eldreomsorgen skal gi trygghet, bistand og omsorg. Den må organiseres slik at eldre har trygghet for god hjelp uavhengig av egen situasjon eller om de har ressurssterke pårørende. Alle skal behandles med utgangspunkt i egne forutsetninger, inkludert språk og kultur. Eldreomsorgen må være behovsstyrt og et kommunalt ansvar. Oppgavene må løses i samarbeid med den enkelte, pårørende, og frivillige og ideelle aktører.

Det blir flere eldre i Norge. Mange har god helse lenge og kan være aktive deltagere i samfunnslivet. Eldre skal ha mulighet til selv å forme sine liv, bruke sine evner, følge opp sine interesser og ha innflytelse på samfunnet. Samtidig er det viktig at det legges til rette for at den restarbeidsevnen den enkelte har, kan tas i bruk. De eldres bidrag inn i frivillig sektor vil også være avgjørende viktig i årene som kommer. Senterpartiet vil legge til rette for at kommunene har nødvendig kapasitet og systemer for å bruke dette potensialet.

Det er et mål at mennesker skal få bo i egen bolig så lenge de kan og vil. Mange har behov for mer tilrettelagte boliger når de blir eldre. Senterpartiet vil tilrettelegge for at det offentlige i større grad tilbyr varierte boligløsninger, der sosiale møteplasser og velferdsteknologi integreres i kommunenes eldreomsorg.

Senterpartiet vil ha mer fysisk, kulturell og sosial aktivitet og innhold i eldreomsorgen. Vi vil satse mer på hverdagsrehabilitering. Rett og fullverdig ernæring er grunnleggende for god livskvalitet gjennom hele livet. Eldre på institusjon og omsorgssentre må garanteres gode måltider hver dag, og ernæringsoppfølging tilpasset den enkeltes behov.

Senterpartiet vil styrke demensomsorgen i kommunene gjennom å sikre et tilstrekkelig kommunalt tilbud gjennom sykdomsforløpet. Vi vil tilrettelegge for økt kompetanse om demens hos helsepersonell, pårørende og i befolkningen generelt.

Senterpartiet vil:
– Utvikle en behovsstyrt eldreomsorg med tillitsbasert og lokal ledelse.
– Videreføre eldreomsorgen som et kommunalt ansvar finansiert over kommunale budsjetter.
– Øke støtten hjemmeboende eldre kan få til tilrettelegging av egen bolig eller kjøp av tilrettelagt bolig.
– Fortsette å bygge ut sykehjemsplasser, omsorgsboliger og trygghetsboliger for eldre med statlige investerings- og rehabiliteringstilskudd.
– Avvikle bøteleggingssystemet mellom helseforetakene og kommunene for eldre utskrivningsklare pasienter, og i stedet bruke disse midlene til å bygge opp den kommunale helsetjenesten.
– Sikre et aktivitetstilbud for alle med behov for det og stimulere til et mangfold i tilbudet, gjerne i samarbeid med frivillige lag og foreninger eller private tilbydere og frivilligsentraler.
– Ikke innføre ordning med fritt brukervalg i eldreomsorgen.

– Bidra til at beboere på sykehjem/omsorgssentre og hjemmeboende eldre får god og tilstrekkelig ernæring. Maten bør være laget lokalt og gjerne basert på lokale ressurser.
– Kompensere kommunene for utgifter til ressurskrevende tjenester, også for brukere over 67 år.
– Skape et mer demensvennlig samfunn ved at kommunale helse- og omsorgstjenester i større grad blir bygd og tilrettelagt for personer med demens og deres pårørende.
– Utvide bruk av fremtidsfullmakter for å sikre personer med svekket samtykkekompetanse et godt omsorgstilbud.

Pårørende

De pårørende er avgjørende for at vi skal lykkes med å yte gode helse- og omsorgstjenester i Norge. Uten den frivillige og familiebaserte omsorgen ville ikke tilbudet gått rundt. De pårørendes innsats bidrar til økt livskvalitet for pasienten og reduserer offentlige kostnader. Det må derfor tilrettelegges med nye tiltak for at det skal være praktisk gjennomførbart å være pårørende over tid.

Mange pårørende er ressurssterke og kan yte stor innsats. På samme tid kan mange pårørende ha behov for støtte, profesjonell hjelp og omsorg selv. Senterpartiet vil særlig ivareta barn og unge som er pårørende.

De som har et særlig belastende omsorgsansvar, kan få kommunal omsorgstønad. Pårørende må få mer forutsigbare rammer for å kunne ta på seg omsorgsoppgaver som ellers ville tilfalt det offentlige. Ved å inngå en pårørendeavtale med kommunen, vil pårørende med særlig tyngende omsorgsoppgaver få større forutsigbarhet og få avklart behov som avlastning, opplæring og tiltak for å ivareta egen helse.

Å få innflytelse i beslutningsprosesser og utforming av eget tjenestetilbud er en del av menneskeverdet. En reell mulighet til medvirkning krever at brukerne og deres pårørende får tilstrekkelig informasjon, veiledning og opplæring.

Senterpartiet vil:
– Fastsatte en opptrappingsplan for utbygging av dagaktivitetsplasser og korttidsopphold og slik sikre avlastning og trygghet for pårørende.
– Forbedre pårørendes permisjonsmuligheter i arbeidslivet, og mulige økonomiske kompensasjonsordninger, for å sikre likestilling og bedre muligheter til å kombinere arbeid og omsorg.
– Utrede hvordan omsorgsarbeid kan gi pensjonsopptjening.
– Sørge for økonomiske rammer som sikrer en reell styrking av omsorgsstønadsordningen.
– Styrke oppfølgingstilbudet for pårørende til pasienter med demens.
– Styrke ordningene for reise og opphold for nære pårørende som må reise langt i forbindelse med sykehusopphold og annen behandling.

Fødetilbud og barselomsorg

Trygghet ved fødsel og et desentralisert fødetilbud er viktige mål i helsepolitikken. Lokalsykehus med akuttfunksjoner og fødetilbud er avgjørende for å nå disse målene. Finansieringen av føde- og barselstilbudet må tilpasses behovet. Innsatsstyrt finansiering er ikke egnet. Forskning viser at dagene fra unnfangelse til et barns toårsdag er spesielt viktige for barnets utvikling. Jordmortilbudet i kommunene er derfor viktig under graviditet og fødsel. Alle kvinner som trenger det, må derfor tilbys følgetjeneste av jordmor. Jordmorkapasiteten i kommunen må være tilstrekkelig for å fylle de behov som følger av kortere liggetid ved sykehus etter fødsel. Kvinner i barsel skal få god oppfølging og tilstrekkelig tid på sykehus i forbindelse med fødsel. Kortere liggetid enn anbefalt må være kvinnens eget valg.

Senterpartiet vil:
– Styrke den kommunale jordmorhelsetjenesten.
– Styrke følgetjenesten til sykehus for fødende med mer enn én times reisevei.
– Styrke bemanningen ved kvinneklinikkene og sørge for at alle fødende sikres en-til-en-oppfølging av jordmor i aktiv fase av fødselen.
– Styrke tilbudet om flerkulturell doula for gravide med minoritetsbakgrunn.
– Sikre papirløse gravide rett til helsetjenester i forbindelse med svangerskap, fødsel og barsel.
– At hjemmebesøk av helsesykepleier innen ti dager etter hjemkomst gjennomføres over hele landet og at besøk av jordmor skal tilbys alle fødende innen 1-3 dager etter hjemkomst.
– Sikre økt rekruttering av jordmødre i kommunene.

Psykisk helse

Senterpartiet vil at flere skal oppleve god psykisk helse og livskvalitet. De som har behov for psykisk helsehjelp, skal få tilgang på hjelp. Satsing på folkehelse, styrket forebygging og flere lavterskeltilbud i hele landet vil være bra for folk og for samfunnet.

Senterpartiet vil satse videre på modellen for rask psykisk helsehjelp med kapasitet i tjenestene for oppfølging av personer uten henvisning.

Gode tjenester nær folk er viktig innen psykisk helsevern. Senterpartiet vil prioritere tilbudet til pasienter med rusproblemer og psykiske lidelser, og øke antall sengeplasser innen psykisk helsevern og distriktspsykiatriske sentre (DPS). Det er viktig å sikre god samhandling og ansvarsavklaring mellom spesialist- og kommunehelsetjenesten, særlig i oppfølging av de mest alvorlig psykisk syke.

Senterpartiet har fått gjennomslag for en opptrappingsplan for psykisk helse. Det trengs en sterkere innsats for å forebygge psykiske plager og lidelser, samtidig som terskelen for å få hjelp må bli lavere. Personer med alvorlige psykiske lidelser må få mer helhetlig behandling og oppfølging.

Senterpartiet vil:
– Styrke tilbudet om psykisk helsehjelp i spesialisthelsetjenesten og korte ned ventetider, gjennom satsing på desentraliserte polikliniske tilbud.
– Rammefinansiere psykisk helsevern og avslutte bruk av innsatsstyrt finansiering.
– Øke døgnkapasiteten og antall sengeplasser i psykisk helsevern og øke seng- og behandlingskapasiteten i BUP. Barn skal ikke kunne avvises for spesialisert helsehjelp i BUP uten at det er vurdert av spesialist med selvstendig behandlingsansvar.
– Videreutvikle og styrke distriktspsykiatriske sentre (DPS) og barn- og ungdomspsykiatrien (BUP). Antall sengeplasser ved DPS-ene må økes.
– Styrke PP-tjenesten, den psykososiale tjenesten og skolehelsetjenesten.
– Styrke kommunale helsetjenester som gjelder rus og psykisk helse, herunder helsestasjoner, skolehelsetjeneste og andre kommunale tiltak for bedre psykisk helsehjelp.
– Arbeid for at alle kommuner tilbyr lavterskeltiltak til sine innbyggere for å forebygge alvorlig psykisk uhelse.
– Etablere flere fleksible, aktivt oppsøkende behandlingsteam (FACT-team) for å gi samtidige og helhetlige tjenester til mennesker med alvorlige psykiske lidelser.
– Sørge for bedre ivaretakelse av somatisk helse hos pasienter med rusproblemer og psykiske lidelser. Pasienter innen psykisk helse bør få tilbud om medisinfritt behandlingstilbud.
– Sikre samarbeidet mellom barn- og ungdomspsykiatrien (BUP) og skolehelsetjenesten.
– Sørge for at nasjonal handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading blir fulgt opp og finansiert. Senterpartiet støtter nullvisjonen i arbeidet med selvmordsforebygging.
– Styrke innsatsen med forebygging og behandling av spiseforstyrrelser.
– Styrke kapasiteten i Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS).
– Styrke tilbudet til etterlatte etter selvmord.
– Intensivere det selvmordsforebyggende arbeidet i bekjente risikosituasjoner og styrke lokale krisetilbud.
– Styrke ordningen med individuell jobbstøtte gjennom NAV (IPS) for personer med psykiske utfordringer eller rusproblemer.

Behandling og forebygging av rus

Skadelig bruk av rusmidler fører til dårlig helse, og er årsaken til mange innleggelser på sykehus og behandlingsinstitusjoner. Senterpartiet vil føre en ruspolitikk med tydelige rammer, med mål om at færre skal bli rusavhengige.

Senterpartiet vil opprettholde forbudet mot bruk, besittelse og kjøp av narkotika. De som er rusavhengige og har sykdomsproblemer knyttet til dette, skal ikke straffeforfølges, men følges tett opp av helsevesenet. Narkotika er et stort samfunnsproblem som rammer brukere, pårørende og lokalsamfunn hardt.

Ruslidelser er avhengighetssykdommer som trenger et mer helhetlig og effektivt behandlingstilbud enn i dag. Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) kan være nyttig for

noen pasienter, men må støttes opp av god helsehjelp og annen god behandling. All behandlingsinnsats innenfor spesialisthelsetjenesten må følges opp av et sterkere ettervern og tilbud om bolig, sysselsetting, skolegang og nettverksbyggende tiltak. Rusomsorgen må styrkes og tiltak mot overdoser må intensiveres.

Senterpartiet vil føre en ansvarlig alkoholpolitikk og opprettholde Vinmonopolordningen. Mindre forbruk av alkohol og tobakk vil bidra til at flere lever et lengre og sunnere liv. Redusert forbruk vil igjen redusere store statlige utgifter knyttet til sykdom. Kommunene må styrke sin stilling som alkoholpolitisk myndighet. Det skal være strenge reaksjoner ved alvorlige brudd på alkoholloven. Vi vil øke oppslutningen om alkoholfrie soner og sikre økt informasjon om skadevirkningene av alkohol- og tobakksbruk under svangerskapet.

Senterpartiet vil:
– Tilby gratis legemidler til røykeslutt.
– Styrke det rusforebyggende arbeidet for alle grupper, også barn.
– Innføre krav til innholdsmerking av alkoholholdige drikkevarer.
– Styrke behandlingstilbudet for personer med rus og/eller avhengighetsdiagnose, og sikre kjønnsspesifikke behandlingstilbud for kvinner og menn.
– Gjennomføre en forebyggings- og behandlingsreform for å hindre økt bruk av narkotika i Norge og forbedre behandlingstilbudet og oppfølgingsarbeidet overfor rusavhengige.
– Bygge opp ettervernet etter behandling av ruslidelser, og sette inn tiltak for å unngå lange ventetider i behandlingskjeden.
– Tilrettelegge for flere pårørendegrupper for unge med rusutfordringer.
– Støtte lavterskeltilbud til unge som har rusproblemer, og innføre tverrfaglig spesialisert rusbehandling for ungdommer med alvorlig rusavhengighet eller skadelig forbruk av rusmidler (TSB Ung).
– Opprettholde en desentralisert struktur for rusbehandling, herunder institusjoner, utenfor de største byregionene.
– Opprettholde Vinmonopolets viktige samfunnsrolle og sørge for at det er tilstrekkelig antall utsalgssteder for at denne funksjonen ivaretas.

Bioteknologi

Bioteknologi og genteknologi åpner for viktige spørsmål som må sees i en etisk og verdimessig sammenheng. Senterpartiet mener at bioteknologi og genteknologi må møtes med en holdning om at alle mennesker har rett til liv, uavhengig av utviklingsmuligheter og evner.

Lovverket må ivareta de positive mulighetene som ligger innenfor feltet, samtidig som det settes klare grenser for hva som er etisk, medisinsk og ressursmessig akseptabelt. Senterpartiet mener at det ikke må være den tekniske utviklingen alene som skal være bestemmende.

I saker om bioteknologi som omhandler barn, skal barnets beste komme først. Det må legges vekt på at barn, så sant det er mulig, bør få kjennskap til sine biologiske foreldre. Med den hurtige utviklingen som skjer innen bioteknologisk forskning, er det viktig at nye problemstillinger og kunnskap blir gjort tilgjengelig og lagt frem for åpen debatt.

Senterpartiet vil:
– Ha en restriktiv politikk når det gjelder bruk av genteknologi, men åpne for unntak når det gjelder diagnostikk og behandling av alvorlige sykdommer, herunder bruk av stamceller.
– Gå imot bruk av befruktede egg, fostervev og aborterte fostre i forskning.
– Lovregulere markedet for genetisk selvtesting for å ivareta personvern, retten til egne helsedata og helsekonsekvenser ved villedende testresultater. Genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten tillates ikke.
– Ikke åpne for aktiv dødshjelp i Norge.
– Forebygge et sorteringssamfunn og legge bedre til rette for familier som ønsker å bære frem barn med funksjonsnedsettelser.
– At fosterdiagnostikk skal begrunnes ut fra at det kan gi helsegevinst for mor og foster.
– Styrke det abortforebyggende arbeidet gjennom rådgivning, veiledning og informasjon.
– Ikke tillate genredigering som skaper genetiske endringer i arveanlegg som kan gå i arv.

Spesialisthelsetjenesten

Nærhet til helsetilbud på alle nivå gir trygghet. Senterpartiet vil styrke lokalsykehusenes rolle i spesialisthelsetjenesten og slik sikre kvalitet i akuttberedskap og trygghet i lokalsamfunnene. Godt samarbeid og tydelig oppgavefordeling mellom store og små sykehus i regionene vil sikre gode tjenester og effektiv utnyttelse av knappe, menneskelige ressurser.

Senterpartiet er for en helhetlig, samlet og sømløs spesialisthelsetjeneste. Senterpartiet vil bygge opp og styrke det offentlige helsetilbudet. Bruk av private, ideelle aktører skal basere seg på langsiktige avtaler, styrt og prioritert av det offentlige.

Spesialisthelsetjenesten skal være offentlig og desentralisert for å sikre trygghet og beredskap. Alle skal få forsvarlig, trygg og moderne sykehusbehandling når de trenger det. Et velfungerende og desentralisert ambulansetilbud er en forutsetning for innbyggernes trygghet når liv og helse trues. Senterpartiet mener at ambulanseberedskapen særlig må styrkes hvor det er lange avstander til sykehus. Forskriftsfestet responstid må iverksettes som vedtatt og responstid må beregnes også på kommunenivå. Ambulansene er en viktig del av kommunenes beredskap. Kommunene skal involveres før stasjonerte ambulanser eventuelt tas ut av drift i deres nærområde.

Innføring av ny teknologi skal heve kvaliteten, pasientsikkerheten og få spesialisthelsetilbud nærmere folk og bidra til økt samhandling i helsetjenesten.

En del diagnoser og traumer krever spisskompetanse og erfaring. Senterpartiet vil understøtte at disse psykiatriske, medisinske og kirurgiske fagmiljøene får gode betingelser for videre utvikling, og at innbyggere fra hele landet får nyte godt av denne ekspertisen.

De store investeringene i sektoren står i fare for å knekke økonomien til helseforetakene. Dette medfører at gode tilbud over hele landet står i fare for å bli lagt ned for å sikre investeringskapital, noe som vil gå utover driften og pasientene.

Senterpartiet vil avvikle helseforetaksmodellen og ta sykehusene tilbake til folkevalgt styring og offentlig forvaltning. Vi vil videreføre statlig eierskap med direkte finansiering, men overføre dagens regionale ansvar til folkevalgte sykehusstyrer, valgt av fylkestingets medlemmer. Disse skal styre innenfor rammene nedfelt av Stortinget i nasjonal helse- og samhandlingsplan. Senterpartiet vil arbeide for bedre samhandling, slik at pasienter ikke opplever å bli kasteballer mellom nivåene. Vi vil at kommunehelsetjenesten og kommuneledelsen blir representert i styrene i lokalsykehusene for å sikre bedre samarbeid mellom kommuner og statlig helsetjeneste lokalt.

Senterpartiet vil:
– Arbeide for at Norge blir mer selvforsynt med medisiner og smittevernutstyr, gjennom oppbygging av egen produksjon.
– Sikre at lokalsykehusene som et minimum skal ha døgnberedskap innen kirurgi, indremedisin, anestesi, røntgen og laboratorietjenester, samt fødetilbud.
– Styrke og utvikle distriktslokalmedisinske sentre (DMS) i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommuner hvor dette er en hensiktsmessig løsning.
– Sikre utdannelse av generelle kirurger for å understøtte behovet for breddekompetanse på lokalsykehus.
– At alle sykehus skal ha stedlig ledelse og eget styre for å sikre lokal og regional kunnskap og sikre god samhandling med kommunehelsetjenesten rundt.
– Styrke finansieringen av sykehusene for å sikre økt pasientbehandling, reduserte ventetider og økt evne til å håndtere oppgavevekst og geografiske forskjeller.
– Sikre fortsatt sykehusdrift på Ullevål-tomta, og nedskalere nye OUS, slik at det blir økonomi også til andre nødvendige sykehusinvesteringer i hele Helse Sør-Øst.
– Forkaste regnkapsmodellen som stiller krav til overskudd, og underlegge sykehusene ordinært forvaltningsregnskap.
– Sikre at innsatsstyrt finansiering går ned og rammefinansiering av sykehusene blir den dominerende finansieringsmåten for spesialisthelsetjenesten.
– Skille mellom drift og investering og at store investeringer skal sikres finansiering og demokratisk forankring gjennom en nasjonal sykehusplan vedtatt av Stortinget.
– Beholde dagens sykehusstruktur og ha en sykehusstruktur som sikrer beredskap, bosetting og trygghet.
– Videreutvikle lokalsykehusene og spesialisthelsetjenestetilbudet knyttet til rus og psykiatri og sikre flere spesialisthelsetjenester der folk bor, spesielt med fokus på de som trenger langtidsbehandling, gjennom å bruke teknologi og økt samhandling mellom primær- og spesialisthelsetjenesten.

– Styrke ambulanseberedskapen, og spesielt sikre kort responstid hvor det er særlig lang vei til sykehus.
– Sikre at det blir utdannet nok helsepersonell og annet personell som er nødvendig i spesialisthelsetjenesten, og bruke rett type personell på rett plass.
– Ha et løft for teknologi og kunstig intelligens i spesialisthelsetjenesten for å frigjøre ressurser til pasientbehandling og sikre teknologi tilpasset norsk helsevesen.
– Sikre at spesialisthelsetjenesten har faglige, oppdaterte planer og tiltak for å redusere unødvendig bruk av bredspektret antibiotika.
– Styrke forsknings- og utredningsarbeid for å stoppe spredning av antibiotikaresistente bakterier.
– Utvikle ambulerende helsetilbud ved distriktsmedisinske sentre.
– Ha en opptrappingsplan for flere turnusstillinger (LIS1-stillinger).
– Forbedre og forenkle pasientreiseordningen og sikre forsvarlig drosjetransport for pasienter i regi av helseforetakene.
– Bevare og utvikle tverrfaglig spesialisert rehabilitering desentralisert i hele Norge.
– Styrke tilbudet innen palliasjon og lindrende behandling i alle helseregioner.
– Øke refusjonssatsene på pasientreiser slik at de kommer på et akseptabelt nivå.

Innvandring og integrering: Kontrollert, rettferdig og inkluderende

For at vi skal kunne bevare vårt tillitsbaserte velferdssamfunn, er det avgjørende at innvandringen ikke er høyere enn at vi klarer å integrere alle innvandrere i det norske fellesskapet. Innvandringen til Norge skal være kontrollert og rettferdig.

Innvandring kan gi vekst og utvikling i et land. Norge ville ikke vært det landet vi er i dag uten kunnskap, arbeidskraft og ideer som er brakt til landet gjennom innvandring. Samtidig kan for høy innvandring skape utfordringer, utenforskap og uro.

EØS-avtalen forhindrer Norge fra å regulere arbeidsinnvandringen fra EU- og EØS-landene. Det skaper utfordringer for balansen på arbeidsmarkedet, et negativt lønnpress og sosial dumping innen flere bransjer. Det er viktig å dokumentere konsekvensene av sosial dumping og hele tiden søke mest mulig effektive tiltak for å forhindre dette. Språkopplæring av arbeidsinnvandrere og et organisert arbeidsliv er avgjørende for å forhindre sosial dumping og for å sikre trygge jobber i Norge.

Innvandringen til Norge kan ikke være høyere enn hva vårt arbeidsmarked og velferdssystem er i stand til å motta. Norge skal bidra med det vi kan for å forbedre situasjonen for mennesker på flukt. På samme tid må vi ha kontroll over egne grenser og hvem som kommer til landet. Det er en forutsetning for god integrering. Dagens asylsystem er ikke rettferdig for dem som trenger det mest. Norge må derfor prioritere kvoteflyktninger og økt humanitær hjelp i nærområdene for å hjelpe så mange som mulig på en mest mulig effektiv måte.

Vi har alle et ansvar for at de som kommer til Norge blir tatt vel imot og for å utvise nulltoleranse for rasisme. Vi må bruke tid og ressurser på å gi dem mulighet til å bli en del av det norske samfunnet. Integrering er en toveisprosess hvor forholdene må legges til rette for at nyankomne innvandrere skal bli godt integrert i det norske samfunnet. Mennesker som kommer til Norge må gis mulighet til å ta i bruk egne ressurser – i arbeidslivet og i lokalsamfunnet. Samtidig skal vi ha en politikk hvor samfunnet stiller krav. Alle har en plikt til å lære seg norsk og å bidra i jobb- og samfunnsliv. Utfordringene knyttet til bolig, utdannelse og jobb må løses. Det er gjennom fast bosted og arbeid vi skaper den beste integreringen.

De som innvilges opphold i Norge skal integreres raskt. Rask og god norskopplæring, samt innføring i norsk historie og demokratisk tradisjon, er viktig for at de som kommer skal kunne delta i samfunnet på lik linje med alle andre. Dette er særlig viktig for barn og unge, fordi det er grunnleggende for videre skolegang. Gode norskkunnskaper er nødvendig for å bevare tillit til hverandre og for å unngå utviklingen av parallellsamfunn og ekstremisme. En nøkkel for å lykkes med integreringen er å øke arbeidsdeltakelsen blant innvandrergrupper hvor sysselsettingsgraden i dag er lav.

Flyktning- og asylpolitikk

Senterpartiet vil føre en ansvarlig og anstendig flyktning- og asylpolitikk som bygger på våre internasjonale forpliktelser, humane tradisjoner og vår nasjonale kapasitet. Asylpolitikken er tjent med bred tverrpolitisk enighet.

Norge kan ikke over tid ha en praksis på asyl- og innvandringsfeltet som skiller seg vesentlig fra våre naboland. Det er viktig at Norge har en klar praksis i asylsaker. Dette vil bidra til å begrense antallet asylsøkere uten beskyttelsesbehov og forkorte behandlingstiden i asylforvaltningen.

Alle som søker asyl i Norge skal ha trygghet for at deres rettssikkerhet blir ivaretatt. Utlendingsmyndighetene må organiseres på en måte som sikrer rask og forsvarlig saksbehandling. De som ikke innvilges opphold må returnere så snart som mulig etter endelig avslag. Rask retur er til det beste for asylsøkeren selv og Norge, og essensielt for å bevare tilliten til asylsystemet. Det er avgjørende for tilliten til asylsystemet at avgjørelser og regler for håndheving av retur overholdes konsekvent. Uklare signaler og omgåelse av regelverket må unngås. Senterpartiet mener ventetiden på asylmottak må gjøres kortest mulig. De som får oppholdstillatelse i Norge må bosettes og integreres raskt. Kommunene må få ressurser som gjenspeiler den store innsatsen som kreves for å skape god og trygg integrering.

Senterpartiet mener at opprettelse av asylmottak i privat eller ideell regi må varsles vertskommunene i god tid for å sikre at tjenestene det offentlige plikter å tilby kan etableres tidsnok og på en god og tilstrekkelig måte. Mottakene må i langt større grad innrettes slik at de forenkler bosettings- og integreringsarbeidet for dem som får varig opphold. Det bør etableres en minstenorm for hvilke tilbud som gis til personer i asylmottak, der helse- og sosialfaglig oppfølging på mottakene styrkes.

Blant de områdene som bør løftes frem, er aktivitet i ventetiden, språkopplæring, skolegang for barn og unge, styrket kompetanse og innsats knyttet til avklaring og tidlig behandling av psykiske og fysiske helseutfordringer. Enslige mindreårige asylsøkere er spesielt sårbare. De trenger trygge og gode oppvekstsvilkår. Bosetting av enslige mindreårige krever et spesialtilpasset apparat i kommunene. Barns beste må tillegges spesiell vekt i saker om opphold. Enslige mindreårige som har fått beskyttelse i Norge skal ikke risikere å bli uttransportert ved myndighetsalder etter mange års botid i Norge.

Senterpartiet vil:
– At asylsøkere får en rask og rettssikker avklaring av søknaden. Etter at oppholdstillatelse er gitt, skal bosettingsintervjuet skje umiddelbart og bosetting skje så raskt som mulig.
– Vektlegge barns beste i saker om retur.
– Ha rask retur av de som har fått endelig avslag på sin asylsøknad i Norge, ikke minst for å opprettholde tilliten til asylsystemet.
– Gjennomgå situasjonen for ureturnerbare asylsøkere, særlig med hensyn til statsløse.

– Benytte handlingsrommet i dagens lovverk til å henvise asylsøkere til trygge land utenfor Europa, altså land som ivaretar flyktningenes rettigheter i tråd med Flyktningkonvensjonen, dersom de har kommet til Norge via dette landet.
– Styrke ordningen med returstøtte betydelig og legge bedre til rette for frivillig retur.
– Gi kommunene 100 prosent statlig kostnadsdekning ved bosetting av flyktninger, og når de er vertskommuner for mottak.
– Intensivere innsatsen mot at enslige mindreårige asylsøkere forsvinner fra mottak, og forsterke arbeidet for å finne og hjelpe dem som har blitt borte.
– Heve kvaliteten på norsk- og samfunnskunnskapsundervisningen for flyktninger. Den må bli mer praktisk og tilpasset det livet flyktningene skal ut i.
– Styrke frivillige organisasjoner som har gode prosjekter og aktiviteter rettet mot enslige mindreårige.
– Støtte arbeidet med å bygge ut tilbud i Norge til enslige mindreårige asylsøkere, fortrinnsvis i regi av det offentlige.
– Enslige mindreårige asylsøkere bør få oppnevnt verge som er bosatt i samme kommune.
– Ikke tillate en praksis der personer som har mottatt oppholdstillatelse i Norge på grunn av beskyttelsesbehov likevel oppholder seg jevnlig i eget opprinnelsesland.
– At det ikke skal kunne opprettes asylmottak i en kommune mot kommunens egen vilje.
– At asylmottak som hovedregel skal plasseres utenfor de store byene.
– Støtte opp om bosetting av flyktninger i hele landet.
– Prioritere sårbare grupper som kvinner og barn blant overføringsflyktninger (kvoteflyktninger) fra FNs høykommissær for flyktninger.
– Styrke rettssikkerheten til barn født i Norge og som står uten statsborgerskap.
– Stramme inn vilkårene for familieinnvandring.
– Harmonisere utbetalinger og rettigheter til nivå med våre naboland.
– Opprette flere returavtaler med flere mottakerland.
– Heve den øvre aldersgrensen for målgruppen til introduksjonsprogrammet.
– Innføre et eget betalingskort for asylsøkere hvor pengene bare kan brukes i Norge, etter modell fra Tyskland.
– Gjennomgå regelverk og praksis knyttet til tilbakekalling av oppholdstillatelser med mål om at flere straffbare handlinger skal føre til utvisning.

Integrering

Den norske bosettingsmodellen basert på frivillighet for kommunene er det beste utgangspunktet for godt bosettings- og integreringsarbeid. Innvandrere som har relevant utdannelse, må få godkjent utdanningen i Norge så raskt som mulig. Det må gjøres enklest mulig å fullføre påbegynt utdannelsesløp i Norge. Det må legges bedre til rette for videre oppfølging av mennesker som ikke når kvalifiseringsmål i løpet av introduksjonsprogrammet. Vilkårene for tildeling av økonomisk sosialhjelp må fremme integrering.

Norge skiller seg fra andre land rundt oss med at vi har styrt bosetning av flyktninger. Vi skal fortsette å fordele flyktninger ut til lokalsamfunn over hele landet, slik at vi unngår isolerte miljøer og parallellsamfunn.

Frivillige organisasjoner og sivilsamfunnet spiller en nøkkelrolle i integreringsarbeidet. Frivilligheten skaper de gode møteplassene hvor man, på tvers av våre ulikheter, møtes og deltar i meningsfulle aktiviteter. Dette er arenaer for meningsutveksling, dialog og samhold. Senterpartiet vil styrke disse aktørene slik at de kan fortsette med inkluderende tiltak som favner bredt.

Senterpartiet vil:
– Styrke språkopplæringstilbudet for arbeidsinnvandrere.
– Etablere enklere overgangsordninger for innvandrere med utdannelse, slik at de raskt kan komme inn i yrker de er utdannet for.
– Styrke fylkeskommunenes økonomiske handlingsrom i arbeidet med å oppfylle sine forpliktelser etter integreringsloven, som karriereveiledning og utforming av regionale kompetanseplaner.
– Styrke statlig støtte til integreringstiltak i regi av frivilligheten.
– Praktisere mer fleksible utdannelsesløp for å kvalifisere flere til relevant arbeid, og sikre dem som har utdannelse fra hjemlandet mulighet for nødvendig påbygging, slik at de blir kvalifisert til å jobbe i Norge.
– Arbeide videre med å redusere satsene på foreldrebetaling i barnehage og SFO, også av hensyn til integrering.
– Styrke samarbeidet mellom frivillige og kommunene for å hjelpe barn og unge med innvandrerbakgrunn inn i fritidsaktiviteter.
– Innføre tiltak for å motvirke at bosatte flytter fra bostedskommunen ved endt introduksjonsprogram.
– Sørge for at introduksjonsprogrammet blir mer arbeidsrettet og tilpasset det lokale arbeidsmarkedet, og at NAV kommer tidlig inn i løpet.
– Bruk introduksjonsprogrammet til å sikre integrering også av neste generasjon ved å fremme forståelsen av det store ansvaret som ligger i foreldrerollen i Norge.
– Styrke innsatsen for å forebygge æresrelatert vold og styrke barnevernets innsats opp mot innvandrerfamilier.
– Stille krav om at mottakere av trostilskudd skal bidra til integrering, toleranse, demokratiforståelse og likestilling.
– Støtte restriksjoner når det gjelder finansiering av trossamfunn fra utlandet.
– Ikke utbetale barnetrygd til foreldre som sender barna på lange utenlandsopphold uten norsk eller godkjent skolegang, og som nekter å samarbeide med skole, barnevern eller politi.
– Vurdere om det å sende barna på lange utenlandsopphold uten norsk eller godkjent skolegang kan være selvstendig grunn til omsorgsovertakelse eller tap av oppholdstillatelse.
– Ha tidlig kompetansekartleggelse over personer som skal bosettes og få på plass en kunnskapsbase over kompetansebehov i kommunene. Samsvar mellom kompetanse og kompetansebehov i lokale virksomheter vektlegges ved valg av bosettingskommune.
– Tilrettelegge for at nyankomne flyktningungdommer tidlig gis innpass i norsk arbeidsliv gjennom feriejobber og lignende, på lik linje med ungdom som har norsk bakgrunn, språk og nettverk.

Jordbruk, fiskeri og havbruk: Norsk mat gir trygghet

Matprodusenter over hele Norge utfører et samfunnsoppdrag som er en viktig del av vår nasjonale beredskap. Med økende internasjonalt konfliktnivå, trusselen fra klimaendringer og behov for bedre global fordeling, må Norge styrke selvforsyningsgraden. Da må vi ta i bruk de ressursene vi har for å produsere mat. Totalberedskapen norske matprodusenter står for, også utover matproduksjon, har blitt vist gjentatt ganger ved hendelser som brann, ekstremvær og ulykker.

Norske matprodusenters kunnskap og erfaringer, råvarene, nordisk klima og topografi og store sesongvariasjoner er utgangspunktet for den norske matkulturen og produksjonen av trygg mat. Maten er utgangspunktet for de største komplette verdikjedene i Norge. Norge har en unik plante- og dyrehelse med lite bruk av antibiotika og plantevernmidler som danner grunnlaget for produksjon av trygg og ren mat. Det er viktig at det tas nødvendige forholdsregler for å sikre lavt smittepress og minimal bruk av antibiotika også i fremtiden.

Å velge norsk mat er et trygt valg. Senterpartiet vil jobbe for bedre opprinnelsesmerking og produktinformasjon på matvarer. Offentlige virksomheter må kjøpe inn norsk mat når det er et alternativ. Senterpartiet vil gjøre det enklere for produsenter å selge råvarer og foredlede varer direkte til forbruker.

Senterpartiet vil at flere av våre mattradisjoner skal benytte merkeordningen Beskytta Betegnelse, for slik å øke bruken av våre mattradisjoner i opplevelsesbasert næring, og styrke verdiskapingen for lokale produsenter.

Norge er en verdensledende aktør innen fiskeri og havbruk. Senterpartiet vil føre en offensiv politikk for å styrke og videreutvikle disse næringene. De gir viktige arbeidsplasser og verdiskapning i mange lokalsamfunn. Fiskeri og havbruk bidrar til norsk og internasjonal matforsyning, og gir eksportinntekter. Ressursene i havet og langs kysten er fellesskapets eiendom. Ressursene skal sikres for framtidige generasjoner gjennom bærekraftig forvaltning og nasjonal selvråderett.

Senterpartiet vil styrke det nasjonale matvaremarkedet samtidig som vår konkurranselovgivning skjerpes, slik at kjedemakten i dagligvarebransjen reduseres. Dagligvarekjedenes vertikale kontroll over verdikjeden og deres egne merkevarer (EMV) svekker uavhengige merkevarers posisjon og lønnsomheten i industrien. Dette flytter marginer og effektiviseringsgevinster bort fra primærprodusent og matvareindustri, og over til dagligvarekjedene.

Senterpartiet vil arbeide for regler som sikrer fordeling av makt mellom leddene i verdikjeden og en rettferdig handelspraksis. Forbrukere og myndigheter må gis innsyn i prisfastsettelse og konkurranse i dagligvaremarkedet.

Kasting av mat er sløsing med en dyrebar ressurs. Senterpartiet vil motvirke matsvinnet gjennom tett samarbeid med produsent- og salgsleddet, slik at matsvinn reduseres og overskuddsmat gis bort.

Jordbruk

Jordbruket legger grunnlaget for bosetting, verdiskaping og beredskap over hele Norge. For å utvikle jordbruket over hele landet vil Senterpartiet øke lønnsomheten i bruk av jordbruksarealene gjennom et sterkt importvern, årlige forhandlinger mellom staten og faglagene i jordbruket og ved å sikre gårdbrukerne en sterkere markedsmakt. Denne markedsmakten sikres gjennom gode ordninger for gårdbrukerne, et sterkt tollvern og landbrukssamvirkene som markedsregulator.

Kanaliseringspolitikken sørger for at jordbruksarealer over hele landet utnyttes på best mulig måte. Senterpartiet vil ha en bærekraftig bruk av landets jordbruksressurser og øke matproduksjonen basert på norske ressurser i hele Norge. Da må jordbruket over hele Norge ha god og likeverdig tilgang på tjenester, infrastruktur og investeringskapital. Matproduksjon må være lønnsomt. Slik sikres rekruttering, dyrevelferd og investeringer i fornyet driftsapparat. Teknologiutvikling og fornyelse av driftsapparatet er nødvendig for å sikre lønnsomhet og gode familieliv. Tallgrunnlaget danner utgangspunktet for jordbruksforhandlingene. Den politiske enigheten i 2025 om de tekniske forutsetningene for grunnlaget, bidrar til forutsigbarhet og gjør at tallgrunnlaget kan stå seg over tid. Inntektsmulighetene skal økes og inntektsgapet til andre grupper tettes. Samtidig som inntektsgapet skal tettes innen 2027, skal sjølforsyningsgraden av norske jordbruksvarer økes til 50 prosent innen 2030. Det skal skje gjennom økt planteproduksjon, produksjon av de varene som forbrukeren etterspør og tiltak for å øke etterspørselen.

Senterpartiet vil ha mer norsk matproduksjon, og at flere unge skal velge å bli bønder. Gode velferdsordninger er grunnleggende for rekruttering, livskvalitet, velferd for bonden og dyrevelferd. Avløsertilskuddet må følge lønnsutviklingen i samfunnet. Velferdsordningene må utvikles, ved å avskaffe samordningsregelen mot annen inntekt, slik at bønder får et godt sikkerhetsnett, også de med arbeid utenfor gården.

En variert bruksstruktur over hele landet sikrer et bredt fagmiljø som er viktig for faglig utvikling, arbeidsfellesskap og psykisk helse for den enkelte bonde. Slik sikrer vi gode fagmiljøer, produktive og bærekraftige jordbruksarealer, samt levende bygder.

Eierskapet av jord og skog skal i størst mulig grad være personlig. Dette skaper livskraftige lokalsamfunn, sikrer at landbruksressursene holdes i hevd, et mangfold av små og store bruk og at verdiskapning skjer i hele landet. Senterpartiet vil videreføre odelsloven og dens grunnlovsvern, opprettholde konsesjonsloven med personlig boplikt, videreføre priskontroll av landbrukseiendommer med jord og skog, samt sikre driveplikt for all dyrket jord.

Bruk av utmarka er en viktig ressurs for landbruket og er viktig beredskapsmessig med hensyn til klimatiske variasjoner. Utmark i bruk er viktig pleie av kulturlandskapet, og en

stor bidragsyter til vår selvforsyning av jordbruksvarer. Næringen må ha gode og sammenhengende beiteareal for å bruke utmarken på best mulig måte til matproduksjon.

En styrket satsing på jordbruket sikrer at fotosyntesen, naturens egen karbonfangst og -lagring, er i aktivitet over hele Norge.

Senterpartiet vil:
– Øke bondens inntekt og tette inntektsgapet til andre næringer innen 2027.
– Styrke importvernet for å utvikle og sikre norsk jordbruksproduksjon ved å utnytte mulighetsrommet i inngått handelsavtaler.
– Norge må søke samarbeid med andre land for å øke handlingsrommet i inngått handelsavtaler.
– Styrke tollvernet på produkter som det er naturlige forutsetninger for å produsere i Norge.
– Arbeide for at framtidige WTO-avtaler og andre handelsavtaler ivaretar retten og plikten til egen matproduksjon. Handel med matvarer bør i større grad reguleres for å ivareta beredskap. Handlingsrommet i WTO-avtalen må utnyttes.
– Endre §9 i konsesjonsloven. Selskap med begrenset ansvar skal ikke kunne eie landbrukseiendommer. Dette fører til spekulasjon i tidvis store norske eiendommer med store verdier.
– Gjennomføre en større kartleggelse av økonomien i de ulike produksjonene og delene av landet etter at opptrappingsplanen for landbruket er gjennomført i 2027.
– Sikre en velfungerende markeds- og produksjonsregulering og sikre samvirkets rolle som markedsregulator og avtaker av norske råvarer fra hele landet.
– Bevare prisutjevningsordningen for melk for å sikre at melkeprodusenter får lik pris uavhengig av hvor melka produseres og hva den skal brukes til.
–Avgrense makta til dagligvarekjedene, styrke råvareprodusentenes stilling i varekjeden og begrense matkjedenes adgang til vertikal og horisontal integrering i matmarkedet.
– Fjerne de konkurransepolitiske virkemidlene i prisutjevningsordninga for melk, og styrke støtten til mindre meieriaktører og ysterier.
– Opprettholde forbudet mot forbyggende bruk av antibiotika og vekstfremmende medikamenter i dyrefôr.
– Øke prisen bonden får betalt for produktene sine. Bevilgningen over statsbudsjettet må brukes målretta til de jordbrukspolitiske mål som markedsprisene ikke greier å oppfylle.
– Styrke norsk matproduksjon basert på eget ressursgrunnlag og sørge for at selvforsyningsgraden, korrigert for importerte fôrråvarer, økes til minst 50 prosent innen 2030.
– Øke produksjonen av fôrmidler som grunnlag for husdyrproduksjonen med mål om å redusere fôrimporten.
– Føre en restriktiv politikk for import av husdyr, kjæledyr og planter for å bevare den gode dyre- og plantehelsen i Norge. Vurdere å begrense fri planteimport og øke norsk produksjon med bakgrunn i uønsket smitte og stor transport.
– Satse mer på planteproduksjon av grønnsaker, frukt og bær, for å styrke norsk selvforsyning.

– Øke norsk kornproduksjon, særlig matkorn, og bedre kornøkonomien.
– Øke beredskaplagringen av korn og etablere beredskapslager for såkorn og såfrø.
– Øke midlene til landbruksforskning og styrke utdanningstilbudet innenfor høyskole, fagskole og universitetsutdannelse i landbruk, samt arbeid for å øke rekruttering til de samme fagene.
– Styrke utdanningstilbudet innen naturbruk på videregående skole.
– Øke tilskudd til grøfting.
– Øke tilskudd til investeringer i driftsbygninger i landbruket.
– Øke tilskuddene til omstilling fra båsfjøs til løsdrift kraftig for å sikre melkeproduksjon i hele landet, særlig for små og mellomstore bruk.
– I samarbeid med samvirkene forsterke støtteordninger som bidrar til en mer desentralisert meieristruktur og slakteristruktur for kjøtt, og slik bidra til beredskap i hele landet.
– Arbeide for bedre støtteordninger ved fødselspermisjon, langvarig sykdom, kriser og ulykker i husstander innenfor jordbruket.
– Sikre at beitemark er i bruk og stimulerer til økt beiting som et virkemiddel for bevaring av kulturlandskap, setring og biologisk mangfold. Beitetilskudd, setertilskudd, utmarkstilskudd og husdyrtilskudd må økes.
– Staten skal tilstrebe at næringen skal få gjennomført tiltakene i jordbrukets klimaavtale, gjennom å sikre finansiering av tiltakene i avtalen og uten at det betyr nedskalering i jordbrukssektoren.
– Styrke satsingen på bioøkonomi og klimatiltak for jordbruk og skogbruk gjennom Bionovaen.
– Ikke innføre CO2-avgift på biologiske produksjoner.
– Gjøre det enklere for produsentene å selge råvarer og foredlede varer direkte til forbruker.
– Stimulere til å ta i bruk ny teknologi for å øke beitebruken.
– Innføre nasjonalt tilskudd for karbonlagring i jord.
– Øke støtten til implementeringen av landbrukets klimaplan.
– Øke støtten og forenkle rapporteringen for transportstøtte til biogassproduksjon.
– Styrke klimarådgivning på enkeltgårdsbruk og sikre dokumentasjon av kutt av klimagassutslipp.
– Øke forskning og fokus på jordhelse og karbonlagring i jord.
– Opprette en fondsordning for klimainvesteringer i jordbruket som gir skattefordel ved utvalgte klimainvesteringer i gårdsdriften.
– Gjøre en vurdering av hvordan landbrukssektorens virkemidler kan brukes for å tilrettelegge for klimatilpasning og klimarobuste driftsformer.
– Gjennomgå og bedre ordningene for erstatning ved naturskade, tilskudd ved produksjonssvikt/avlingsskade og forsikringer for landbruket for å sikre matproduksjon ved et endret klima.
– Føre en streng bo- og driveplikt av landbrukseiendommer.
– Prøve ut digitale kart i større omfang for mer differensiert utmåling av tilskudd.
– Fjerne momsen på norsk frukt og grønt.
– Bruke virkemidler over jordbruksavtalen for å nå nasjonale mål innenfor økologisk landbruk, og for å tilrettelegge for forutsigbare rammevilkår for økologisk landbruk.

– Innføre et beredskapstilskudd til bearbeiding av jordbruksråvarer i Finnmark, Troms og Nordland.
– Revidere lov om god handelsskikk med sikte på å skjerpe reguleringen av hvilke krav aktørene kan stille til hverandre i forhandlingene. Egne merkevarer (EMV) må merkes med produsent og opprinnelsesland. Ulik behandling av EMV-produkt og uavhengige merkevarer må forbys.
– Utvide ordningen for alkoholsalg fra gårdsbutikker og gårdsbryggeri.
– Sikre investeringer og framtidstro i fjellandbruket og arktisk landbruk for å sikre økt beredskap og selvforsyning.

Reindrift

Reindrifta er en viktig tradisjonell næring for deler av den samiske befolkningen i Norge. Den bidrar til å bevare samisk kultur, samfunnsliv og språk. Reindrifta har betydelige muligheter for økt verdiskaping. På samme tid er rovdyr og klimaendringer trusler for næringen. Næringens største utfordring er press på beiteareal. Utbygging av infrastruktur og etablering av nye næringer et beiteland bit for bit, og fører til økte forstyrrelser. Senterpartiet vil føre en streng rovdyrpolitikk.

Senterpartiet vil:
– Fortsatt anerkjenne reindrifta som en viktig kulturnæring som er familiebasert og bygger på et unikt levesett.
– Sikre et godt samarbeid på tvers av landegrenser for videreføring av tradisjonell reindrift.
– Sikre reinbeitedistriktene tilstrekkelige ressurser. Distriktene skal kunne ivareta reindriftas interesser, og ha mulighet til å delta aktivt i planprosesser for å skape gode totalløsninger til det beste for alle.
– At tradisjonell reindrift og bærekraftig forvaltning skal hensyntas ved næringsetableringer.
– Tilrettelegge for bedre infrastruktur for slakting av rein.
– Tilrettelegge for økt verdiskapning av kjøtt og biprodukter, samt satsing på kulturformidling og turisme basert på reindrift.
– Arbeid for en styrket beredskap for klimaskapte beiteutfordringer.
– Ha rovdyrfrie kalvingsområder.
– Ha en helhetlig gjennomgang av skatte- og avgiftsregelverket for reindriftsnæringa.

Rovvilt

Den todelte målsettingen for norsk rovviltpolitikk innebærer at man skal avveie hensynet til rovvilt opp mot hensynet til beitenæringene og det biologiske mangfoldet som er avhengige av beiting. Senterpartiet ønsker en streng forvaltning av norske rovviltbestander av hensyn til utmarksnæringer og lokalbefolkning i store deler av Norge. Senterpartiet vil opprettholde utstrakt beitebruk og annen utmarkbruk i hele landet. En rovviltbestand som går utover beitenæringene vil være negativt for norsk matproduksjon.

Rovviltpolitikken må bygge på prinsippene om klare bestandsmål, lokal forvaltning, effektive uttak og full erstatning for rovdyrskader.

Senterpartiet vil at staten tar et større ansvar for å regulere bastendene. Statens naturoppsyn (SNO) må brukes mer aktivt til å ta ut rovvilt. Soneforvaltning er for å sikre bestanden av rovvilt, men når bestandsmålene er nådd må det forvaltes innenfor både rovvilt- og beiteprioritert områder. Områder hvor skadetrykket har vært stort over flere år, må prioriteres med ekstraordinære, målrettede uttak. Rovviltnemndene må få vedtaksmyndighet. Det skal gis økt mulighet for å utstede forebyggende fellingsløyver når det gjelder lisensfelling og skadefelling. Miljødirektoratet, SNO og kommunale skadefellingslag skal sørge for uttak av restkvoter etter endt lisensfelling. SNO og de kommunale skadefellingslagene skal iverksette uttak så raskt som mulig.

Om man skal lykkes mens den todelte målsetningen i rovviltpolitikken, må forvaltningen bygge på god kartleggelse av rovviltbestandene. Bestandsmål for rovvilt må være faktiske bestandsmål, ikke minimummål eller intervaller. Bestandsregulerende tiltak skal utføres ved hjelp av lisensfelling og det skal etableres gode rammer og støtteordninger for fellingsmannskapenes arbeid. Skadeforebyggende uttak i belastede områder skal kunne gjennomføres effektivt. Mulighetene for bruk av tekniske hjelpemidler og løs, på drevet halsende hund under jakt og felling må videreutvikles.

Ørn forvaltes etter estimert bestander. Det er i altfor liten grad foretatt systematiske registreringer for å fastslå faktisk bestand. I områder med mye ørn må uttak vurderes som skadeforebyggende tiltak.

Den samiske reindrifta opplever et rovviltpress som truer hele denne næringskulturen. Det er avgjørende at det raskt blir iverksatt tiltak som sikrer reindrifta i hele landet, og spesielt i de mest utsatte områdene. Forebyggende uttak av rovvilt er særlig viktig forut for kalvingsperioden.

Senterpartiet vil:
– Etablere nye, reduserte bestandsmål for ulv, jerv, gaupe, bjørn og ørn.
– Kontinuerlig arbeide for at folk og næringer ikke blir skadelidende ved norsk rovviltpolitikk.
– Sikre at de regionale rovviltnemdene har rammer og fullmakter som sikrer en effektiv forvaltning.
– Fullføre arbeidet med ny tellemetode på gaupe.
– Gi full erstatning til dem som lider tap som følge av tap til rovvilt.
– Endre kriteriene for å dokumentere rovvilttap.
– Sørge for å starte et lovarbeid for å styrke nødvergeretten.
– Gå inn for å lage en egen skadefellingsforskrift for å effektivisere uttak av skadegjørere.
– Sørge for økt kunnskap om rovdyrpolitikkens konsekvenser for reindriftsnæringa, berørte kommuner, beitenæring og øvrige utmarksnæringer, samt iverksatte effektive tiltak som reduserer direkte og indirekte tap. Hvor tapene ikke kan reduseres, skal de kompenseres.

– Sørge for at beitenæringenes og berørte kommuners fagkompetanse i større grad inkluderes i kunnskapsgrunnlaget for rovdyrforvaltningen.
– Etablere en forvaltningspraksis med uttak av ørn i områder med tette bestander og der tap og skader på bufe og tamreindyr er sannsynliggjort.
– Effektivisere lisensfelling og prioritere slik felling i nærheten av beiteområder. Fastsatte kvoter skal tas ut med bistand fra SNO.
– Skille klart mellom lisensfelling og uttak av skadedyr.
– At dersom en art ligger over bestandsmål skal det gjøres uttak for å komme ned på bestandsmål.
– Gi godkjente fellingslag som utfører uttak ytterligere virkemidler til å utføre oppgaven.
– At lisensjegerne og skadefellingsmannskap skal kunne gis samme beskyttelse som offentlige tjenestemenn i alle faser av oppdragsgjennomføringen når de deltar i lisensfelling.
– Sikre at det er mulig å bruke alle tilgjengelige tekniske hjelpemidler ved skadefelling.
– Tillate bruk av hund ved skade- og lisensfelling og sørge for at slike hunder kan trenes i Norge.
– Bevilge mer midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak.
– Sikre at det i beitesesongen skal være stående fellingstillatelse på rovvilt i beiteprioriterte områder, innenfor rovdyrsikre beitegjerder, på innmarksbeite og i kalvingsområder for rein eller på utsiden av rovviltets forvaltningsområde.
– Kartlegge de kostnader og tap i verdiskapning som rovviltbastendene påfører lokalsamfunnene i form av tap av beitedyr, tapt beitebruk og annen innskrenkning i bruk av utmark og utmarksressurser. Jaktrett og viltressurser må inkluderes.
– Flytte styringen av den statlige rovviltforvaltningen til Landbruks- og matdepartementet.
– Ta i bruk nye teknologiske hjelpemidler for å styrke forebyggende og konfliktdempende tiltak, som radiobjeller og andre aktuelle teknologier.

Matjord

Matjord er en nasjonal ressurs som må forvaltes nasjonalt. Produksjon av mat og bioenergi krever bærekraftig arealbruk. I Norge utgjør dyrket mark kun 3 prosent av landarealet. Mer matjord må derfor dyrkes opp, og mindre matjord må bygges ned.

Matjord er også en knapphetsressurs i verdenssamfunnet. Hensynet til utbygging av industri, infrastruktur og boliger må balanseres bedre mot det langsiktige hensynet til produksjon av mat. Den norske metoden med lokalt eierskap til matjorda må tas vare på. I tillegg må vi redusere hindringer for aktiv arealbruk. Aktiv bruk er det beste vernet.

Det er et paradoks at utmark i noen sammenhenger har et sterkere vern enn innmark. Senterpartiet mener derfor at dyrket mark må få langt sterkere lovbeskyttelse enn i dag.

Jordbruksareal som går ut av drift er en stor utfordring. For å hindre tap av matjord må jordbrukspolitikken styrkes og matproduksjon gi god lønnsomhet, slik at vi opprettholder jordbruket i hele landet.

Senterpartiet vil at hensynet til jordvernet skal avklares så tidlig som mulig i samferdselsprosjekter. Ved valg av standard og trasé må det synliggjøres alternativer til nedbygging av landbruksjord.

Senterpartiet vil:
– Sikre at jordvern blir overordnet i all framtidig arealforvaltning.
– I dialog med kommunene tilbakeføre minst halvparten av samlet areal dyrka mark som er avsatt til utbyggingsformål i kommunale planer, og som ennå ikke er bygd ned til landbruks-, natur-, frilufts- og reindriftsområder (LNF-R).
– Redusere den årlige omdisponeringen av matjord til utbyggingsformål til maks 2000 mål årlig innen 2030. Den årlige tilbakeføringen av arealer til LNF-R skal hvert år være større enn årlig omdisponering til utbyggingsformål.
– Lovfeste adgang til varig vern av matjord.
– Innføre forbud mot opsjonsavtaler om kjøp av matjord for framtidig bruksendring til industri-, handels- eller boligområder.
– At staten skal bidra med virkemidler for å skjerme dyrket areal for klimaskader som styrtregn, flom og ras.
– At jordvernet skal vektes tyngre i planprosesser og dispensasjoner, og at det skal nydyrkes like mye jord som det blir omdisponert. Gjennom kommunale matjordplaner skal reguleringsmyndigheten sikre areal for anvendelse slik at kvaliteten på matjorden ivaretas, og at matproduksjonen kan økes.
– At matjord må få en høyere status og vern i forebygging og tiltak ved jord- og skredforebygging.
– Endre dagens nasjonale retningslinjer for samordning av arealbruk og mobilitet, slik at jordvern gis høyeste prioritet ved utbygging i pressområdene. Jordlovens bestemmelser må gis forrang foran disse retningslinjene. Disse endrede retningslinjene må også legges til grunn for byvekstavtalene.

Fiskeri

Fiskeressursene eies av det norske folk i fellesskap. De har vært grunnlaget for bosetting og verdiskaping langs norskekysten i flere tusen år. Det er viktig å tilrettelegge for at fiskeressursene fortsatt skal skape aktivitet langs kysten. Deltakerloven, havressursloven og fiskesalgslagsloven er viktige pilarer for norsk fiskeripolitikk. For Senterpartiet er det viktig at lovene håndheves og at de distriktspolitiske intensjonene ivaretas.

Fiskeripolitikken skal bidra til arbeidsplasser og bosetting i kystsamfunnene våre. Senterpartiet vil fortsette satsingen på forskning og bærekraftig fiskeriforvaltning for å utvikle norsk fiskerinæring.

Norge er en havnasjon. Vi spiller en viktig rolle globalt i forvaltningen av havressursene. Arbeidet med et bærekraftig liv i havet skal styrkes og videreutvikles.

Fiskeritillatelsene skal forvaltes på en måte som ikke forsterker sentralisering innad i regioner eller mellom landsdeler. Senterpartiet mener at fiskeripolitikken skal videreutvikles, slik at det sikres tilstrekkelig med råstoff til industrien og bygger på

fortrinnet vi har med tilgang på råstoff av høy kvalitet. Fiskeripolitikken må bidra til lønnsomme bedrifter på hav og land. Senterpartiet vil ha økt videreforedling i Norge.

Havretten og avtaler med andre kyststater gir Norge tilgang til store fiskeressurser i de økonomiske sonene. Noen av bestandene oppholder seg i perioder av året nær kysten, mens andre lever lenger fra land. God utnyttelse av fiskeressursene krever en fiskeflåte med ulik størrelse og teknologi. Tilstedeværelse av norske fiskefartøy i alle våre havområder er også viktig for å ivareta norsk suverenitet.

Senterpartiet ønsker en differensiert, fiskereid flåte. Å tilrettelegge for en differensiert flåtestruktur er en viktig del av norsk fiskeripolitikk. En betydelig nedgang i bestandene av hyse, torsk og sei, med kraftig reduksjon i kvotene, skaper stor usikkerhet i mange fiskerisamfunn. Dette krever tiltak og politikk som sikrer fremtiden for samfunn som er helt avhengige av fiskerinæringen. For den mindre og kystnære flåtens helårsaktivitet er bestanden av torsk spesielt viktig. Senterpartiet er opptatt av å sikre et bærekraftig nivå på bestanden av torsken.

Turistfiske er viktig for reiselivsnæringa langs kysten, men kan også representere en utfordring knyttet til beskatning av fiskebestander nær kysten. Senterpartiet ønsker derfor å utrede nærmere konsekvensene turistfiske har for kysttorsk og andre kystnære arter, for å sikre en samlet bærekraftig forvaltning.

De mindre fartøyene fisker råvarer av høy kvalitet og lander dem langs hele kysten. Det er strategisk betydningsfull verdiskaping. De havgående fiskefartøyene er viktige for å utnytte fiskeslag som lever lenger ute i havet. Videre sikrer de leveranser til fiskeindustrien, noe som er særlig viktig i perioder med lite fisk langs Norskekysten. Den havgående flåten har stor betydning for aktivitet og sysselsetting langs kysten. Noen av de norske torsketrålerne har hatt en særskilt rolle gjennom leveringsplikt til kystsamfunn. Senterpartiet ønsker å forbedre systemet med tilbudsplikt, aktivitetsplikt og bearbeidingsplikt for å øke verdiskapingen, antallet arbeidsplasser og bosetningen langs kysten.

Fiskerinæringa er viktig for Norge. Fiskeriressursene må bidra til størst mulig verdiskaping og arbeidsplasser i landet. Hovedmålet er at fisken skal foredles i Norge. Våre kunnskaper, forskningsressurser og innovasjonsmidler innenfor sjømat bør også benyttes til å utnytte våre ressurser i elver og innsjøer. Senterpartiet vil satse på forskning, ressurskartleggelse og målrettede innovasjonsmidler for å utvikle fiskerinæringa i saltvann og ferskvann.

Senterpartiet vil:
– Sikre sterkt lokalt og nasjonalt eierskap i fiskeflåten.
– Opprettholde og utvikle en differensiert og fiskereid flåte tilpasset nasjonale målsetninger om å øke foredling og verdiskaping av fiskeressurser i Norge.
– Prioritere kystflåten og ha klare begrensninger i fisket for større båter innenfor fire nautiske mil fra grunnlinjen.
– Sikre at kun registrerte fiskere kan tildeles fiskerettigheter.

– Legge til grunn fordelingen av kvoter mellom fartøygruppene i siste kvotemelding, men vurdere å avsette en viss andel av tillatt fangst av aktuelle fiskeslag til uomsettelige distriktskvoter, for fordeling i særlig fiskeriavhengige kommuner.
– Arbeide for å styrke hele verdikjeden på sjø og land.
– Forbedre systemet med tilbudsplikt, aktivitetsplikt og bearbeidingsplikt for å øke verdiskapingen, trygge bosetting og arbeidsplasser i kystdistriktene.
– Bidra til at en større andel av fiskeressursene går til produksjon på norske landanlegg, og sikre en desentralisert mottakstruktur gjennom å sette av midler til føringsordninger og mottaksstasjoner.
– Tilrettelegge for mer foredling av fisk i Norge, blant annet gjennom økt støtte til innovasjon og automatisering.
– Styrke virkemidlene for rekruttering av unge til fiskerinæringen, eksempelvis gjennom rekrutteringskvoter.
– Sørge for at fiskeritillatelser som ikke er i aktiv bruk, trekkes tilbake.
– Bidra til bedre generasjonsskifter i fiskerinæringen ved å tilrettelegge for overføring av kvoter fra eldre til yngre utøvere.
– Videreføre og styrke ungdomsfiskeordningen og ungdomskvoter som bidrar til rekruttering, styrke ordningen med lærlingekvoter for å sikre lærlingeplasser og arbeide for å bedre rekrutteringen av kvinnelige fiskere.
– Utrede overgang fra kjøp og salg av kvoter til tildeling av kvoter og konsesjoner.
– Etablere en nasjonal veiledningstjeneste gjennom Fiskeridirektoratet.
– Tilrettelegge for at ungdomsskoleelever får bedre utplasseringstilbud og informasjon om fiskeryrket.
– Utbedre fiskerihavner og farleder langs kysten.
– Tilrettelegge for god samhandling mellom ulike aktører for økt sikkerhet til sjøs.
– Tilføre kontrollorganene nødvendige ressurser, fortrinnsvis lokalt og operativt.
– Ytterligere styrke kampen mot arbeidsmiljøkriminalitet og sosial dumping i fiskerinæringen.
– Øke fiskerfradraget.
– Inngå en forpliktende avtale med fiskerinæringen for å kutte utslipp fra flåten.
– Sikre fortsatt kompensasjonstilskudd for CO_2-avgift for fiske- og fangstfartøy.
– Tilrettelegge for elektrifisering og overgang til mer klima- og miljøvennlig drivstoff for fiskeflåten.
– Stimulere til bærekraftig utnyttelse av fiskeressursene i ferskvann.
– Styrke Havforskningsinstituttets rammer for forskning.

Havbruk

Den norske havbruksnæringen er en av verdens ledende produsenter av oppdrettslaks og annen sjømat. Næringen spiller en viktig rolle i norsk økonomi og sysselsetting, spesielt langs kysten og bidrar til økt matsikkerhet i en verden med befolkningsvekst. Senterpartiet er opptatt av å styrke og videreutvikle næringens internasjonale posisjon. For å klare dette må vi være i front på områder som bærekraftig ressursbruk, havmiljø, klima, produktutvikling og marked.

De norske oppdrettsselskapene varierer fra små familiebedrifter til store, multinasjonale selskaper. Noen få store aktører står for en betydelig del av produksjonen, mens mange mindre selskaper opererer lokalt og regionalt. En fortsatt differensiert næringsstruktur er viktig for lokal verdiskaping og sysselsetting langs kysten.

Mulighetene for fremtidens havbruk er store. Tilgang på gode lokaliteter, forutsigbare rammebetingelser og høye standarder for å forebygge spredning av sykdommer, er viktig for videre utvikling og vekst i havbruksnæringen, samt sikre målet om nulltoleranse for rømming. Oppdrettsnæringen må derfor underlegges streng kontroll, med sterke straffereaksjoner på rømming og annen alvorlig forurensing. Gode lokale og regionale kystsoneplaner er viktig for næringen, og for å ivareta miljøet og livet i havet.

Senterpartiet vil stimulere til videre vekst i havbruksnæringen innenfor bærekraftige rammer. Det er nødvendig å følge opp Havbruksmeldingen med ytterligere tiltak som sørger for bedre dyrevelferd og mindre miljøbelastning. Senterpartiet vil videreutvikle trafikklysmodellen, for blant annet å sikre mindre næringsaktører større forutsigbarhet. For Senterpartiet er det viktig å gi muligheter til havbruksselskaper som ønsker å prøve ut nye teknologier eller metoder som kan bidra til å løse utfordringer i næringen, som lukkede og semilukkede anlegger i sjø.

Senterpartiet er opptatt av at skatter og avgifter fra havbruksnæringen i stor grad skal tilbakeføres til kommuner som setter av areal til havbruksanlegg.

Vi har store kystarealer som kan brukes til oppdrett av nye arter, tare- og algedyrking, havbeite, fangstbasert akvakultur og levendelagring av villfisk. Det er viktig at disse næringene stimuleres til videre utvikling, lønnsomhet og vekst. I tillegg kan høsting av mikroorganismer og biomolekyl for industriell og medisinsk bruk (marin bioprospektering) gi grunnlag for ny næring.

Senterpartiet vil tilrettelegge for at næringen kan ta ut potensialet for eksport av genetikk til fremvoksende global ørret- og lakseproduksjon, land- og havbasert.

Senterpartiet vil:
– At det settes av tilstrekkelige arealer langs kysten til sjømatproduksjon, og at dagens lokaliteter utnyttes bedre i henhold til tåleevne på miljø.
– At kommunene skal sikres god kompensasjon for å avsette areal til havbruksnæringen.
– At det skal bli enklere å ta i bruk ferskvannsressurser for oppdrett av smolt og postsmolt på land.
– Satse på utvikling og industriell produksjon av fôr til landbruk og havbruk basert på norske fornybare ressurser.
– Innføre eierskapsbegrensninger i oppdrettsnæringen, og stimulere til aktive eiere som ser seg tjent med å reinvestere mer av overskuddet i havbruk i Norge, med vekt på forutsigbare rammevilkår og en skattepolitikk som gjør det lønnsomt å investere.
– Sikre et skatte- og avgiftsregime som stimulerer til nasjonalt eierskap og lokale investeringer i havbruksnæringen.
– Fjerne normprisrådet for havbruksnæringen.

– Vurdere om framtidige konsesjoner gradvis skal falle tilbake til staten. Gjennom retildeling på gitte vilkår kan en sikre kontroll med omsetningen av konsesjoner, videre utvikling innad i næringen og samtidig sikre norsk eierskap.
– Øke FoU-innsatsen fra det offentlige og næringen for å stimulere til en bærekraftig økning av produksjonen av dagens oppdrettsarter, og styrke arbeidet for annen havbasert produksjon.
– Fremme tiltak som sikrer at oppdrettsvirksomheten bidrar ytterligere til lokal sysselsetting og verdiskaping, blant annet gjennom lokal bearbeiding av fiskeprodukter.
– Tilrettelegge for satsing på produksjon av innlandsfisk.
– Forvalt marine ressurser slik at de ikke overbelastes, og at negative miljøeffekter minimeres.
– Begrense omfanget av marine verneplaner. Også havområder omfattet av verneplaner skal kunne benyttes til fiske og oppdrett.
– Styrke satsingen på bioøkonomi og klimatiltak for havbruk gjennom Bionova.
– Styrke havbruksutdanninger på videregående skole, fagskole, høgskole og universitetsnivå i samarbeid med næringen.
– Satse på økt kunnskap og kartlegging av kystnære områder gjennom utarbeidelse av marine grunnkart.
– Gi tilgang til stamfiskkonsesjoner som muliggjør moderne avlsarbeid, herunder genotypisk kartleggelse på individnivå, som kan bidra til løsninger for bedre bærekraft, dyrehelse og økonomi i norsk og internasjonal oppdrettsnæring.
– Utrede krav til utnyttelse av fiskeslam og fiskeensilasje, til bruk i biogassproduksjon, og gjenvinning av nitrogen og fosfor.
– Inngå en forpliktende avtale med havbruksnæringen for å kutte utslipp.

Dyrevelferd og dyrehelse

Den som eier dyr skal sikre gode forhold for dyrene, enten dette er produksjonsdyr eller kjæledyr. Senterpartiet vil opprettholde og videreutvikle et godt og strengt regelverk for dyrevelferd, basert på kunnskap om dyrenes behov. Det skal være en garanti for god dyrehelse og dyrevelferd at en matvare er produsert i Norge. Det er generell høy standard på dyrevelferden hos norske bønder og dyreholdere, men dyrevelferden må kontinuerlig forbedres i tråd med ny kunnskap.

Landbrukspolitikken, forvaltningssystemet, dokumentasjonskrav, utveksling av data og driftsrutiner må bidra til forebygging av alvorlige dyrevernsaker.

Mattilsynet må ha tilstrekkelige ressurser til å drive god rådgivning, kontroll og ha et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene. De bransjevise dyrevelferdsprogrammene er viktige for å gjennomføre konkrete dyrevelferdsløft for enkelte besetninger. Myndighetene må samarbeide tett med næringene for å støtte kompetansetiltak.

Veterinæren er sentral for å ivareta kritiske samfunnsfunksjoner, samt å sørge for dyrevelferd og dyrehelse hos produksjons- og familiedyr. Veterinærdekningen i Norge, og særlig i utsatte distriktskommuner, er kritisk lav. Senterpartiet ser behovet for et

veterinærløft.

Senterpartiet mener «En helse»- tilnærmingen er avgjørende for framtidig folkehelse og for å forebygge for eksempel nye pandemier og antibiotikaresistens. Derfor er det viktig med tett samarbeid mellom Folkehelseinstituttet, Mattilsynet, Veterinærinstituttet og lokale helsetjenester. Antibiotika skal ikke benyttes forebyggende og bruk av antibiotika til kjæledyr må ha tilsvarende streng standard som i produksjonsnæringer.

Dødeligheten for settefisk og matfisk i norske akvakulturanlegg er for høy, i tillegg til at store mengder fisk utsattes for skader, parasitter og sykdom før slakting. Senterpartiet mener det må settes strenge krav til redusert smittepress fra lakselus og til redusert dødelighet blant settefisk og matfisk.

Senterpartiet vil:
– Finne gode løsninger for at veterinærer ansatt i Mattilsynet kan inngå i veterinærvaktordning i distriktene for å styrke tjenesten.
– Forskriftsfeste regler om avl av dyr for å bekjempe avl på usunne egenskaper.
– Stille tydelige krav til dyrevelferd i hele akvakulturregelverket, også når det gjelder belastning på fisken ved håndtering og behandling.
– Utarbeide holdningskampanjer for å bevisstgjøre folk om ansvaret ved å skaffe seg kjæledyr.
– Gjennomføre en konsekvensutredning om spredning av antibiotikaresistens ved grenseoverskridende virksomhet når det gjelder mat og levende dyr.
– Forebygge dyretragedier gjennom å evaluere tidligere hendelser.
– Tilrettelegge for forskning og systematisering av erfaringsbasert kunnskap om hvordan man kan lykkes med å øke dyrenes trivsel i produksjonsmiljøer.
– Utdanne flere veterinærer i Norge gjennom å utnytte kapasiteten på NMBU Veterinærhøgskolen bedre.
– Styrke den kommunale veterinærvakten, og videreføre mentorordningen for veterinærer.
– Styrke ordningen med stimuleringstilskudd til veterinærdekning.

Justis: trygghet over hele landet

Senterpartiet vil føre en justispolitikk som sikrer trygghet, rettssikkerhet og tilgjengelige tjenester for innbyggerne i hele landet. En velfungerende rettsstat skal sørge for at samfunnets lover og rammeverk er likt for alle. Senterpartiet ønsker et åpent samfunn bygget på tillit mellom mennesker.

Senterpartiet vil styrke politiet og påtalemyndigheten, domstolene og kriminalomsorgen. Disse aktørene må sees i sammenheng. Politiet står overfor nye utfordringer med stadig større innslag av organisert kriminalitet, gjengkriminalitet og tilreisende kriminelle. Vold, drap, ran, voldtekt, vold i nære relasjoner, ungdomskriminalitet og kriminelle nettverk er alvorlig kriminalitet som må prioriteres høyt i hele straffesakskjeden.

De offentlige aktørene innen justissektoren er avhengige av et godt samarbeid med ideelle organisasjoner, stiftelser og frivillige. De frivillige organisasjonene gjør en stor innsats innen redningstjenesten, kriminalomsorgen, rettshjelp og kriminalitetsforebygging. Jobben de gjør med å bistå dem som har sonet i fengsel med tilbakeføring til samfunnet er viktig. Senterpartiet mener at de frivillige aktørene er en stor ressurs på justisområdet og en viktig del av landets totalberedskap.

Politi

Senterpartiet mener at alle, uansett bosted, skal være trygge på at deres sikkerhet blir ivaretatt av et tilstedeværende og synlig politi. Vi vil beholde en desentralisert politistruktur for å sikre beredskap og nødvendig lokalkunnskap hos politiet. Det lokale politiet må ha godt kjennskap til sitt lokalsamfunn og jobbe forebyggende i samarbeid med andre organer, og ressursene må stå i forhold til dette. Politiets hovedstrategi må være forebygging.

Senterpartiet vil gi større ansvar og innflytelse til lokalt politi når det gjelder å bestemme bemanning og å disponere ressurser ut fra lokale behov. Dette må skje i samråd med kommunene og lokalt næringsliv.

Senterpartiet vil ha et reelt nærpoliti. Derfor må politikraften økes. Økningen i antall politifolk må kommet lokalsamfunn i hele landet til gode. I de store byene kan det være for lite patruljerende politi, selv om bemanningsmålet er nådd. Dette må det tas hensyn til, slik at byene også har tilstrekkelig bemanning til å ha synlig politi i bydelene.

Vi er tilhengere av et politi med et bredt spekter av oppgaver, fra etterforskning og ordenstjeneste til utstedelse av pass og ulike tillatelser. Politiet består ikke bare av politifolk, men også påtalejurister, økonomer og andre yrkesgrupper. Politiet må kunne bemanne tjenestene disse gruppene dekker ut fra behov - ikke måltall.

Effektivisering av politiet må ikke gå på bekostning av kvalitet og tilstedeværelse. Bruk av ny teknologi vil redusere avstandsulempene og danne grunnlag for å desentralisere flere av politiets oppgaver og ressurser. Senterpartiet mener politiets ressurser brukes

best ute i lokalsamfunn der folk bor. Politikontakter må ha tid og kapasitet til å sikre god samhandling mellom kommuner og politi.

Overvåkning og kontroll skal være minst mulig inngripende overfor innbyggerne. Overvåkning skal bare skje dersom det kan begrunnes i sterke samfunnsmessige hensyn som bekjempelse av terror, kontraetterretning, forebygging av alvorlig kriminalitet eller nasjonale sikkerhetshensyn. Senterpartiet holder på prinsippet om at domstolene skal avgjøre om vilkårene for politiovervåkning er til stede.

Vi er motstandere av ny lovgivning som åpner for økt overvåkning av lovlydige borgere. Senterpartiet tar avstand fra alle forsøk på rutinemessig overvåkning av innbyggerne uten kobling til særlig mistanke om alvorlig kriminalitet. Teknologien som gjør masseovervåkning mulig, er i dag i høyeste grad til stede. Innbyggernes privatliv og frihet må derfor vernes fra overvåkning.

Senterpartiet vil:
– Sikre et reelt nærpoliti ved å styrke bemanningen ved politistasjoner som trenger det i hele landet.
– Styrke politiets forebyggende virksomhet. Det viktigste politiarbeidet er å sørge for at kriminalitet ikke skjer.
– Flyttede makt fra de sentrale enhetene til de regionale og lokale enhetene i politiet.
– Gi større ansvar og innflytelse til lokalt politi for disponering av ressurser ut fra lokale behov.
– Forbedre politikontaktordningen slik at reell tilstedeværelse ute i landets kommuner og lokalsamfunn ivaretas.
– Sikre rekruttering fra hele landet, og styrke desentralisert utdannelse.
– Innføre ordninger som oppfordrer politifolk til å være en integrert del av sine lokalmiljø, og stimulere til at politifolk bosetter seg i eget tjenestedistrikt.
– Etablere flere lokaler politistasjoner/-poster i bydelene i større byer.
– Stille krav til hvilke funksjoner og tjenester et politikontor skal ha for å sikre innholdet i tjenesten.
– Skjerp kravene til forpliktende responstid, samt sikre at disse oppfylles i hvert enkelt politidistrikt.
– Sørge for økt politikraft i hele landet og tilrettelegge for at politiet kan rekruttere nødvendig sivil kompetanse.
– Etablere en nasjonal politireserve som en reell beredskaps- og forsterkningsressurs med tilstedeværelse i samtlige politidistrikt.
– Sørge for samsvar mellom tilgjengelige stillinger og utdannelseskapasitet for politiet.
– Sikre oppdaterte og tilstrekkelig antall tjenestebiler, utstyr og IKT-systemer ved politistasjonene.
– Styrke politiets kompetanse og kapasitet når det gjelder straffeforfølgning og forebygging av voldtekts- og overgrepssaker.
– Sørge for at saksbehandlingstiden hos politiet kortes ned og kvaliteten på etterforskningen bedres.
– Endre reglene for taushetsplikt for å sikre informasjonsdeling og mer forpliktende tverretatlig samarbeid i arbeidet mot overgrep.

– Gå inn for generell bevæpning av politiet.
– Sette påtalemyndigheten i stand til å arbeide effektivt og raskt med straffesakene. For mange saker kommer i dag ikke til rettssalen fordi påtalemyndigheten har for dårlig kapasitet.
– Innføre en landsdekkende politienhet som arbeider med gjengkriminalitet.
– Sikre nødvendig politihelikopterdekning i alle landsdeler, og bygge opp denne kapasiteten i Nord-Norge, Midt-Norge og på Vestlandet.
– Flytte oppgaver fra Politidirektoratet og sentralleddet til politidistrikter og særorganer.
– Videreføre mobil passordning.
– Evaluere om dagens ordning med åremål for politimestere sikrer tilstrekkelig uavhengighet.
– Styrke konfliktrådene slik at flere saker kan løses ved mekling.
– Gi namsmannen begrenset politimyndighet og nødvendig kompetanse for å effektivisere gjennomføring av sivile saker, slik at ordinært politi kan bli avlastet for rutinemessig bistand.
– Forbedre det tverrsektorielle samarbeidet mellom kommuner og politi, særlig for å fange opp ungdom som står i fare for å bli, eller er, rekruttert til kriminelle miljøer.
– Styrke politiets arbeid for å forebygge nettrelatert kriminalitet, og sikre at barn og unge skal være trygge på nett.
– Gi politiet mulighet til å inndra kjøretøy ved alvorlige og gjentatt trafikklovbrudd.

Arbeid mot vold og overgrep

Vold i nære relasjoner og overgrep er alvorlige samfunnsproblemer, og staten må ha et helhetlig system på plass til å forebygge, avverge, etterforske og straffeforfølge slik kriminalitet. Fysiske og psykiske overgrep skal ikke skje, og er et hinder på veien mot målene om likestilling, utvikling og fred. Vold mot kvinner og menn både krenker, svekker og opphever individets mulighet til å bruke sine menneskerettigheter og fundamentale friheter. Barn og personer som er utsatt for eller vitne til vold er spesielt utsatt og må få kvalifisert hjelp i akuttfase og senere i livet. Økt bruk av omvendt voldsalarm er et viktig virkemiddel i forebyggingen av den alvorligste formen for vold i nære relasjoner, og Senterpartiet vil sørge for innkjøp av flere alarmer, sørge for at flere voldsutsatte får alarm og at flere voldsutøvere blir ilagt bruk av omvendt voldsalarm.

De samfunnsøkonomiske kostnadene har mange uttrykk. Fra tap av liv og svekket psykisk og fysisk helse, til livsvarig ressurs- og produksjonstap når personer blir uføre, velferdstap for ofrene og fremtidige tap som skyldes at barn som er utsatt for vold selv kan bli utøvere av vold. I tillegg er det betydelige kostnader knyttet til politi, rettssaker, krisesentre, barnevern og helsepersonell. Alderstilpasset undervisning om kropp, seksualitet og grenser er viktig.

Når voldt skjer som ledd i en æreskultur hvor volden begås for å håndheve storfamiliens negative sosiale kontroll, er det ofte flere som medvirker. Dermed er det en form for organisert kriminalitet. Det er vanskelig for politiet å etterforske slike saker fordi det kan

oppstå trusler, lojaliteten til familien veier tungt for offeret og det ofte er få som vitner. Senterpartiet er bekymret for de store mørketallene på feltet, og vil styrke politiets ressurser og lovgivningen på området.

Senterpartiet vil:
– Styrke skolehelsetjeneste, krisesentre, barnevern, helsestasjoner, legevakt og andre kommunale helsetjenester for å kunne fange opp tegn på psykisk og fysisk mishandling og vold, og for å gi personer som er utsatt for mishandling og voldt hjelp og oppfølging.
– Innføre en samtykkelov.
– Sikre et tilstrekkelig desentralisert barnehustilbud for å redusere reisebelastningen og øke rettssikkerheten for mindreårige, samt utvide barnehusenes mandat til å omfatte barn med status som mistenkt.
– Sikre en desentralisert struktur for landets overgrepsmottak.
– Sikre et godt desentralisert og integrert krisesentertilbud. For å sikre tilstrekkelig kapasitet og kompetanse må finansieringsmodellen for krisesentrene endres. Det må legges vekt på å sikre kompetanse om barn som har opplevd vold.
– Sikre et likeverdig og kultursensitivt behandlingstilbud for samiske pasienter som har vært utsatt for vold og overgrep, herunder en styrking av krisesentertilbudet i det samiske bosettingsområdet.
– Arbeide for at én tjeneste skal ha det overordnede ansvaret for å kartlegge behov og følge opp barn og familier som har opplevd vold i nære relasjoner.
– Sikre hjelp og oppfølging av voldsutøvere.
– Styrke den statlige finansieringen av landets overgrepsentre: Senter mot incest og seksuelle overgrep (SMISO).
– Arbeid for å avdekke og forebygge vold mot eldre og personer med funksjonsnedsettelse.
– Gjøre æresvold straffeskjerpende på samme måte som annen organisert kriminalitet.
– Bygg kunnskap og ressurser i politiet for at de bedre skal kunne forebygge, avdekke og etterforske æresvold og negativ sosial kontroll.
– Fastslå at arrangert ekteskap hvor begge eller én av partene utsattes for utilbørlig psykisk og sosialt press er å oppfatte som tvangsekteskap og dermed kan straffeforfølges og oppløses.
– Endre foreldelsesfristen for seksuelle handlinger som rammer barn slik at den tilsvarer fristen for seksuelle overgrep, slik at straffbare seksuelle handlinger kan rettsforfølges.
– Styrke barns rettssikkerhet og beskyttelse mot overgrep ved at foreldre som er dømt for overgrep fratas samværsrett.
– Utarbeide og iverksatte en kunnskapsbasert handlingsplan mot vold og overgrep i samiske samfunn på basis av rapportene om dette fra Norges institusjon for menneskerettigheter.
– Opprettholde sexkjøpsloven fordi et slikt forbud gir et viktig signal om hvordan fellesskapet stiller seg til utnyttelse av sårbare mennesker.
– Sikre god og alderstilpasset seksualundervisning, hvor fokuset er å forstå og respektere egne og andres grenser.

Toll

En velfungerende tolletat er avgjørende for den nasjonale kontrollen. Tolletaten har over mange år blitt nedprioritert. Derfor har Senterpartiet startet en satsing på tolletaten. Satsingen må fortsette med økt kraft, særlig for å stoppe gjengkriminaliteten og flyten av narkotiske stoffer.

Senterpartiet vil:
– Styrke Tollvesenets bemanning ved grensene og ta i bruk nye teknologiske verktøy for å sikre at grensehåndhevelsen blir smidig og effektiv.
– Styrke bevilgningene til strategisk og operativt samarbeid mellom tollvesen, grensemyndigheter og lokalt politi i grenseområdene.
– Gi tollerne utvidet adgang til å gi forenklet forelegg, for å oppnå en mer effektiv kontroll med grensekryssende kriminalitet og avlaste politiet for rutineoppdrag.
– Det innføres streng digital overvåkning for utenlandske vogntog som skal kjøre inn i Norge. Dette skal sikre at regelverk om kabotasje, lønns- og arbeidsvilkår og bompengeavgifter blir overholdt.
– Vurdere å etablere flere felles grensekontrollenheter.
– Gi tolletaten nye kontroll- og samarbeidshjemler for å kunne bidra i kampen mot organisert kriminalitet.

Narkotika

Senterpartiet vil at det fortsatt skal være straffbart å bruke, besitte, kjøpe og selge narkotika. Det har foregått en normalisering av narkotika i samfunnet som følge av Solbergregjeringa sine forslag om å gjøre narkotikabruk straffefritt. Politiet må få virkemiddel til å avdekke og etterforske narkotikakriminalitet.

Narkotika er helseskadelig og ødelegger liv. Misbruket har store konsekvenser for enkeltpersoner, familier og samfunnet. Derfor skal narkotika være ulovlig i Norge, samtidig som rusavhengige skal møtes med helsehjelp. Senterpartiet vil forebygge bedre og komme tidligere inn med god hjelp og oppfølging, slik at færre begynner med narkotika og at flere kommer ut av avhengighet. Det er samfunnets jobb å beskytte oss, og særlig de som er mest sårbare blant oss, mot dette.

Senterpartiet vil:
– At bruk, salg, erverv, besittelse og oppbevaring av narkotika skal være forbudt. Ingen narkotiske stoffer skal avkriminaliseres eller legaliseres.
– Styrke det tverrsektorielle rusforebyggende arbeidet og sikre at de rådgivende enhetene for russaker benyttes i større grad.
– Politiet skal ha mulighet til å bruke tvangsmidler, som blant annet spyttprøver, mot personer som mistenkes for bruk og oppbevaring av narkotika, også mindreårige.
– At tollvesenets og politiets innsats i det narkotikaforebyggende arbeidet styrkes.
– Gi politiet mulighet til å bruke nødvendige virkemidler, som bruk av hund, for å avdekke narkotikabruk på skoler og andre offentlige steder.

– Sikre at politiet kan gjøre undersøkelser med narkotikahund på skoler som ledd i forebyggende arbeid.
– At personer som blir straffet for mindre alvorlig narkotikalovbrudd raskt skal henvises til helsehjelp.
– Bøtelegge bruk og besittelse av narkotika etter inntekt med samme modell som for promillekjøring, hvor boten er betinget av inntekt.
– Gi kommunene, i samråd med politikontakt, muligheten til å opprette ruskontrakter.
– Tydeliggjøre loven slik at digitale plattformer som fasiliterer narkotikasalg kan straffes.

Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen skal forebygge at innsatte begår ny kriminalitet etter soning. Straffegjennomføringen må virke allmennpreventiv og samtidig sett de domfelte i stand til å møte samfunnet når soningen er ferdig. Forebygging er vesentlig for å skape trygge og gode lokalsamfunn.

Bevilgningene til kriminalomsorgen må økes for å sette etaten i stand til å gjennomføre sitt samfunnsoppdrag. Organisasjonen må styrkes faglig for å sikre god kvalitet i straffegjennomføringen. Helsetilbudet i kriminalomsorgen har stadig forbedringspotensial. Samarbeidet mellom kommunene, spesialisthelsetjenesten og kriminalomsorgen må styrkes ytterligere. Alle instansene må være i stand til å gi et godt tilbud til psykisk syke og rusavhengige innsatte.

Senterpartiet mener at straffens formål og innhold er viktig for straffens virkning på den kriminelle og dermed på tilbakefallstatistikken. Ulike soningsformer og straffenivå må jevnlig vurderes opp mot kriminalstatistikk og samfunnspåvirkning.

Senterpartiet vil ha en desentralisert kriminalomsorg for unge lovbrytere. Målet må være å forhindre at de etablerer en videre kriminell løpebane. Det er viktig å styrke det lokale samarbeidet mellom politi, barnevern, skole og andre relevante aktører, for å fange opp og hjelpe unge som er på vei i gal retning. Senterpartiet vil at vi i tråd med Barnekonvensjonen bare benytte straff mot barn når alle andre tiltak er utprøvd.

Senterpartiet vil:
– Bygg ut kriminalomsorgen og styrke bemanningen og kvaliteten i tilbudet.
– Styrke rekrutteringen til kriminalomsorgen, blant annet gjennom etablering av desentraliserte utdanningstilbud.
– Utvide ordningen med rusmestringsenheter i fengsel og tverrfaglig spesialisert behandling i fengsel.
– Sørge for at rusavhengige som soner fengselsdom skal få tilbud om avrusing.
– Redusere soningskøene og øke fengselskapasiteten i hele landet. Dette handler både om å bygge ut, rehabilitere og oppgradere eksisterende fengsler, gjenopprette nylig nedlagte fengsler og å bygge nye fengsler i distriktene.
– Fortsatte å utvide ordningen med bruk av elektronisk kontroll (fotlenke).
– Forbedre rettssikkerheten for ofre for seksuelle overgrep.
– Øke bruken av samfunnsstraff og promille- og narkotikaprogram.

– Sikre kvinner bedre soningsforhold og flere egnede soningsplasser.
– Opprettholde dagens trenivåmodell i kriminalomsorgen.
– Styrke de mindre fengslene og fengselsavdelingene.
– Styrke ettervernet i kriminalomsorgen, slik at tidligere straffedømte får mulighet til å skaffe seg bosted, utdannelse, arbeider og sosialt nettverk.
– Øke antall overgangsboliger.
– Styrke skole- og utdanningstilbudet under soning. Retten til utdanning under soning må også gjelde høyere utdannelse og etterutdanning.
– Redusere bruk av isolasjon i fengslene.
– Satse sterkere på alternative straffereaksjoner hvor dette styrker mulighetene for å rehabilitere den dømte.
– Intensivere arbeidet med å utvise utenlandske kriminelle til soning i hjemlandet.
– Styrke de frivillige og ideelle organisasjonenes arbeid med kriminalitetsforebygging og tilbakeføring til samfunnet for dem som har sonet.
– Sørge for bedre tilgang til tolketjenester.
– Styrke helsetjenesten i fengsel, sørge for en utbygging av kapasiteten i sikkerhetspsykiatrien og legge opp til at psykisk helsevern får områdefunksjoner i alle fengsler.
– Styrke friomsorgen.
– Utrede å leie fengselsplasser i tredjeland, hvor migranter som har mistet oppholdstillatelsen kan sone for kriminalitet begått i Norge, i påvente av retur.

Ungdomskriminalitet

Kriminalitetsbildet er i forandring, og de siste årene har Norge opplevd en økning i ungdomskriminalitet. Økningen er mer enn et storbyproblem, og fordeler seg over hele landet i alle politidistrikter. Utviklingen må stoppes.

Grunnene til økningen av kriminalitet er sammensatte, men vi vet at utenforskap, dårlig økonomi, sosiale medier og dårlig integrering kan være drivere bak ungdomskriminalitet. Senterpartiet vil ha et krafttak for å forebygge ungdomskriminalitet og utenforskap. Et viktig grep for å snu utviklingen, er å satse mer på forebyggende arbeid i kommunene. Det trengs trygge nærmiljø, bedre levekår og styrket familieøkonomi.

Rask reaksjon er særlig viktig når barn og unge begår lovbrudd, men reaksjonen må være tilpasset barn og unges behov. Senterpartiet går inn for at unge lovbrytere i større grad skal bli møtt med tverrfaglige tjenester og samfunnsstraff. Samtidig vil det for noen få unge som begår alvorlig kriminalitet og er kommet langt i en kriminell løpebane, være til det beste å få en rask reaksjon som bringer dem ut av det kriminelle miljøet de er en del av.

Senterpartiet vil videreføre ungdomsstraffen slik den ble endret i 2024. Kriminalitet skal alltid ha konsekvenser, og det skal ikke være frivillig å motta ungdomsstraff for de som har begått kriminalitet. De som har begått de mest alvorlige lovbruddene skal settes i ungdomsfengsel. Der skal de få tilbud om skole, utdannelse og få verktøy for å mestre livet, slik at de ikke faller tilbake til kriminalitet etter endt soning.

For de mindre alvorlige lovbruddene skal straffen for ungdom sette krav, sørge for skolegang og sette rammer som forhindrer ny kriminalitet. Senterpartiet ønsker at bruken av elektronisk kontroll (fotlenke) økes, slik at man kan pålegge unge oppholdsforbud på steder hvor de utfører kriminalitet og oppholdspåbud på for eksempel skole og fritidsaktiviteter.

For barn under 15 år som begår gjentatt kriminalitet vil Senterpartiet etablere nasjonale trygghetshus. Ulike aktører og tjenester rundt barnet skal samarbeide om et spesialtilpasset omsorgs- og oppfølgingstilbud som skal ivareta både barnet, familien og samfunnet, for å hindre at barn skader seg selv og deltar i videre kriminell virksomhet.

Senterpartiet vil:
– Fortsatte kapasitetsutbyggingen av flere ungdomsenheter i kriminalomsorgen.
– Etablere et hurtigspor for ungdomskriminelle i alle domstoler.
– Utrede egne fengsler eller fengselsavdelinger for unge innsatte mellom 18 og 24 år for å øke muligheten for tilbakeføring til samfunnet fremfor rekruttering til mer alvorlig kriminalitet under soning.
– Utvide bruken av elektronisk kontroll (fotlenke) for personer under 25 for å kunne ilegge oppholdsforbud/oppholdspåbud.
– Utvide ordningen med skoleteam for å ta personer ut av kriminelle løpebaner.
– Vurdere økt bruk av pålagte hjelpetiltak uten samtykke, når barn begår alvorlig eller gjentatt kriminalitet.
– Utvide ordningen med foreldrestøttende tiltak for foreldre som har barn under 18 år som begår kriminalitet.
– Etablere flere møteplasser og aktiviteter for unge menn som faller utenfor det ordinære fritidstilbudet.
– Opprettholde grensen for den kriminelle lavalderen på 15 år.
– Opprette nye ungdomsenheter i kriminalomsorgen for å unngå at unge som får ubetinget straff for grov kriminalitet må sone sammen med voksne som har lang kriminell erfaring. Enhetene må ligge spredt i landet, ha få plasser og gode ressurser, så ungdommene kan få tett oppfølging.
– Etablere et nasjonalt exit-program som skal hjelpe medlemmer av kriminelle gjenger og ungdomskriminelle grupper å komme seg ut og starte et lovlydig liv.
– Etablere Trygghetshus for barn under 15 år som begår gjentatt kriminelle handlinger.
– Prioritere forebyggende arbeid med vekt på levekår, sosial utjevning, trygge nærmiljø og tidlig innsats rettet mot barnefamilier.

Organisert kriminalitet

Organisert kriminalitet er en utfordring for oss som nasjon. Senterpartiet vil organisert kriminalitet og kriminelle gjenger til livs. Derfor vil vi styrke etterforskningen og sanksjoneringen av gjengkriminalitet. På samme tid må den forebyggende innsatsen styrkes.

Oppvekstsvilkår, sosiale nettverk i barn- og ungdomsår, fritidstilbud, eller mangel på relevante fritidstilbud, kan spille en rolle for hvilken vei menneskers liv tar. Senterpartiet

mener at gode oppvekstbetingelser for alle er viktig for å forhindre at unge havner utenfor utdannelse og arbeid.

Senterpartiet vil:
– Gi politiet hjemmel til å straffeforfølge organiserte kriminelle med kollektivsanksjonering etter modell fra «Gruppevoldintervensjon» og «Sluta skjut» i Malmö.
– Gjøre lovendringer som øker straffene for kriminalitet som utføres av organiserte kriminelle miljøer.
– Utvide muligheten til å forby organisasjoner hvor kriminalitet utgjør en del av virksomheten.
– Innføre forbud mot å delta i og rekruttere til kriminelle gjenger.
– Innføre et særskilt straffebud som kriminaliserer rekruttering av barn og ungdom til kriminalitet.
– Samarbeide med andre lands politi for å bekjempe organisert kriminalitet over landets grenser. I tillegg skal det arbeides for soningsoverføring av straffedømte som er tatt for kriminelle handlinger i Norge, men som ikke har norsk statsborgerskap.
– Gjennomføre lovendringer som utvider mulighetene for å benytte forvaring som straff, der det foreligger en nærliggende fare for at gjerningspersonen på ny vil begå alvorlig kriminalitet.
– Forsterke det nordiske politisamarbeidet for å stoppe grensekryssende kriminalitet.
– Gi større strafferabatt enn i dag til personer som gir informasjon som bidrar til at bakmenn blir tatt i saker som berører organisert kriminalitet.
– Innføre en ordning med å utlove dusører til konkrete tips som fører til pågripelse av sentrale bakmenn i organisert nettverk. Tipsere må sikres nødvendig politibeskyttelse.
– Effektivisere rettsprosessene i saker som gjelder organisert kriminalitet, slik at tiden fra pågripelse til rettskraftig dom reduseres.
– Videreutvikle egne korrupsjons- og hvitvaskingsenheter for å bekjempe organisert kriminalitet.
– Innføre nye regler som sikrer at verdier effektivt kan fratas personer som driver organisert kriminalitet, gjennom sivilrettslig inndragning.
– Egne rehabiliteringsprogrammer for gjengmedlemmer og personer som har begått alvorlig kriminalitet.
– Styrke enhetene som jobber med å forebygge radikalisering og ekstremisme.

Domstolene

Senterpartiet vil opprettholde en desentralisert domstolstruktur. Slik skal vi ivareta den lokale rettspleien og sikre folk god tilgang til konfliktløsing. Med en desentralisert domstolstruktur legges det til rette for advokatkontorer i distriktene. Krav til kompetanse, fleksibilitet og kapasitet kan løses på en like god måte i en desentralisert struktur som i en sentralisert.

Domstolene har en økende saksmengde og flere kompliserte saker. Sektoren må sikres tilstrekkelige ressurser slik at saksavviklingen blir god, uten at krav til effektivitet og saksavvikling går på bekostning av rettssikkerheten for den enkelte.

Fri rettshjelp er viktig som rettssikkerhetsgaranti og som et ledd i fattigdomsbekjempelsen. Behovet for rettshjelp er stort. Fri rettshjelp til flere vil utjevne sosiale forskjeller. Det vil også sikre at man i større grad fanger opp de som har rettshjelpsbehov utenfor de største byene.

Alle domstoler skal ha kunnskap om same- og urfolkrett, samt kjennskap til de samiske forholdene. Norge har særskilte nasjonale oppgaver når det gjelder utvikling av samisk som rettsspråk. Det er også viktig å sikre kompetansebygging innen samisk språk, kultur- og rettsforståelse i domstolene. Meddommere i de forskjellige domstolene må sikres en godtgjørelse som ikke gjør vervet til en økonomisk belastning.

Senterpartiet vil:
– Lovfeste en desentralisert struktur for tingrettene, rettsstedene og jordskiftedomstolene.
– Sikre at også de små og mellomstore domstolene får digitalisert saksbehandlingen.
– Innføre en førstelinjetjeneste for rettshjelp slik at folk i hele landet kan få tilgang til rettshjelp, ikke bare i de største byene.
– Utvide fri rettshjelpsordningen til å gjelde flere saksområder og prisjustere inntektsgrensen for ordningen.
– Styrke kapasiteten hos Forbrukertilsynet, og ha en gjennomgang av organisering for å sikre at ordningen ivaretar behovet for en billig og rask løsning av tvister.
– Sikre tilstrekkelig bemanning og rekruttering ved jordskifterettene.
– Foreta en evaluering av domstoladministrasjonen.
– Sikre at innbyggere uavhengig av bosted har tilgang til god juridisk kompetanse ved behov.
– Videreføre arbeidet med utvikling av samisk som rettsspråk.
– Oppgradere rettsalene med tekniske løsninger som legger til rette for tolkning og flerspråklighet.

Kultur, idrett og frivillighet: For fellesskap og beredskap

Kultur, idrett og frivillighet bidrar til å skape fellesskap som binder oss sammen som folk, bygger vår identitet, forebygger utenforskap og styrker demokratiet vårt. Senterpartiet mener at en styrking av kultur og frivillighet er en investering i beredskap, inkludering og i gode liv over hele landet.

Politikken må legge rammer for at kulturen og frivilligheten kan blomstre. Det handler om at kulturen har en egenverdi, men også at den gjør at fellesskapet og velferdsstaten henger sammen. Alle, uansett økonomiske forhold, bosted eller sosial bakgrunn, skal kunne delta i frivillige aktiviteter og ha tilgang på kulturelle opplevelser.

Senterpartiet vil sikre den norske kulturarven, og verne og styrke språkene Norge har et spesielt ansvar for. Det norske språket er under press fra engelsk på mange områder i samfunnet. Det må derfor gjøres en sterk innsats for å sikre og styrke norsk språk, både bokmål og nynorsk.

Frivillighet

Frivillige organisasjoner er bærebjelker i lokalsamfunnet og en viktig bidragsyter i det norske velferdssamfunnet. Frivillig sektor er i seg selv en viktig del av forebyggingen av problemer som utenforskap, styrking av fysisk og psykisk helse og inkludering, gjennom å tilby tilgang til lavterskel fellesskap. Frivilligheten tilbyr møteplasser på tvers av generasjoner, sosial tilhørighet og bakgrunn. Dette må oppmuntres. Frivillige organisasjoner yter også betydelige økonomiske bidrag til samfunnet gjennom tjenesteproduksjon og omfattende ulønnet innsats. Vi kommer til å trenge enda større innslag av frivillighet i framtiden for å opprettholde det sterke velferdssamfunnet vårt.

Senterpartiet mener at frivillighetspolitikken trenger et løft. Frivilligheten må styrkes for å kunne bidra til å møte nye samfunnsutfordringer som kampen mot utenforskap, behovet for styrking av lokalt beredskapsarbeid og styrking av livskvaliteten til mange eldre, ensomme, barn og unge. Senterpartiet ønsker å styrke samarbeidet mellom sivilsamfunnet og det offentlige. Forenkling av regelverk, finansiering og bedre samhandling med det offentlige skal styrke frivilligheten.

Samtidig er det avgjørende at frivilligheten er både fri og villig. Grensene mellom offentlige tjenester og frivilliges innsats har lett for å utfordres. Samhandlingen må skje med respekt for hverandres roller og frivillig sektors egenart og egenverdi.

Frivillig sektor må vises tillit. Mange bruker uhensiktsmessig mye tid på å skrive søknader og å rapportere. Senterpartiet ønsker å forenkle hverdagen til de frivillige ved forenklede krav til kontroll og oppfølging og større for utsig barhet ved flerårige rammeavtaler. Man bør i større grad ta i bruk prekvalifisering av organisasjoner i forbindelse med offentlig

støtte, for å lette søknadsbyråkratiet. Når mulig, bør paraplyorganisasjoner fordele tilskudd til lokale medlemmer.

Senterpartiet mener samarbeidet mellom kommuner/fylkeskommuner og frivillig sektor må bli tettere og mer systematisk. Samhandlingen må inkluderes i den kommunale planleggingen, og dette må skje på et tidlig tidspunkt slik at frivillig sektor kan påvirke beslutninger. Offentlig sektor må i større grad bidra til å koordinere frivilligheten lokalt, og frivilligheten bør ha ett kontaktpunkt å forholde seg til i hver kommune. Økonomisk handlingsrom i kommunene er en forutsetning for å utløse ende bedre samhandling, og for å forhindre at frivilligheten opplever press mot å overta offentlige oppgaver.

Frivilligsentralene er et viktig bindeledd mellom kommunene og frivillig sektor og bør styrkes.

Alle barn må få delta i fritidsaktiviteter sammen med andre. Derfor vil Senterpartiet videreføre fritidsløftet sammen med frivillige organisasjoner og kommuner, og styrke statlige tilskuddsordninger for at kommuner kan gi tilbud til alle barn uavhengig av økonomi.

Senterpartiet mener det bør legges til rette for at frivilligheten får innpass i skolehverdagen, omsorgsinstitusjoner og andre steder hvor offentlig sektor tilbyr tjenester. Frivillig sektor skal ikke overta det offentlige ansvaret for tjenesteleveranser, men være et supplement. Derfor må man revidere regelen om at aktiviteter som kommer offentlige oppgaver til gode, ikke får momskompensasjon.

Frivillig sektor bør i større grad inkluderes i introduksjonsprogrammet for innvandrere, arbeidstreningstiltak og liknende. Frivillig arbeid kan også være et supplement til arbeidsrettede tiltak. Offentlige anbud på dette feltet må innrettes slik at frivillige organisasjoner kan kvalifisere.

Senterpartiet vil:
– Sikre full, forutsigbar og regelstyrt momskompensasjon til frivillig sektor.
– Styrke grunnstøtten til organisasjonene fremfor økt prosjektstøtte.
– Øke grunnstøtten til frivillige barn- og ungdomsorganisasjoner.
– Øke skattefritaket for gaver til frivillige organisasjoner.
– Revidere regelen om at «virksomhet som kommer offentlige oppgaver til gode» ikke får momskompensasjon.
– Tilrettelegge for et løftet på fritidsklubbfeltet.
– Desentralisere flere av de statlige kulturmidlene til fylkeskommunene.
– Være garantist for enerettsmodellen for lotteri og pengespill.
– Øke det statlige driftstilskudd til alle landets frivilligsentraler, og sikre at finansieringen av hver sentral ikke svekkes når antallet sentraler går opp.
– Endre arbeidsmiljølovens §14-9 slik at flere deler av frivilligheten enn idretten har anledning til midlertidige ansettelser.
– Personer som mottar offentlige stønader skal ikke trekkes for frivillig arbeid som ikke er godtgjort.

– Gjøre det enklere for frivilligheten å delta i offentlige anbud knyttet til inkludering og arbeidstrening.
– Tilrettelegge for deltakelse og involvering av frivilligheten i kommunale planprosesser, for eksempel ved utforming av offentlige bygg.
– Kommunene skal sørge for at lokaler er tilgjengelige for frivilligheten, og tydeliggjøre studieforbundenes rett til tilgang på undervisningslokaler.
– Styrke og støtte opp om studieforbundene på bakgrunn av evalueringen av studieforbundsordningen.
– Forskriftsfeste andelen av Norsk Tippings overskudd som går til kulturformål, og tydeliggjøre kriterier for fordeling til sivilsamfunn, frivilligheten og andre ikke-kommersielle formål.
– Koordinere frivilligheten på kulturarvfeltet bedre. Ansvaret er i dag spredt på svært mange sektordepartementer, med ulike støtteordninger.
– Gi full momskompensasjons ved bygging, ombygging og oppgradering av organisasjonseide hus og anlegg.

Medier og ytringsfrihet

Falske nyheter og desinformasjon brukes bevisst for å skape splittelse blant folk. Da spiller sterke, uavhengige medier en nøkkelrolle. Samtidig må vi i større grad motarbeide krefter som ønsker å hindre et godt offentlig ordskifte. Vi kan ikke være naive, men være beredt på å bruke sterke virkemidler for å imøtegå destruktive aktører.

Redaktørstyrt journalistiske massemedier er en av de viktigste bærebjelkene i et demokratisk samfunn. Skal de fungere godt, er de avhengige av at befolkningen har tillit til den journalistikken som produseres. Falske nettsteder og økt spredning av feil- og desinformasjon kan bli en sikkerhetsutfordring og bidra til polarisering.

Mediestøtte til aviser er avgjørende for å sikre et sterkt mediemangfold over hele landet. Mediestøtten må styrkes og særlig innrettes mot innovasjon og medienes rolle som forsvarere av demokratiet. Lokale medier er sentrale forutsetninger for lokaldemokrati og identitetsbærere i lokalsamfunnet, og må særlig ivaretas i støtteordninger. Senterpartiet mener det er fornuftig at mediepolitiske virkemidler er plattformnøytrale og knyttet til innhold og ikke distribusjonsform.

Sosiale mediers rolle utfordrer en opplyst samfunnsdebatt. Senterpartiet vil ha en offentlig utredning som ser på hvordan vi kan få et bedre offentlig ordskifte.

Senterpartiet vil sikre et fortsatt sterkt allmennkringkastingstilbud med klare programforpliktelser overfor brede og smale grupper, og med tilstedeværelse over hele landet. Distriktskontorene i NRK spiller en nøkkelrolle i det regionale medietilbudet og må styrkes.

Senterpartiet vil:
– Innføre et plattformnøytralt momsfritak for redaktørstyrte nyhetsmedier.
– Videreføre modellen med en kommersiell allmennkringkaster med hovedkontor og egen nyhetsredaksjon utenfor Oslo, og tilrettelegge for å utvide den for å få flere produksjonsmiljøer og mer innhold fra hele landet.
– Sikre NRKs allmennkringkastingsoppdrag gjennom sterke distriktsredaksjoner med tilstedeværelse i alle fylker.
– Fornye og forsterke NRKs distriktsprogramråd sine mandat.
– Innføre redaksjonell mediestøtte for lokalradio, og likestille lokalradio med øvrige medier i offentlige tilskuddsordninger.
– Forleng dagens FM-konsesjoner for lokalradio, blant annet av beredskapshensyn.
– Sikre fortsatt distribusjon av papiraviser i hele landet.
– Opprette en demokratistøtteordning for norske medier til blant annet graveprosjekter, styrking av journalistikk, verifiseringsverktøy, kunnskapsformidling og tilgang til redaktørstyrte medier for barn og unge.
– Sikre at ansvarlige myndigheter har tydelig mandat, kompetanse og kapasitet til å avdekke og motvirke forsøk på å spre desinformasjon og svekke nasjonal beredskap.

Kultur og idrett

Kultur og idrett binder nasjonalstaten og lokalsamfunn sammen. Derfor vil Senterpartiet styrke norsk kulturliv, og norsk bredde- og toppidrett.

Senterpartiet vil ta vare på vår kulturelle identitet og kulturarv. Samtidig har kunst og kulturelle uttrykk en egenverdi som må få gode vilkår for å utvikle seg fritt. Den nasjonale kulturpolitikken skal sikre gode vilkår for amatører og aktører innenfor det profesjonelle kunst- og kulturfeltet. Barn og unge skal ha tilgang på kunst og kultur. Senterpartiet vil styrke kommunenes og fylkeskommunenes rolle i kulturpolitikken.

Senterpartiet ønsker å løfte den kulturelle grunnmuren vår – det lokale kulturlivet. Tilgang til utstyr og lokaler for alle må prioriteres. De kommunale kulturskolene er viktige. Alle barn som ønsker det, skal få tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris. Senterpartiet ønsker å styrke skolebibliotekene, og gi dem en dedikert rolle i å utvikle leselyst.

Idretten står gjennom lokale idrettslag og uorganisert drift for Norges største fritidsaktivitet. Senterpartiet vil fortsette en offensiv politikk for å gi idretten gode vilkår, for slik å gi den enkelte idrettsglede på bredde- eller toppnivå. Norges idrettsforbund og andre sentrale idrettsorganisasjoner skal sikres gode rammer for å videreutvikle idretten, basert på gode verdier, og sikre ren idrett fri for doping og kunstige stimuli. Unge mennesker skal gis gode verdier, slik at de tar gode valg for sin idrettskarriere og livet videre.

Offentlige bibliotekers rolle i samfunnet skal videreutvikles som sosiale møtearenaer som kombinerer læring, formidling, leselyst og integrering. Senterpartiet ønsker å styrke bibliotekene som nav for frivillighet og kulturformidling. Gratis lån av utstyr via ordninger

som BUA og Skattekista, og tilgang til gamingutstyr og ulike aktivitetstilbud via fritidsklubbene, er blitt stadig viktigere for å hindre utenforskap blant barn og unge i dyrtiden. Senterpartiet mener derfor at disse tilbudene må satses på fremover.

Norge har et sterkt film-, medie- og medietilknyttet produksjonsmiljø. Senterpartiet vil styrke innsatsen for å utvikle norsk film- og medieproduksjon til å ta større andeler av markedet og å få flere filminnspillinger til Norge.

Senterpartiet vil:
– Fortsatte satsingen på regional og lokal kultur i hele landet, herunder den frivillige kulturen. De regionale kulturfondene må trappes opp ytterligere.
– Overføre flere av Kulturdirektoratets oppgaver til fylkeskommunene.
– Sørge for at det er mulig å oppleve og utøve profesjonell kunst og kultur over hele landet, ved å støtte opp om distriktsinstitusjoner og -orkestrene, kunstsentrene og de regionale kulturhusene, samt styrke kunstnerstipendene og kunstnerallianser, og ordninger som den kulturelle skolesekken og den kulturelle spaserstokken.
– Satse mer på kultur- og kreative næringer og tilrettelegge for flere kulturarbeidsplasser, herunder opprette flere kulturnæringshager i distriktene.
– Løfte norsk film- og medieproduksjon og få flere produksjoner til Norge ved å øke filmfondet, styrke den regionale filmsatsingen og regelstyre filminsentivordningen.
– Satse offensivt på leselyst hos barn og unge gjennom skole- og folkebibliotekene.
– Forsterke de litteraturpolitiske virkemidlene, slik som innkjøpsordningene, stipendordningene og fastprisordningene.
– Opprette en egen støtteordning som målrettes mot inkludering av barn og unge i idrett og kultur.
– Slå ring om enerettsmodellen for å beskytte sårbare grupper mot å bli spilleavhengige og gi mest mulig tilbake til norsk frivillighet, idrett og kultur.
– Innføre en statlig mellomfinansieringsordning for spillemidlene for å gi idretten større forutsigbarhet ved anleggsbygging.
– Sikre tilpasning av regelverk og nødvendig statlig finansiering som gjør at anlegg drevet i regi av Norges Jeger- og Fiskerforbund, Norges idrettsforbund og Det frivillige skyttervesen videreføres.
– Sikre finansiering av et nytt nasjonalt toppidrettssenter og styrke finansieringen av Olympiatoppen.
– Øke støtten til idrettskretsene.
– Øke støtten til breddeidretten, korps og andre kulturelle fritidsaktiviteter i Norge.
– Jobbe aktivt for å fjerne familieøkonomi som barriere for å delta i idrett og fritidsaktiviteter.
– Gi fritidsklubbene og lignende aktivitetstilbud mer ressurser til å fortsette sitt arbeid mot utenforskap.
– Øke bevilgningene til utstyrssentraler som BUA for å sikre at ordningen når ut til flest mulig med et bredt utvalg av tilpasset, trygt og funksjonelt utstyr.
– Støtte opp under e-sport og spill som en kulturarena som kan inkludere alle.
– Hold fast på målsetningen om å bevilge 1 prosent av statsbudsjettet til kultur.
– Øke bevilgningen til den desentraliserte ordningen til kulturbygg over spillemidler til kulturformål.

Livssyn og kirke

Senterpartiet vil ha en aktiv og støttende politikk for tro- og livssynssamfunnene i Norge. Norge har i dag et mangfold av tro- og livssynssamfunn, samtidig som Den norske kirke er den norske folkekirken som skal være til stede i hele landet. Det er viktig å sikre en likebehandling av ulike tro- og livssynssamfunn; samtidig som man klarer å støtte opp om Den norske kirke sitt spesielle ansvar som folkekirke.

Den norske kirke og andre tro- og livssynssamfunn er godt organisert fellesskap som kan bidra fleksibelt i kriser, og den norske kirke har et særlig beredskapsansvar. Tro- og livssynssamfunnene bidrar mye til fellesskapet ved å drive sosialt arbeid, være viktige fellesskap og ha trygge aktiviteter for barn og unge. De kan også være en forebyggingsarena mot ekstremisme.

Mangfoldet av trosretninger og livssyn i befolkningen må reflekteres i politisk, økonomisk, juridisk og institusjonell likebehandling av tros- og livssynssamfunn. Samtidig mener Senterpartiet at storsamfunnet må stille tydelige krav til demokrati og menneskerettigheter som en forutsetning for å motta offentlig støtte.

Kristendommen er nært sammenvevd med vår kulturarv og tradisjoner. Senterpartiet mener det er viktig at skoleverket legger til rette for at alle som bor i Norge blir kjent med denne kulturen. Den norske kirke er også en viktig kultur- og tradisjonsbærer med sine 1600 kirker. Mange av kirkebyggene våre er kulturhistorisk verdifulle bygg, som må tas vare på. Gjennom deling av Opplysningsvesenets fond og oppretting av et kirkebevaringsfond er det nå en mulighet til å realisere store statlige midler til kirkebevaring, som kommer i tillegg til kommunenes ansvar for finansiering av kirkebygg. Senterpartiet har som mål at middelalderkirker skal få normal vedlikeholdsstandard innen Nasjonaljubileet 2030. Senterpartiet vil understøtte Nasjonaljubileet 2030 med finansiering av årlige tiltak.

Senterpartiet vil:
– Sikre Den norske kirke som folkekirke gjennom forutsigbare økonomiske rammebetingelser som ivaretar lokal tilstedeværelse over hele landet.
– Fortsatt ha en aktiv politikk for å understøtte tro- og livssynssamfunn, også økonomisk.
– Arbeide for et livssynsåpent samfunn hvor vi har toleranse for hverandres tro- og livssyn og hvor alle kan praktisere sitt tros- og livssyn på en trygg måte.
– Videreføre adgangen til å avholde skolegudstjenester. Deltakelse må være frivillig.
– Fortsatte et nasjonalt løft for kirkebygg gjennom tilskuddsordningen til kulturhistorisk verdifulle kirkebygg, og sikre kirkebevaringsfondet som et evigvarende fond for fremtidige generasjoner.
– Sikre at offentlig støtte til tros- og livssynssamfunn skal brukes i Norge og i samsvar med norsk lov.
– Innføre restriksjoner når det gjelder finansiering av trossamfunn fra utlandet.
– Styrke veiledningen av trossamfunnene knyttet til demokrati, likestilling og annet regelverk, og sikre bedre dialog mellom tros- og livssynssamfunnene og myndighetene.
– Stille krav til personer som kommer til Norge for å praktisere som religiøse ledere. De

skal ha eller skaffe seg kunnskap om sentrale verdier i det norske samfunnet og den religiøse rådgivningsrollen.
– Videreføre dagens delte finansiering av Den norske kirke, for å bevare kommunene sitt ansvar lokalt.
– Tilrettelegge for at kirkelige valg kan holdes samtidig med offentlige valg og i umiddelbar nærhet av de ordinære valglokalene.
– Gjennomgå gravferdloven for å gjøre det enklere for pårørende som ønsker askespredning som gravferdform og igangsatte et arbeid for å sikre krematoriekapasiteten i fremtiden i offentlig regi.

Kulturarv

Senterpartiet mener kulturarven best ivaretas gjennom riktig bruk, og aktiv forvaltning og formidling. Derfor skal samfunnet som helhet ha ansvar for å ta vare på den felles kulturarven, både den materielle og immaterielle. Håndverkstradisjoner, folkemusikk, folketro, fortellertradisjon og folkedans fra vår historie må ikke gå tapt. Norge skal ta ansvar for sin del av verdensarven. Samenes kulturarv er et viktig ansvarsområde for Norge og våre naboland i nord. De nasjonale minoritetenes kulturarv må også forvaltes og formidles på en god måte.

Senterpartiet vil:
– Støtte opp om det frivillige kulturvernet og de private eierne av kulturminner som er ryggraden i det norske vernearbeidet. Det er særlig viktig å tilrettelegge for en satsing på frivilligheten ved våre lokalmuseer.
– Styrke bevilgningene til kulturvernet slik at nasjonale målsettinger om vedlikehold og restaurering kan nås. Det er særlig viktig å satse på nasjonale teknisk-industrielle kulturminner og norske verdensarvsteder. Norge må arbeide for at vår enestående kulturarv fra vikingtiden blir en del av Verdensarvlista.
– Lansere en opptrappingsplan for bevilgningene til Kulturminnefondet, med mål om at fondet innen 2030 får 300 mill. kr til utdeling hvert år.
– Øke støtten til kulturvernorganisasjonene.
– Sikre at den modellen som er etablert med Kirkebevaringsfondet, garanterer at staten hvert år frem til 2050 bevilger 500 mill. kr til kirkevedlikehold.
– Sikre at 1000-årsmarkeringen av slaget på Stiklestad i 2030 blir en viktig nasjonal begivenhet, og støtte opp om den jobben som Stiklestad nasjonale kultursentre og Den norske kirke gjør for 2030-jubiléet.
– Sikre at Kirkebevaringsfondet blir et evigvarende fond til det beste for kirkelig kulturminnevern etter 2050. Fondet skal ivaretas på en måte som sikrer at fondskapitalen ikke forringes.
– Følge opp Bååstede (tilbakeføringsprosjektet for samisk museumsmateriale), blant annet ved magasin- og utstillingslokaler ved samiske museer.
– Arbeid for skatte- og avgiftslettelser for private eiere av fredede og bevaringsregulerte eiendommer.
- Endre eiendomsskatteloven slik at private eiere av fredede og verneregulerte bygninger er garantert fritak for eiendomsskatt.
– At vedlikehold på fredede bygninger i privat eie skal kunne utgiftsføres.

– Arbeide for at eiere av fredede bygninger på en rimelig måte skal inngå i statens selvassurandørordning, slik at staten på denne måten letter utgiftene for de private eierne.
– At staten fullt ut bærer kostnaden når utvidelser, nydyrking og nybygg på alminnelige gårdsbruk krever utgravninger.
– Etablere minst ett bygningsvernsenter i hvert fylke for kursing av huseiere og opplæring av håndverkere.
– Sikre museene økonomiske rammer som muliggjør videreutvikling av utstillinger, formidling og utviklingstiltak, samt nødvendige ressurser til vedlikehold av bygninger.
– Styrke kulturminne- og museumsarbeidet for samisk kultur og nasjonale minoriteter.
– Styrke kystkultur og fartøyvern faglig og økonomisk gjennom langsiktige og forutsigbare rammer.
– Styrke støtten til institusjoner, organisasjoner og festivaler som arbeider for å fremme og bevare folkemusikk og -dans, folkekunst, samt norske mat- og drikketradisjoner, og støtte kulturskoler som fremmer og bevarer lokal immateriell kulturarv.
– Satse på kulturminner og kulturmiljøer i sammenheng med friluftsliv.
– Utrede hvordan museene kan samarbeide med lokaler aktører om hvordan tilbakeføring og utlån av viktige kulturgjenstander kan bidra til at disse knyttes nærmere til lokalmiljøet de har kommet fra.
– Styrke nordisk samarbeid om utlån, formidling og tilbakeføring av kulturgjenstander.
– Samle ansvaret for kulturarvpolitikken i Kulturdepartementet, og styrke fylkeskommunenes og Sametingets rolle i kulturminnevernet.

Næring og industri: Verdiskaping i hele Norge

Rike naturressurser legger grunnlaget for stor norsk verdiskaping til havs og på land. Nasjonal kontroll over naturressursene er en norsk suksessformel, som sikrer en god forvaltning og fordeling av verdiene, samt gevinster til lokalsamfunn over hele landet. Det er et offentlig ansvar å sikre nasjonalt eierskap til naturressurser, kritisk infrastruktur og selskap som er viktige for norsk sikkerhet.

Næringslivet skaper arbeidsplasser og verdier i hele Norge. Senterpartiet vil føre en aktiv næringspolitikk som tilrettelegger for et livskraftig og mangfoldig næringsliv med små og store selskap over hele Norge, og som stimulerer til å videreutvikle eksisterende næringer og å skape nye næringer i overgangen til en sirkulær økonomi. Næringspolitikken må virke i lag med klima-, natur- og miljøpolitikken.

Senterpartiet vil ha lange norske verdikjeder fra råvare til produkt. Slik sikrer vi størst mulig verdiskaping av ressursene våre. Senterpartiet mener det er viktig å satse innenfor de næringene hvor vi har fortrinn og hvor vi har etablert næringsklynger. De viktige eksportnæringene våre skal bli støttet, samtidig som vi stimulerer til ny eksport fra nye produkt og bransjer.

Privat eierskap og privat initiativ er avgjørende for verdiskapingen i Norge. De små og mellomstore bedriftene utgjør en stor del av det totale norske næringslivet, og er dominerende i antall virksomheter. De store virksomhetene er viktige arbeidsplasser og verdiskapere i samfunnet.

Senterpartiet ønsker norsk eierskap i det private næringslivet fordi dette sikrer verdiskaping, kompetanse, arbeidsplasser og framtidige investeringer i Norge. Næringslivet trenger gode og forutsigbare rammevilkår. Senterpartiet vil stimulere til større investeringer i små og mellomstore bedrifter, som ofte har lokale eiere. Derfor vil Senterpartiet blant annet redusere formuesskatten for eiere av små og mellomstore bedrifter, samtidig som at personer med store formuer må bidra til velferdsstaten etter evne. Dette stimulerer til geografisk spredning av kapitalmakt.

Norge er, og skal være, attraktivt for utenlandske selskap å investere og etablere seg i, og norsk eierskap skal være fordelaktig. Det styrker norsk næringsliv sin tilgang på risikokapital og dermed innovasjonskraften til norsk økonomi.

Vi vil beholde statlig eierskap til de store børsnoterte norske selskapene. Dette sikrer hovedkontor og forsknings- og utviklingsaktivitet i Norge. Om nødvendig vil Senterpartiet gå inn for at staten kan kjøpe eierandeler, midlertidig eller permanent, i selskap som er viktige for nasjonal kontroll og sikkerhet.

Senterpartiet vil etablere ordninger som hindrer at bedrifter og areal blir kjøpt opp av makter som kan ha som intensjon å destabilisere Norge eller våre allierte.

Investeringsrekord og rekordlav ledighet har utløst et stort behov for mer arbeidskraft i norsk næringsliv. Samtidig står en av fem personer i arbeidsdyktig alder helt eller delvis utenfor arbeidslivet. Senterpartiet vil ha et krafttak for å gi flere de verktøyene og kompetansen de trenger for å fylle næringslivet sine behov.

Mer middel til næringsfond i kommunene er en effektiv og målrettet satsing på lokalt næringsliv. Kommunene må også være effektive areal- og planmyndigheter som tilrettelegger for næringslivet. Senterpartiet vil gi verktøy til kommuner og næringsliv for å gjenbruke mest mulig areal for å sikre bærekraftig arealbruk.

Fylkeskommunen er viktig for å spisse regionale fortrinn, og for regional mobilisering. Senterpartiet vil styrke denne regionalpolitiske utviklingsrollen gjennom å satse på regionale utviklingsprogrammer, hvor fylkeskommunen samarbeider med aktører som SIVA og Innovasjon Norge. Frikommuneordningen er en gunstig ordning for å utvikle lokale fortrinn og skape dynamiske næringsmiljø. Den må utvikles videre.

Senterpartiet vil fortsette arbeidet med avbyråkratisering og forenkling. Mulighetene tilknyttet digitalisering må benyttes maksimalt for å forenkle hverdagen til bedriftene. Det offentlige må begrense kontroll og rapporteringsrutiner til et minimum. Dette er særlig viktig for selvstendig næringsdrivende. De tar stor personlig risiko og bidrar til norsk økonomi. Senterpartiet vil styrke satsingen på selvstendig næringsdrivende.

Senterpartiet vil ha sterke norske finansinstitusjoner, og vil arbeide for at disse har gode rammevilkår i konkurransen med utenlandske finansselskap. Senterpartiet ønsker aktive politiske grep som bidrar til å bygge opp sterke kapitalforvaltningsmiljø, også utenfor Oslo. Næringslivet trenger finansinstitusjoner som tar ansvarlig risiko for å utvikle norsk næringsliv. De lokale sparebankene er særskilt viktige for å sikre tilgjengelig kapital og investeringer i hele Norge.

Varehandelen skaper verdier og sysselsetter personer over hele landet. Næringen gir effektive karriereveier, kompetanseutvikling og ledererfaring, ofte som et alternativ til lang og formell utdannelse. Senterpartiet mener konkurransevilkårene i varehandelen må være slik at vi kan ha både fysiske butikker og netthandel. Vi vil hindre at utenlandsk netthandel får konkurransefortrinn gjennom skatte- og avgiftssystemet. Senterpartiet vil avgrense grensehandelen for å sikre norske arbeidsplasser og verdiskaping.

Senterpartiet vil:
– Legge frem en stortingsmelding om hvordan Norge kan sikre nasjonalt eierskap til strategisk viktige bedrifter og teknologier.
– Effektivisere offentlig sektor og redusere byråkratiet, særlig for næringslivet.
– Forenkle systemet for skattlegging av enkeltpersonforetak.
– Forenkle skattefunnordningen slik at den er bedre tilpasset bruk og av enkeltpersonforetak, slik at den blir reelt nøytral angående selskapsform.
– Jobbe for ordninger som bidrar til å sikre inntekten til selvstendig næringsdrivende under svangerskap-, fødsels- og foreldrepermisjon.

– Styrke ordningene som støtter gründere i den kritiske etableringsfasen, særlig økte tidligfasemidler.
– Redusere formuesskatten for eiere av små og mellomstore bedrifter, blant annet gjennom økt bunnfradrag og verdsettelsesrabatter.
– Styrke samarbeidet mellom næringsliv og utdannelsessektoren om grunn-, etter- og videreutdannelse for å sikre relevant arbeidskraft.
– Bruke trepartssamarbeid for å sikre at flest mulig som står utenfor arbeidslivet får jobb.
– Ikke utvide ordningen med søndagsåpne butikker.
– Styrke Merkurprogrammet som sikrer butikker på små steder.
– Innføre en norsk aktsomhetslov for næringslivet.
– Gi håndverksbedrifter som produserer alkoholholdig drikke muligheter til å merke produkt med anerkjente utmerkelser.
– Styrke bedriftsintern opplæring som et alternativ til permitteringer.
– Styrke Siva for å bygge opp under bærekraftig industriell verdiskaping og produksjon i hele Norge.

Industri og energi

Industribedriftene er flaggskip for Norge. De er i alle deler av landet og danner ryggraden i mange lokalsamfunn. Senterpartiet vil tilrettelegge for at eksisterende industri utvikler seg, og at vi får nye industrietableringer over hele Norge.

Et stabilt demokrati, kombinert med ny teknologi og automatisering, gir muligheter for å hente hjem produksjon til Norge. Dette gir mulighet for økt produktivitet, høyere verdiskaping og økte eksportinntekter. Industriproduksjon basert på ren, norsk kraft og med verdensledende miljøteknologi bidrar til å få ned klimagassutslippene.

Næringsmiddelindustrien er en av våre største og mest komplette verdikjeder. En storstilt satsing på robotisering og ny sensorteknologi gjør det mulig å effektivisere bransjen. For Senterpartiet er det et mål at moderne produksjonsteknologi skal gi arbeidsplasser over hele landet.

Senterpartiet vil:
– Sikre at Investinor AS og andre statlige investeringsfond skal kunne investere direkte i bedrifter og virksomheter og kunne ha en langsiktig strategi for slike investeringer.
– Gi skatteinsentiv til investeringer i produksjonsmateriell for industrien.
– Ved offentlige anbud, stille langsiktige og forutsigbare krav til blant annet beredskap, redusert CO_2-avtrykk og levetidskostnad på innkjøp, som tilrettelegger for konkurransedyktige norske industribedrifter.
– Bruk staten sine innkjøp til å utvikle og styrke gjenkjøp i norsk forsvarsindustri.
– Justere Enova sitt mandat for å legge bedre til rette for reduserte utslipp og økt produksjon basert på kjent teknologier.
– Effektivisere statlige saksbehandlings- og reguleringsprosesser for å legge bedre til rette for industriutvikling.

– Styrke arbeidet med robotisering og automatisering på tvers av ulike industrier. Arbeide målrettet for at bedrifter på tvers av ulike industrier finner det interessant å flytte virksomhet til Norge.
– Øke støtten til etterutdanning, kompetanseheving og innovasjonsprosjekt.

Skogbruk

Senterpartiet vil øke verdiskapingen fra norsk skogs- og treindustri. For å få til dette vil vi øke avvirkingen i norske skoger, øke andelen tømmer som blir foredlet i Norge og utnytte restråstoff bedre. Industrien har god kompetanse innen avanserte biokjemiske produkt og muligheter for økt verdiskaping gjennom samspill med andre norske industrier, som metallurgisk industri. Senterpartiet vil støtte opp om den norske verdikjeden, stimulere til bruk av tre i bygg og styrke finansieringen av industriprosesser som benytter tømmer.

Skogen er en viktig del av løsningen i klimapolitikken. Den er også en viktig del av det grønne skiftet for å produsere fornybare innsatsfaktorer av grønt karbon. Vi høster i dag av tidligere tiders kloke skogpolitikk med skogreising og satsing på skog. En mer aktiv skogkultur med planting og ungskogspleie vil korte ned omløpstiden og øke kvaliteten og produksjonen med større andel sagtømmer. Dette sikrer framtidig karbonopptak, økt produksjon og fornybare ressurser som kan erstatte fossile innsatsfaktorer. Vern av skog kan være nødvendig for å ta vare på livsmiljø for truede arter. Da må strengt vitenskapelig dokumentert behov ligge til grunn, for vernet skog gir ingen fornybare råstoffer til det grønne skiftet.

Gode skogsareal blir bygd ned uten at dette blir erstattet med nye areal, og mange areal er for lite benyttet til karbonopptak og produksjon. Vi må være mer restriktive med nedbygging av gode produksjonsområder for tømmer. På samme tid må vi bygge opp nye skogsproduksjonsområder hvor det ligger til rette for det, og det ikke er i konflikt med økologiske verdier. Et endret klima med villere vær svekker immunforsvaret i trærne og gir nye skadegjørere i skogen, og det er nødvendig med forskning og utvikling for å sikre skogproduksjon i fremtiden.

Senterpartiet vil:
– Øke tilskudd til planting og ungskogspleie og andre skogkulturtiltak for å sikre en robust fremtidsskog med økt CO_2-opptak og sikre framtidig tømmerproduksjon.
– Etablere et program for godt klimaskogbruk i samarbeid mellom skognæringen, berørte utmarksnæringer og staten, hvor målet er å få opp nye produksjonsareal og å øke kvaliteten på eksisterende skogsareal.
– Gjeninnføre tilskuddet for uttak av hogstavfall som stimulans til produksjon av biobrensel.
– Øke bevilgningene til taubanedrift og bygging av skogsveier for traktor og bil.
– Prioritere norsk tre i alle offentlige byggeprosjekt hvor det er mulig, ved nybygg og renovering.
– Øke forskningsinnsatsen for sortsutvikling for å sikre skogproduksjon i et endret klima med nye skadedyr og sykdommer.

– Utvide Bionova sitt mandat til å ha ansvar for utvikling av verdiskapning tilknyttet karbonfangst i skog.
– Få mer trebearbeidende industri i Norge gjennom støtteordninger, og å prioritere forskning, innovasjon og utvikling av foredlet, fornybare produkt.

Maritime næringer

Norge er en havnasjon med stolte tradisjoner som skal videreføres. Vi skal satse videre som ledende innen grønn skipsfart.

Vi har en verdensledende maritim klynge med hjørnesteinsbedrifter. De spiller en viktig rolle i overgangen til det grønne skiftet og for Norge som sjøfartsnasjon. For å videreutvikle den maritime næringen og få mer innenlands transport fra vei til sjø, vil Senterpartiet ha en satsing på fornyelse av nærskipsfarten. Dette vil styrke verfts- og leverandørindustrien, gi lavere klimautslipp og stimulere til teknologiutvikling og eksport.

Norske sjøfolk er en forutsetning for videre utvikling av maritim næring i Norge. Senterpartiet mener sjøfolk skal være sikret norske lønns- og arbeidsvilkår for arbeidet sitt til sjøs i norske farvann og på norsk sokkel. Senterpartiet skal være garantisten for tilskuddordningen for sjøfolk (nettolønnsordningen) som sikrer norske sjøfolk sin konkurransekraft, og fremmer rekruttering til den maritime klyngen. Senterpartiet vil også sikre og trygge arbeidshverdagen til sjøfolkene gjennom et maritimt tilpasset lovverk i skipsarbeidsloven. Dette lovverket, som er «arbeidsmiljøloven» på sjøen, må til enhver tid være oppdatert sett opp mot arbeidsmiljøloven på land.

Senterpartiet vil:
– Fjerne makstaket i tilskuddordningen for sjøfolk (nettolønnsordningen) og gjøre den gjeldende for alle sjøfolk om bord i alle fartøyssegment som en varig ordning. Innholdet i ordningen bør også i større grad bli lovfestet for å sikre bedre forutsigbarhet.
– Styrke ordninger for kondemnering og ombygging av blant annet offshorefartøy til lavutslippsfartøy.
– Fjerne CO_2-avgiften på LNG for gods- og passasjertransport i innenriks sjøfart.
– Føre en aktiv verftpolitikk som sikrer at en større andel av nybygg og vedlikehold blir gjort i Norge.
– Sikret at mest mulig av de store investeringene i Sjøforsvaret skal tilfalle norske aktører.
– Utvikle forskuddsgarantien til norske skipsverft gjennom Eksportfinansiering Norge (Eksfin).
– Ta internasjonalt lederskap innen grønn skipsfart.

Reiseliv

Reiselivsnæringen er en viktig sysselsetter og verdiskaper i store deler av Norge. Reiseliv som kombinerer reiser, opplevelser og mat er i vekst. Dette gir muligheter innenfor de

næringene som har grunnlaget sitt i forvaltning av naturressurser, og som lykkes med utvikling av samarbeid med lokale produsenter.

På samme tid gir satsing på kultur i reiselivet muligheten til å vise fram historien og tradisjonene våre, og Norge slik det er i dag. Senterpartiet vil stimulere til mer helårsturisme, flere helårlige arbeidsplasser og større lønnsomhet i reiselivsnæringen, for å slik å bidra til større lokal verdiskaping.

Stadig flere reisende etterspør mer bærekraftige destinasjoner. Merkeordninger som «Bærekraftig reisemål» vil derfor bli viktigere for å kunne trekke til seg turister. Ordningene må reelt bidra til mer bærekraft, og omfanget av rapportering må være edruelig, reduseres og forenkles.

Utviklingen av reiselivsnæringen skal være bærekraftig og hensynta miljø og lokalsamfunn. Det er viktig at næringen spiller på lag med grunneiere og rettighetshavere i produktutvikling og tjenesteproduksjon, slik at alle i lokalsamfunnene får nytte av, og bidrar positivt til å styrke, reiselivsnæringen.

Senterpartiet vil:
– Utvikle gode ordninger for besøksbidrag i reiselivsnæringen.
– Ikke øke momsen for reiseliv, persontransport og kultur.
– Sikre at beredskap og tjenester som er viktige for liv og helse blir dimensjonert etter antall besøkende på destinasjoner.
– Forenkle regler og ha større grad av samordning av statlige tilsyn ved kontroll hos bedrifter.
– At reiselivsnæringen og offentlige aktører sammen må skape nye og videreutvikle eksisterende opplevelser, i dialog med grunneiere og lokalsamfunnene.
– Styrke samarbeidet mellom reiselivsaktører, kulturliv og matprodusenter gjennom felles markedsføring og samarbeid om utvikling av reiselivsprodukt.
– Bidra til økt internasjonal markedsføring av norsk reiseliv, med vekt på destinasjonenes besøksstrategi.
– Tilrettelegge for bærekraftig opplevelsesturisme og naturbasert turisme i tilknytting til nasjonalparkene.
– Styrke og sikre finansiering av regionalparker som samarbeidsmodell for distriktsutvikling og verdiskaping med utgangspunkt i lokale natur- og kulturverdier.
– Styrke norsk matkultur i reiselivsnæringen.
– Sikre finansiering av UNESCO biosfære- og geoparker.

Mineralnæringen

Norge har lange tradisjoner innen mineralnæringen. Det er en næring som blir stadig viktigere i utviklingen av ny teknologi og i det grønne skiftet. Den vestlige verden er i dag i stor grad avhengig av mineralforekomster fra andre deler av verden, og fra autoritære regimer. Dette er en stor sårbarhet.

Tilgang på mineralressurser gir Norge store muligheter for verdiskapning og for å bidra til geopolitisk trygghet. Senterpartiet er positive til at havbunnsmineralene på norsk sokkel blir kartlagt av private og av offentlige myndigheter. Utvinning i fremtiden forutsetter at virksomheten kan drives i tråd med strenge miljøkrav og at det sikres at fiskerinæringen blir ivaretatt.

En oppdatert kartlegging av mineralressursene i Norge, kombinert med krav og et forutsigbart rammeverk, kan legge grunnlaget for en bærekraftig og innbringende mineralnæring i vekst. På samme tid må arbeidet med gjenvinning av mineraler styrkes, slik at primæruttakene ikke blir større enn nødvendig. Rammeverket for næringen må utformes slik at en større del av verdiskapingen fra mineralvirksomhet kommer de aktuelle lokalsamfunnene til gode. Regelverk og myndighetsbehandling i mineralutvinningssaker må samhandles bedre.

Kommunene skal være planmyndighet, mens løyve etter andre sektorlover bør samordnes av statsforvalteren. Målet må være at tiltakshavere møter koordinerte myndigheter. Det bør utvikles miljøstandarder for deponi i land og sjø. Forskningsinnsatsen tilknyttet deponi må styrkes.

Senterpartiet vil:
– At Norge tilrettelegger for utvinning av strategiske mineraler for å bidra til europeiske lands uavhengighet, utvikle hele nasjonale verdikjeder og sikre nasjonalt eierskap til disse.
– Sikre nasjonalt eierskap til mineralressursene, og sørge for at en del av overskuddet kommer fellesskapet til gode.
– Opprett et statlig mineralselskap.
– Etablere en strategi for nasjonal videreforedling av mineraler.
– Utrede en kommunal utvinningsavgift for å gi kommunene en del av verdiskapningen ved mineralutvinning og ved utvinning av sjeldne jordarter.
– Ha bærekraftig mineralutvinning som tar hensyn til fiskeri, havbruk, beitenæringer og sårbare naturressurser.
– Stille strenge krav til avfallshåndtering og kjemikaliebruk, og støtte forskning på effektiv og bærekraftig gruvedrift.
– Styrke den grunnleggende geologiske kartleggelsen i regi av Norges geologiske undersøkelse (NGU).
– Etablere støtteordninger for undersøkelser av potensielt innbringende mineralressurser.

Olje og gass

De rike olje- og gassforekomstene på norsk kontinentalsokkel har gjennom 50 år skapt grunnlaget for Norge sin største eksportnæring, og gitt landet vårt unik økonomisk handlefrihet. Samtidig er klimagassutslipp fra næringen med på å forsterke den globale oppvarmingen, og verdenen må omstille seg til fornybare energikilder som over tid kommer til å redusere etterspørselen etter fossilt råstoff.

Krigen i Ukraina har forsterket Norges sentrale rolle som gass- og oljeleverandør til Europa. Norsk olje og gass er avgjørende for tryggheten og velferden til europeiske borgere. Uten norsk olje og gass ville det europeiske samfunnet ha stått ovenfor en energikrise, og det ville gjort det enklere for Russland å nå sine mål for invasjonen av Ukraina. Norsk petroleumssektor spiller derfor en sentral geopolitisk rolle og bidrar til Europas stabilitet.

Senterpartiet ønsker å utvikle, ikke avvikle, norsk petroleumssektor. Det skal fortsatt lyses ut nye areal gjennom de årlige TFO-rundene og nummererte konsesjonsrunder.

Det er viktig for Senterpartiet at petroleumsnæringen tar sin del av Norge sine klimaforpliktelser. Næringen har i dag kvoteplikt gjennom kvotesystemet, og betaler CO_2-avgift.

Verden vil også i fremtiden trenge noen produkt av petroleum, og Senterpartiet vil legge til rette for at produksjonen av petroleum på norsk sektor blir verdens reneste. Senterpartiet ønsker en petroleumspolitikk som legger vekt på langsiktig forvaltning, næringsutvikling, inntekter til fellesskapet, og miljø og klima.

I fremtiden vil verden etterspørre mindre fossil energi. Norge må omstille seg, og det må skje på en forutsigbar måte som sikrer stabil økonomisk utvikling, trygghet for arbeidstakere og stabil energitrygghet. Senterpartiet vil at teknologien, verdikjedene og kunnskapen fra petroleumsnæringen skal være grunnlaget for fremtidens arbeidsplasser i fornybare næringer.

Det er avgjørende at omstillingen skjer på en slik måte at kraft, ekspertise og teknologi opparbeidet i leverandørindustrien blir overført til prosjekt innenfor fornybar industri og annen industri. Store kapitalinvesteringer må gjøres i fornybare næringer. Slik kan kompetanse og kapital kanaliseres til fornybare næringer basert på norsk eierskap og norske ressurser, på samme tid som norsk petroleumsnæring blir verdens reneste og har forutsigbare rammevilkår. Senterpartiet mener det bør søkes et bredt politisk forlik som sikrer forutsigbarhet og nødvendige omstillinger på norsk sokkel.

Petroleumspolitikken må utformes slik at den i størst mulig grad stimulerer til lokal verdiskaping og gir positive ringvirkninger i området hvor aktiviteten er. Det er også viktig at olje- og gasspolitikken bidrar til industriell utvikling på miljøteknologifeltet, hvor norsk oljeindustri skal være verdensledende.

Senterpartiet vil ha olje- og gassutvinning som ikke går på bekostning av fiskeri og havbruk, og sårbare naturressurser. I områdene hvor det blir drevet petroleumsvirksomhet, legges sameksistens til grunn for forvaltningen. I område som er særlig verdifulle for fiskerinæringen, som ligger nært land eller har stor risiko for ulykker, skal det ikke være petroleumsvirksomhet.

Gjennom det statlige eierskapet i Equinor, det statlige selskapet Petoro og gjennom skatte- og avgiftspolitikken, skal det sikres at verdiene kommer fellesskapet til gode.

Senterpartiet vil:
– Styre tildeling av nye areal til petroleumsutvinning slik at hensynet til miljø, klima og bærekraftige næringer veier tungt.
– Sikre Norge som stabil gassleverandør til Europa.
– Arbeide for økt utnyttingsgrad av allerede åpnede oljefelt.
– Styrke oljevernberedskapen langs kysten.
– Gå imot å bruke kraft fra land for å dekke kraftbehov ved elektrifisering av olje- og gassinstallasjoner fremover. Der hvor olje- og gassinstallasjoner elektrifiseres, skal det kreves bruk av energi produsert på sokkelen og at det sendes minst like mye strøm tilbake til land som det hentes ut fra land i det enkelte prosjekt. Alternativet til elektrifisering er fangst og lagring av CO2 på sokkelen.
– Ikke åpne for olje- og gassvirksomhet på Møreblokkene, i Lofoten, Vesterålen, eller utenfor Senja (Nordland 6, Nordland 7 og Troms 2) eller i nærheten av iskantsonen i Arktis.
– Sikre fortsatt statlig aksjemajoritet i Equinor og Petoro.

Økonomi og skatt: Verdiskaping og fordeling

Senterpartiets økonomiske politikk bygger på forvaltertankegangen. Vår forpliktelse er å overlevere samfunnet i bedre stand til neste generasjon. Den økonomiske politikken er et sentralt redskap for å oppnå dette. Derfor vil vi fortsette å stimulere til å skape verdier i næringslivet og lokalsamfunn, og å kombinere dette med fornuftige velferdsgoder, som sikrer stabilitet i samfunnet.

Den offentlige pengebruken skal være nøktern og ansvarlig, samtidig som vi skal løse de viktigste fellesoppgavene. Senterpartiet vil sikre langsiktig økonomisk stabilitet og bruke statens finansielle styrke til å drive aktiv motkonjunkturpolitikk. Slik vil vi sikre folk jobb og velferd også i krevende tider.

Små forskjeller, sosialt og geografisk, har historisk sett gitt høy tillit til den norske modellen. Senterpartiets mål er sosial og geografisk jevnbyrdighet. Senterpartiet vil redusere forskjellene i det norske samfunnet.

Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i. Mye av grunnlaget for velferden i samfunnet er en sterk og lønnsom privat sektor. Norsk økonomi henger også sterkt sammen med eksportnæringene. Senterpartiet vil ha en økonomi- og skattepolitikk som fremmer privat sektor. En omfordelende skatte- og avgiftspolitikk, gode offentlige tjenester, infrastruktur, satsing på teknologi, omstillingsevne og kunnskap er nødvendig for å sikre vekst og utvikling over hele Norge. Vi ønsker mer norsk og lokalt eierskap av bedrifter.

Egen valuta og pengepolitikk under nasjonal kontroll er avgjørende for å kunne gjøre tilpasninger til svingninger i norsk økonomi. Senterpartiet er den sterkeste garantisten for den norske krona og en selvstendig sentralbank.

En av folkestyrets hovedoppgaver er å sikre at alle får mulighet til å forsørge seg selv og sine nærmeste gjennom arbeid. Det å ha et arbeid å gå til sikrer mening, selvrespekt, frihet, finansiering av felles velferd og inkludering. Alt dette gir grunnlag for sosial trygghet og økonomisk vekst. Å inkludere flere i arbeidslivet er det viktigste tiltaket for å sikre bedre liv for den enkelte og mindre forskjeller økonomisk og sosialt.

Norge har, med solide banker og en mangfoldig bank- og finanssektor, et godt utgangspunkt. Senterpartiet legger vekt på å føre en politikk med rom for en desentralisert banksektor. Sparebanker med lokal tilknytning og lokalkunnskap, som legger til rette for at gode lokale initiativ får finansiering, har en naturlig plass i banksektoren. Reguleringen av banker må i større grad tilpasses bankenes størrelser og risikobilde.

Senterpartiet vil:
– Sikre en forutsigbar økonomisk politikk, som legger til rette for vekst og verdiskaping, sysselsetting og god sosial og geografisk fordeling. For å sikre dette vil Senterpartiet ta initiativ til et bredt skatte- og avgiftsforlik, basert på en offentlig utredning der blant

annet partene i arbeidslivet deltar.
– Sikre egen valuta og pengepolitikk under nasjonal kontroll.
– Grunnlovsfeste den norske krona.
– Kontanter skal være gyldig betalingsform.
– Holde bruken av oljepenger innenfor de rammer som handlingsregelen setter.
– Legge vekt på at reguleringen av norsk banksektor ikke påfører mindre banker unødige regulatoriske krav. Det er viktig å sikre likeverdige konkurransevilkår mellom små og store banker, og minst like gode for norske som utenlandske banker.
– Sikre det norske Finanstilsynet norsk selvstendighet overfor EU.
– Fremme samvirkebaserte finansinstitusjoner og sparebanker, og sikre fortsatt konkurransedyktige vilkår.
– Sikre tilgangen til finansiering og gode, trygge og rimelige banktjenester i hele landet.
– Beholde innskuddsgarantien på 2 millioner kroner.

Skatter og avgifter

Skatt på inntekt, formue og næringsoverskudd er viktige finansieringskilder for fellesskapet. Skattepolitikken skal innrettes effektivt, med brede skattegrunnlag og lave satser. Skattebyrden skal fordeles rettferdig. Dette innebærer skatt etter evne, både for inntekt og formue. Senterpartiet vil endre eierbeskatningen, slik at den i større grad beregnes ut fra den personlige inntekt man henter ut fra sitt eierskap, heller enn verdien av eiendelene. Et progressivt skattesystem er et viktig virkemiddel i fordelingspolitikken.

Senterpartiet legger til grunn en skattepolitikk som stimulerer til arbeid og innsats. Skattepolitikken skal bidra til økt entreprenørskap og nyskaping – og bidra til muligheter og utvikling i alle deler av landet. Derfor trengs en videre styrking av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene i skattesystemet.

Norsk distriktspolitikk har vært basert på tiltak knyttet til ulike næringer, til offentlig sektor og til ordninger i skatte- og avgiftssystemet. Et avgjørende virkemiddel i dagens distriktspolitikk er den differensierte arbeidsgiveravgiften. Senterpartiet vil bevare denne ordningen og styrke den ytterligere.

Senterpartiet vil differensiere flere skatter og avgifter for å gjøre det mer attraktivt å bosette seg og drive næring i distriktene. Slik kan kapitalmakt og arbeidsplasser desentraliseres.

Senterpartiet vil redusere avgiftene i Norge. Avgiftsøkninger rammer sosialt skjevt, ved at de som har dårligst råd ofte sitter igjen med den største regningen. Senterpartiet har i regjering sørget for redusert elavgift, redusert trafikkforsikringsavgift, fjernet grunnavgiften på anleggsdiesel og holdt avgiftene på mat og drivstoff nede. For å utvikle et samfunn med små sosiale og geografiske forskjeller, er det langt mer omfordelende og hensiktsmessig å sikre finansiering av velferdsgoder gjennom et progressivt skattesystem.

Senterpartiet vil fortsette å fremme det grønne skiftet. Dette ligger godt forankret i vår forvaltertankegang. Vi vil derfor vurdere provenynøytrale skattegrep som fremmer grønn omstilling i næringslivet.

Teknologigigantenes store markedsmakt og evne til å unndra seg nasjonal skattlegging bidrar til å utkonkurrere mindre aktører og hjemlige bedrifter. Senterpartiet vil bidra til å endre dette for å sikre fellesskapet berettigede skatteinntekter og et mer mangfoldig næringsliv.

Senterpartiet vil:
– Gjøre skattesystemet mer progressivt gjennom å redusere skatten på lave og vanlige inntekter.
– Redusere avgifter som rammer folk flest, som elavgift og drivstoffavgifter.
– Fjerne moms på vann og avløp.
– Holde bedriftsbeskatningen på et nivå som bidrar til at bedrifter opprettholder sin virksomhet i Norge, og at overskuddet reinvesteres i bedriftene.
– Gå gjennom og forbedre de skattemessige avskrivningsreglene for å gjøre norsk næringsliv mer konkurransedyktig.
– Skjerme primærboliger med vanlig standard i skattesystemet og gå imot innføring av statlig eiendomsskatt.
– Redusere formuesskatten for eiere av små og mellomstore bedrifter, blant annet gjennom økt bunnfradrag og verdisettingsrabatter.
– Differensiere flere skatter og avgifter i tråd med sentralitetsklassene.
– Opprettholde differensiert arbeidsgiveravgift. Virkeområdet må utvides slik at alle næringer og offentlig virksomhet igjen omfattes av den differensierte arbeidsgiveravgiften.
– Styrke innsatsen mot svart arbeid, sosial dumping og skatte- og avgiftsunndragelser.
– Arbeide for at internasjonale konsern med aktivitet i Norge ikke tilpasser sin virksomhet med det formål å unngå å betale skatt i Norge.
– Arbeide for å innføre internasjonal beskatning av multinasjonale selskaper som er nullskatteytere etter nasjonale skattetilpasninger.
– Styrke skattefradraget for pendlere.
– Innføre skattefradrag på det årlige sparebeløpet i Gårdssparing for unge (GSU).
– Arbeide for å innføre en internasjonal avgift på valutahandel (Tobin-skatt).
– Styrke arbeidet mot kapitalflukt og skatteparadis.
– Ikke innføre CO2-avgift på biologiske produksjoner.
– Vurdere skatter og avgifter som stimulerer til det grønne skiftet, som samtidig opprettholder norsk næringslivs konkurransekraft.
– Sikre et inntektssystem som utjevner geografiske og sosiale forskjeller og forskjeller i skatteinngang mellom kommunene.
– Gjennomføre endringer som gir kommunene større kontroll over egne inntekter og ha en friere kommunal skatteprosent innenfor nasjonale rammer.
– Jobbe for å styrke konkurransekraften til norske bedrifter slik at man reduserer handelslekkasje til nabolandene.
– Gjøre det mulig for kommuner å sette eiendomsskatt på kun fritidsboliger og differensiere på eiendomsskatt for bolig og fritid.

– Øke Finnmarksfradraget eller gjøre andre skattegrep i tiltakssonen.
– Fjerne sone 4a i den differensierte arbeidsgiveravgiften slik at Bodø og Tromsø igjen får lik arbeidsgiveravgift som resten av Nord-Norge med unntak av tiltakssonen.

Statens pensjonsfond utland

Statens pensjonsfond utland (SPU), bedre kjent som Oljefondet, forvalter en sentral del av vår felles nasjonale formue. SPU skal forvaltes i et langsiktig perspektiv. Forvaltningen må skje på en måte som sikrer høyest mulig avkastning over tid, innenfor en akseptabel risiko. Hvilke typer investeringer fondet skal være i og hvor fondet skal være investert, må gradvis utvikles over tid.

Rammene for forvaltningen av fondet fastsettes av folkevalgte, men fondet skal ikke være et utenrikspolitisk virkemiddel. Fondet skal i sin forvaltning, sine investeringer og sin eierskapsutøvelse styrke sitt arbeid med etikk. Fondet skal fremme en utvikling i de virksomheter de er investert i som bidrar til å bedre arbeidsmiljø og sosiale rettigheter, og reduserer negative helse- og miljøpåvirkninger.

Senterpartiet mener vi framover må tenke nasjonalt om forvaltningen av en stor og voksende finansformue. Det å flytte en større del av forvaltningen hjem til Norge vil bidra til å utvikle viktige arbeidsplasser og miljøer i Norge. På samme vis som vi har tenkt langsiktig og industrielt rundt forvaltningen av våre naturressurser, bør vi gjøre det samme rundt forvaltningen av vår kapitalformue.

Senterpartiet vil:
– At en størst mulig andel av fondets investeringsaktiviteter skal styres fra Norge.
– Flytte deler av fondets administrasjon ut av Oslo.
– Flytte hovedkontoret for klima- og miljøinvesteringene i Oljefondet til Norge.

Statens pensjonsfond Norge

Norsk eierskap er viktig for å sikre at kompetanse, arbeidsplasser og næringsutvikling finner sted i Norge. Folketrygdfondet utgjør gjennom Statens pensjonsfond Norge den største institusjonelle investoren i Norge, og forvalter store verdier på vegne av fellesskapet.

Senterpartiet vil beholde dagens mandat for Statens pensjonsfond Norge som slår fast at fondet skal forvaltes med formål om størst mulig avkastning over tid. Folketrygdfondet spiller gjennom sin eierskapsutøvelse en sentral rolle for å sikre nasjonalt eierskap og arbeidsplasser i Norge.

Senterpartiet er opptatt av å styrke forvaltningsmiljøene i ulike deler av Norge. Et konkret tiltak har vært styrkingen av statens tilstedeværelse i nord gjennom det nye kapitalforvaltningsmiljøet som er etablert i Tromsø. Denne satsingen bør videreføres og styrkes.

Senterpartiet vil:
– Åpne for at Folketrygdfondet kan gjøre strategiske investeringer med mål om å beholde arbeidsplasser og kompetanse i Norge.
– Bruke Folketrygdfondet som et verktøy for å sikre norsk eierskap i selskaper som er viktige for lokalsamfunn, nasjonal kontroll og norsk totalberedskap.
– Styrke Folketrygdfondets enhet i Tromsø.

Samferdsel: Hele Norge må bindes tettere sammen

Infrastruktur som vei, jernbane, havner og farleder, ferger, hurtigbåter, bredbånd og flyplasser binder hele Norge sammen. Gode kommunikasjoner i landet vårt og til allierte naboland styrker totalberedskapen vår. Senterpartiet vil videreføre prioriteringen av å ta bedre vare på det vi har, redusere vedlikeholdsetterslepet og sikre økt oppetid og robusthet i systemet. Vi må utbedre der vi kan og bygge nytt når vi må. Gjennom å videreutvikle kollektivtilbudet og utvikle mer av eksisterende infrastruktur spares matjord og natur. Satsing på infrastruktur legger til rette for utvikling i hele Norge.

Tilgang til høyhastighets bredbånd og mobilnett med høy kapasitet er en uunnværlig del av hverdagslivet for folk og bedrifter. Senterpartiet mener at alle husstander og virksomheter skal ha tilgang til gigabitdekning senest i løpet av 2029. For at gevinstene fra digitalisering og kunstig intelligens (KI) skal komme folk og virksomheter over hele Norge til gode må det tas politisk styring og gjøres store statlige investeringer. Staten må ta ansvar for å etablere nødvendig infrastruktur for KI. Senterpartiet vil være garantisten for at distrikts-Norge får tilgang på nødvendig KI-infrastruktur samtidig med sentrale strøk.

Grunnleggende beredskapsinfrastruktur som KI bør være nasjonalt og offentlig eid. Det er avgjørende å utvikle språkmodeller som er bygd på norske kilder, slik at KI gjenspeiler norske språk, holdninger, verdier og kultur. Disse språkmodellene må være i offentlig eie og tilgjengelig for private og offentlige aktører. For å sikre KI til næringsliv og offentlig sektor over hele landet må det sikres tilgang til nok regnekraft, blant annet gjennom nasjonale superdatamaskiner og datasentre.

Senterpartiet vil styrke kollektivtransporten både i bygd og by, slik at flere får en enklere hverdag, kan redusere bilbruk og privatøkonomien styrkes.

Senterpartiet vil sikre at små og store norske entreprenører i alle deler av landet kan delta i anbudskonkurranser.

Det er et mål å redusere bompengene for folk. Belastningen for bilistene må ikke være for høy, verken i det enkelte prosjekt eller samlet. Senterpartiet vil gjennomgå bompengebelastningen i ulike prosjekter og områder. Ordningen for reduserte bompengesatser i distriktene må videreføres og styrkes. Framtidige samferdselsprosjekter må i mindre grad baseres på bompenger. I noen befolkningstette områder vil rushtidsavgift/trengselsavgift være et hensiktsmessig verktøy for å regulere trafikken. Senterpartiet vil arbeide for at nedbetalingstid og finansieringsmodellen brukt ved utbedring og nybygging av fylkesveger, må tilpasses regioner med lav årsdøgntrafikk (ÅDT), slik at bompengebelastningen ikke blir uforholdsmessig stor.

Senterpartiet i regjering har gjort det gratis og rimeligere med ferger og halvert maksprisene på flyrutenettet med statlige kjøp (FOT-rutenettet). Økt etterspørsel fra

lokalbefolkning, næringsliv og tilreisende er en ønsket effekt av endringene. Senterpartiet vil videreføre og styrke finansieringen av disse ordningene, slik at tilbudet kan forbedres i tråd med økt etterspørsel og for å sikre tilstrekkelig tilbud for lokalsamfunnene. I tillegg vil vi gjøre hurtigbåtrutene gratis etter samme prinsipper som for fergene.

Neste rullering av Nasjonal Transportplan må gi en forsterket geografisk spredning av samferdselsinvesteringene over hele Norge. Finansieringen av fylkesveier, riksveier og kystformål må styrkes. Senterpartiet vil ha økt militær mobilitet i Norge og styrkede forbindelser til våre naboland Sverige og Finland. For å ivareta behovet for økt militær mobilitet, ivareta viktige beredskapshensyn og mer næringstransport fra vei til bane, er det blant annet viktig å utvikle en jernbaneinfrastruktur i nord knyttet til det svenske og finske jernbanenettet fra Troms og Finnmark. Aksene Trondheimsfjorden og Ofotfjorden står helt sentralt i transportforbindelsene fra allierte og inn til Sverige og Finland. Veier, jernbaner og kaianlegg i disse områdene må sikres en stand til å ivareta det behovet. Det er også viktig å styrke øst-vestforbindelsene i andre deler av Norge.

Senterpartiet vil forsterke satsingen på tiltak for å sikre rasfarlige strekninger. Transportpolitikken skal bidra til å oppfylle Norges klima-, miljø- og jordvernmål. Visjonen om null drepte og hardt skadde i transportsektoren skal ligge til grunn, og sikkerhetstiltak skal tilpasses alle trafikantgrupper, inkludert MC. Vi vil forsterke satsingen på bruk av ny teknologi og innovative løsninger for bedre og mer effektiv drift og vedlikehold og løsninger for overvåkning og sikring mot ras og skred. Senterpartiet vil også gjennomføre en kartlegging av det aller dårligste offentlige veinettet, og gi bevilgninger for standardhevinger til disse, og et program for å fjerne flaskehalser på fylkesveiene.

Nasjonal Transportplan må reformeres for å få sterkere politisk styring over beslutninger om store samferdselsprosjekter. Reformen skal gjøre prioriteringene i planen mer oversiktlig, herunder den geografiske fordelingen, identifisering av regionale behov og prioriteringer på tvers av transportformer og infrastruktureiere, samt fordelingen mellom transportformene.

Senterpartiet vil endre dagens modell for porteføljestyring av veiprosjekter og etablere en tilsvarende porteføljestyring for jernbaneprosjekter. I porteføljen inkluderes alle planlagte prosjekter på over 500 millioner kroner for henholdsvis vei og bane i planperioden, herunder prosjekter som inngår i bypakker. Alle prosjekter forutsettes ferdigstilt og fullfinansiert i planperioden. Grensen for å omfattes av kravene i statens prosjektmodell heves til 1,5 milliarder kroner. For digitaliseringsprosjekter skal grensen være på 400 millioner kroner.

For at folk i alle aldre skal kunne ferdes trygt langs veiene på sykkel og til fots, er det viktig å styrke satsingen på gang- og sykkelveier og legge til rette for et mest mulig sammenhengende gang- og sykkelveinett. Det kan bidra til færre ulykker, at flere velger sykkel og gange, samt bedre miljø og folkehelse. Regelverket må bli mer fleksibelt slik at man tar hensyn til lokale forhold ved bygging av gang- og sykkelvei. I enkelte tilfeller,

for eksempel i grisgrendte strøk, bør det være mulig å gjøre unntak fra Statens vegvesens standarder, som ved å tillate bruk av veiskulder.

Senterpartiet vil:
– Redusere vedlikeholdsetterslepet på riks- og fylkesveier.
– Gjennomføre et særlig lokal- og fylkesveiløft hvor staten bidrar med minst 10 milliarder kroner ekstra i stortingsperioden.
– Styrke satsingen på flom- og rassikring på offentlig infrastruktur, herunder riks- og fylkesveier.
– Gjennomgå Statens Vegvesens finansieringsmodell, for å sikre bedre politisk styring.
– Videreføre Nye Veier og sikre finansiering av prosjekter i selskapets porteføljе, samtidig som selskapets styringsmodell og mandat gjennomgås for å sikre bedre politisk styring.
– Styrke ordning med gratis ferge gjennom å inkludere flere samband, kompensere fylkene fullt ut for ekstrakostnader knyttet til økt kapasitet for å møte økt etterspørsel, samt utvide ordningen til også å gjelde hurtigbåt.
– Forbedre og forlenge ferjeavløsningsordningen.
– Etablere et system for "digitalisert fergekø" i samarbeid mellom fylkeskommunene og Statens vegvesen, som i tillegg prioriterer fergeplass for fastboende og lokalt næringsliv.
– Styrke samarbeidet med trafikksikkerhetsorganisasjonene.
– Videreføre satsingen på nasjonale turistveier, sykkelruter og vandringsleder, blant annet gjennom å inkludere nye strekninger.
– Sikre at Statens Vegvesen har ressurser til å gjennomføre tilstrekkelige utekontroller langs veiene og på grenseovergangene.
– Innføre forhåndsbetaling eller andre garantiløsninger som sikrer at alle utenlandske kjøretøy betaler bompenger på lik linje som norske kjøretøy.
– Innføre et obligatorisk kurs for utenlandske sjåfører på samme nivå som for sjåfører med føreropplæring fra Norge, for å mestre norske vinterveier og sette strengere standarder for bilenes vinterutrustning.
– Prioritere å legge til rette for langtransportsjåfører gjennom etablering av flere døgnhvileplasser, som minimum har lade- og fyllemuligheter og toalettfasiliteter.
– Bygge ut infrastruktur for lading og fylling av drivstoff over hele Norge. Utbyggingstempoet for ladestasjoner til tungtransport må økes raskt for å øke omstillingstempoet i transportnæringen. Lading for lette kjøretøyer må i større grad gjøres tilgjengelig og sømløs på tvers av ulike aktører og tekniske løsninger.
– Gjennomgå regelverket for mopedbiler, med sikte på å sikre tryggere og mer trafikksikre kjøretøy. Et alternativ til dagens mopedbiler kan være plombering eller systemer for intelligent fartstilpasning (ISA) av vanlige personbiler. Vilkår for førerrett for slike biler vil være førerkort klasse B, der man i alderen 16 til 18 år kun kan kjøre personbiler med slike restriksjoner, og at disse bilene kun kan kjøres på veier med fartsgrense 80 km/t eller lavere.
– Legge til rette for økt bruk av ny teknologi, herunder KI, som verktøy for å forsterke og effektivisere Statens vegvesens kontrollvirksomhet.
– At myndighetene skal bidra til utslippskutt og teknologiskifte gjennom økonomiske insentiver og bruksfordeler i transportsektoren.
– Sammen med næringslivet utvikle en plan for logistikk- og terminalstruktur som kan

flytte mer av varetransporten over fra vei til sjø og jernbane.
– Sørge for at fylkeskommuner blir kompensert for merutgifter ved krav om nullutslipp fra ferjer og hurtigbåter. Overgangen skal skje i samarbeid med norsk industri og sikre grønn omstilling langs hele norskekysten.
– Legge til rette for risikoreduserende tiltak for den maritime verdikjeden (rederi, verft, teknologi, energileverandører) i utvikling i lav- og nullutslipps skipsfart.
– Øke Enovas satser for investeringsstøtte ved kjøp av utslippsfrie lastebiler og varebiler.
– Ha rabatterte takster for store nullutslippskjøretøy på ferjer og bomstasjoner
– At offentlige aktører skal etterspørre utslippsfri transport av varer og tjenester.
– Redusere klimautslippene fra næringstransport/tungtransport, blant annet ved å etablere et CO_2-fond for næringstransport.
– Legge til rette for flere dele-, utleie- og utlånsordninger for bil.
– Legge til rette for at det kan gis transportstøtte for virksomheter med lang avstand til markedet.
– Stille krav om at det i utbygging og drift av samfunnskritisk infrastruktur og transport, kun skal nyttes selskaper og personell fra land som Norge har sikkerhetssamarbeid med.
– Ta initiativ til klimapartnerskap for anleggsbransjen etter samme modell som for byggenæringen.
– At gang- og sykkelveier skal kunne fristilles fra eksisterende veitrase. Vi må vurdere muligheten til å utnytte gamle ferdselstraseer for å redusere nedbygging av matjord og spare kostnader.

Kollektivtilbud i hele Norge

Senterpartiet vil utvikle kollektivtilbud i bygd og by over hele Norge, slik at det skal være enkelt og rimelig å reise til og fra jobb og skole. Senterpartiet ønsker trygge og raske reiser mellom landsdeler og regioner. For å lykkes med en effektiv kollektivsatsing må pris, avgangsfrekvens, regularitet og komfort sees i sammenheng. Økt bruk av kollektivtransport er viktig for å redusere klimagassutslipp, og Senterpartiet vil øke satsingen på null- og lavutslippsløsninger i sektoren.

Senterpartiet vil ha en integrert, offentlig jernbanesektor i Norge. Majoriteten av forsinkelser og driftsstans på jernbanen skyldes gammel eller dårlig infrastruktur. For å øke driftsstabiliteten og punktligheten vil Senterpartiet prioritere drift, vedlikehold, fornying og mindre tiltak foran store utbyggingsprosjekter. For å styrke konkurransekraften til godstrafikken vil Senterpartiet også prioritere lengre krysningsspor, tilsvinger, stasjonstiltak og bedre tilknytning til havner og godsterminaler.

Senterpartiet vil legge til rette for bussruter langs strekninger som ikke har togtilbud. I byområdene vil en godt utbygd og vedlikeholdt infrastruktur for trikk, bane og buss være viktig for å gi et godt reisetilbud og fremme folkehelse. Senterpartiet vil avslutte togavtalene mellom fylkeskommunene og togoperatørene, og samtidig øke bevilgningene til kollektivtransport. De kollektivreisende skal kunne forflytte seg sømløst mellom fylkeskommunale og statlige kollektivtilbud i hele landet. I områder hvor tradisjonelle rutetilbud ikke er formålstjenlig, må det utvikles andre løsninger tilpasset folks behov. Senterpartiet ønsker å satse på nye løsninger innen bestillingstransport,

bilkollektiv og autonome kjøretøy.

Drosjenæringa utfyller kollektivtrafikken i Norge og har en samfunnskritisk funksjon. Drosjetilbudet skal være velregulert og sikkert for brukerne, og de næringsdrivende skal ha gode rammevilkår. Senterpartiet i regjering har derfor presset på for et opprydningsarbeid etter Solberg-regjeringens frislipp. Opprydningsarbeidet må fortsette og styrkes. Vi vil gjennomføre tiltak utover innføringen av krav til bankgaranti, kompetansekrav, krav om taksameter og taklampe, og gjeninnføringen av krav for løyvehaverne om å være tilknyttet drosjesentral. Senterpartiet mener det er viktig for pasientsikkerheten at anbud på pasientkjøring har pasienten i fokus. Norge trenger en velregulert drosjenæring i bygd og by.

Økt bruk av kollektivtransport er viktig for å redusere klimagassutslippene som Norge har forpliktet seg til. Senterpartiet vil øke satsingen på null- og lavutslippsløsninger i sektoren.

Senterpartiet vil:
– Sikre statlig styring av norske jernbane, slik at staten får gode muligheter til å videreutvikle tilbud og infrastruktur.
– Si nei til konkurranseutsetting, og vil fortsette arbeidet med å rydde opp etter jernbanereformen og redusere antall selskaper i jernbanesektoren.
– Utrede hvordan framtidas jernbaneinfrastruktur i og ut av Norge på en best mulig måte kan dekke framtidas transportbehov, for eksempel gjennom å utbedre strekninger hvor jernbane effektivt kan og bør erstatte fly.
– Legge til rette for nye godsterminaler som kan bidra til bedre helhetlige transportløsninger, avlaste Alnabru og redusere sårbarhet i systemet.
– Bygge flere og lengre krysningsspor på viktige godsstrekninger, for å øke kapasiteten til godstransport, samt etablere dobbeltspor på Ofotbanen.
– Styrke kollektivtransporten, gjennom økt statlig finansiering, slik at tilbudet kan økes.
– Sikre at tog blir mer attraktivt for arbeids- og fritidsreiser gjennom å legge opp til gode arbeidsstasjoner og ikke minst et stabilt internett og mobilnett langs hele jernbanenettet.
– Bygge ut flere pendler- og sykkelparkeringer langs kollektivtraseer, og etablere flere slike ved jernbanestasjoner og andre kollektivknutepunkt.
– Bygge ut, oppgradere og elektrifisere jernbanen for å sikre at flere reisende og mer gods transporteres på bane. Som del av en samlet beredskap er det en klar fordel å ha lik driftsform på hele jernbanenettet i Norge. Det er derfor viktig å så snart som mulig igangsette elektrifisering av de strekninger som fortsatt har dieseldrift.
– Videreføre byvekstavtalene, med prioritering av økt lokal handlefrihet og geografisk utjamning som øker gange, sykling, kollektivbruk og reduserer bilkøer.
– Sikre fylkeskommunene finansiering for ordninger med fleksibel og brukertilpasset bestillingstransport.
– Sørge for at kontraktsmarkedet (skolekjøring og pasientreiser) inngår i eneretter i de områdene hvor dette tildeles.
– Alle ungdommer i hele landet skal ha et trygt alternativ for å komme seg hjem, enten via ordinær kollektivtransport eller bestillingstransport, etter modell fra "hjem for en 50-lapp" og lignende ordninger.

– Effektivisere og samordne skoleskyssordningene. Det er behov for et nytt statlig regelverk om skoleskyss.
– Opprettholde Kystruta Bergen–Kirkenes som et reelt transporttilbud med daglige avganger. Det må sikres at inngått anbudsavtale kan holdes. I det nye anbudet må det sikres at man får fraktet biler og alle typer gods. ISPS-regelverket skal ikke omfatte kystruten.
– Sikre døgnberedskap på drosjer i hele landet.
– Sikre innbyggerne over hele landet gode drosjetjenester, og sikre drosjenæringen anstendige lønns- og arbeidsvilkår.
– Sikre offentlig støtte til ekspressbusser på langruter der buss ikke konkurrerer med jernbane.
– Legge til rette for at rederier, verft og teknologimiljøer velger nullutslippsløsninger og bidra til at norsk næringsliv tar en internasjonal posisjon når det gjelder utslippsfri skipsfart.
– Videreføre rabatterte priser på kollektivtransport, og inkludere lærlinger i studentprisrabatter.
– Endre pasientreiseforskriften slik at der helseforetakene ikke har inngått kontrakt om pasienttransport, skal helseforetakene tilby en ordning der pasienten kan ta drosje uten å betale mer enn egenandelen for transporten.

Luftfart

I store deler av landet er folk og næringsliv avhengig av et godt flytilbud for å komme seg fram. Flyplassene står også helt sentralt for rask transport av pasienter. Utviklingen av en rekke lokalsamfunn i Norge er avhengig av et godt flytilbud med lave priser. Senterpartiet har sikret halvert makspris på flyruter med statlige kjøp (FOT-ruter). Vi vil fortsette å satse tungt på kortbanenettet gjennom både å bedre tilbudet og redusere prisene ytterligere. Reduserte priser vil gi flere familier mer frihet og større muligheter til å reise og det vil gi vekst og utvikling til næringslivet over store deler av Norge. Det er et mål å få ned utslippene fra luftfarten ved å legge til rette for mer miljøvennlige fly- og drivstofftyper. Senterpartiet vil opprettholde eksisterende lufthavner og finansieringen av disse gjennom flyplassavgifter/kryss-subsidiering. Avinor skal som hovedregel eie og drive lufthavnene.

Norske lufthavner er viktig for frakt av varer som krever rask og effektiv levering, både innen næringsliv og helse. Store mengder fisk fra Nord-Norge fraktes i dag store avstander på vei, når de i stedet kunne blitt sendt direkte ut fra lufthavner i nord. Det må legges til rette for mer flyfrakt av fisk direkte fra Nord-Norge.

Senterpartiet vil:
– Sikre drift og utvikling av alle flyplassene på kortbanenettet.
– Styrke rutetilbudet og redusere prisene på flyruter i distriktene og holde fast ved ordningen med statlige rutekjøp i luftfarten.
– Fjerne flypassasjeravgiften.
– Sikre at vi får mest mulig flybevegelser ut av det statlige flyrutekjøpet ved å vurdere hele innretningen på kjøpet, herunder vurdere beboerordning.

– Sikre gode rammevilkår for drift og utvikling av de regionale flyplassene som ikke er en del av Avinor-systemet.
– Fortsette å legge til rette for at Norge blir en arena for testing og utvikling av null- og lavutslippsfly og stimulere til at null- eller lavutslippsteknologi tas i bruk.
– Stille ambisiøse krav til innblanding av bærekraftig biodrivstoff på lengre innenlandske flyruter.
– Sørge for at planene om en tredje rullebane på Gardermoen blir skrinlagt.
– Bidra til at norsk luftfart baserer seg på virksomheter som har ordnede lønns- og arbeidsforhold og hvor friheten til fagorganisering og krav til sikkerhet blir respektert.
– Arbeide internasjonalt for at alle flyreiser skal inkluderes i klimaavtaler.
– Fremme et norsk initiativ til reforhandling av Chicago-konvensjonen med sikte på økte avgifter på internasjonale flyreiser, slik at all internasjonal flytrafikk tar sin andel av utslippsreduksjoner og omstilling.

Havner og farleder

Norge har verdens nest lengste kystlinje. Senterpartiet vil legge til rette for en effektiv og moderne infrastruktur langs kysten, som kan bidra til økt folketall og verdiskaping. Senterpartiet vil ha økt satsing på utbedring av havner og farleder, økt statlig støtte til kommunale fiskerihavntiltak og styrking av maritim overvåking og andre tjenester. Dette vil styrke Norges beredskap, vårt totalforsvar og vår evne til å ta imot allierte forsterkninger og forsyninger ytterligere.

Flere statlige aktører, som for eksempel Forsvaret, har rammeavtaler for frakt av gods sjøveien. Samtidig foregår mye av næringslivets frakt av gods ved bruk av ferger. Senterpartiet mener vi må tenke nytt for å oppnå ambisjonen om å få gods over fra vei og bane til kjøl. Derfor ønsker vi å utrede etablering av flere godsruter som kan gå mellom Finnmark og Østfold. Dette vil kunne avlaste øysamfunn med godsbehov, Forsvarets behov, og det økende behovet til kystruten.

Senterpartiet vil:
– Øke den statlige støtten til kommunale fiskerihavntiltak.
– Oppgradere eksisterende beredskapshavner.
– Legge til rette for å flytte mer av godstransporten fra land til sjø, blant annet gjennom å legge til rette for flere intermodale knutepunkt ved containerhavnene, slik at gods lett kan flyttes mellom skip, tog og bil.
– Sørge for rask utbygging av Stad skipstunnel.
– Arbeide for forpliktende utslippsreduksjoner i kystflåten og internasjonal skipsfart.
– Arbeide for å videreutvikle ladestasjoner for skipsfarten og styrke innsatsen for at alle havner skal tilby landstrøm innen 2030.
– Arbeide for at aktuelle norske havner videreutvikles for bygging, sammenstilling og drift av havvindinstallasjoner.
– At farledsbevis kun skal innehas av navigatører fra land Norge har sikkerhetssamarbeid med.

Digitalisering

Digitale løsninger blir stadig viktigere innenfor de fleste samfunnsområder. Digitalisering og økt bruk av kunstig intelligens kan bidra til å løse store samfunnsutfordringer, men det fører også med seg nye dilemmaer og utfordringer som krever nye politiske løsninger. Det bør legges opp til en forsiktig og moderat tilnærming for å sikre ivaretakelsen av grunnleggende rettigheter. Kunstig intelligens skal ikke trenes på datasett uten at eier av dataene samtykker og nye løsninger bør testes nøye. For å sikre at de metodene som anvendes aksepteres som rettferdige bør modeller og data som modellen trenes på, være tilgjengelige for allmennheten. Forvaltningen og virksomheter må ha en åpenhet rundt alle aspekter knyttet til kunstig intelligens og bruken av den.

Senterpartiet vil videreføre samarbeidet med partene i arbeidslivet om digitalt krafttak, der ambisjonen er at Norge skal bli et foregangsland innen digitalisering og kunstig intelligens.

Senterpartiet mener det er et statlig ansvar at alle husholdninger og bedrifter i Norge har tilgang til høyhastighetsbredbånd. Det er en forutsetning for å utnytte potensialet som digitalisering og kunstig intelligens gir. Derfor har Senterpartiet i regjering jobbet målrettet for at det blir bygd ut tilgang til høyhastighetsbredbånd til samtlige hus og leiligheter med fastboende, til samtlige bedrifter og til alle innen offentlig virksomhet.

Neste mål er at alle har tilgang til gigabitdekning i løpet av 2029. Senterpartiet vil at fylkeskommunene fortsatt skal ha en sentral rolle i å sikre full bredbåndsdekning, med fortsatt sterk statlig finansiering og tilrettelegging gjennom Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (Nkom) for å nå målene.

Senterpartiets mål er at alle skal være inkludert hele livet. En betydelig andel av den norske befolkningen har manglende digitale verktøy eller digital kompetanse. Senterpartiet vil derfor satse mer på utvikling av hjelpetjenester, samtidig som man legger til rette for analoge alternativer for dem som ønsker det.

Senterpartiet vil stå i front for å skape moderne og effektive offentlige tjenester gjennom digitalisering. Ny teknologi gjør at flere tjenester kan utføres lokalt. Slik kan digitalisering være et virkemiddel for å beholde spredt bosetting og arbeidsplasser i hele landet.

Staten må samarbeide tett med leverandører og med kommunal sektor for å legge til rette for større grad av standardisering av offentlige IKT-løsninger. Digitale løsninger er viktig for å frigjøre ressurser fra administrasjon som kan brukes på bedre tjenester nært folk.

Senterpartiet vil øke næringslivets og innbyggernes bevissthet om personvern og datasikkerhet. Det totale risiko- og sårbarhetsbildet i Norge er blitt mer komplekst. Økt grad av digitalisering medfører større sikkerhetsmessige utfordringer og utfordrer personvernet for den enkelte.
Nettangrep, tekniske feil og naturkatastrofer kan føre til omfattende feil, nedetid i kritiske

løsninger og isolasjon av lokalsamfunn. Senterpartiet vil videreføre arbeidet med digitale risiko- og sårbarhetsanalyser og styrke satsingen på forsterket elektrisk kommunikasjon (e-kom) i kommunene.

Stor informasjonsstrøm og sosiale medier gjør kritisk tenkning og kildekritikk blant befolkningen til en del av totalberedskapen vår. Derfor må det legges til rette for at barn, unge og voksne har kunnskap og holdninger som gjør netthverdagen så trygg som mulig. Den digitale beredskapen må styrkes blant privatpersoner, privat sektor og offentlig sektor over hele Norge.

Senterpartiet vil:
– Arbeide for praktiseringen av nettnøytralitet, for å sikre likebehandling av alle aktører nasjonalt og internasjonalt.
– Hindre at sensitive data kan bli misbrukt gjennom å motarbeide bestemmelser i handelsavtaler om «fri flyt av data» over landegrensene.
– Sikre at offentlige digitale løsninger i Norge også er tilrettelagte for de samiske språkene.
– Sikre fremdrift i arbeidet med å digitalisere materiale i offentlige og private arkiver.
– Forsterke digitaliseringen i offentlig sektor og videreutvikle sentrale digitale registre og felleskomponenter som Matrikkelen, Folkeregisteret, Enhetsregisteret og Altinn.
– Ha ett enkelt digitalt kontaktpunkt der alle offentlige, økonomiske og rettslige krav er samlet for privatpersoner, organisasjoner og virksomheter.
– Innføre aldersgrense for sosiale medier med digital verifisering.
– Styrke det forebyggende arbeidet for å forhindre overgrep på nett.
– Styrke fokus på internett som del av arbeidet med ungdom og psykisk helse.
– Gi et godt tilbud til ungdom som blir mobbet eller utsatt for uønsket deling på nett, blant annet ved å styrke slettmeg.no.
– At det utarbeides nasjonale råd om digitale vaner.
– Styrke arbeidet og ha bedre koordinering for oppfølging av id-tyveri.
– Styrke Etterretningstjenesten og Cyberforsvaret slik at Norge kan møte trusler mot digital infrastruktur og digitale løsninger fra militære og sivile aktører, ved å investere i personell og materiell.
– Stramme inn karanteneregelverket for å styrke tilliten til forvaltningen og for å sikre sensitiv informasjon om norsk sikkerhet og beredskap.
– Sikre at grunnleggende digital infrastruktur blir lagt inn under sikkerhetsloven, inkludert underleverandører.
– Pålegge offentlige og private virksomheter som eier kritisk digital infrastruktur å gjennomføre risikovurderinger for å identifisere digitale sårbarheter og avhengigheter mellom infrastrukturer.
– Styrke det forebyggende arbeidet gjennom Norsk senter for informasjonssikring (NorsIS) og Næringslivets tryggingsråd for å øke innbyggernes og næringslivets bevissthet om personvern og datasikkerhet, og samtidig sikre den enkelte hjelp ved ID-tyveri, krenkende atferd på nett og digital økonomisk kriminalitet.
– Styrke den digitale beredskapen i kommunesektoren med rådgivning og formidling av kunnskap, informasjon om trusler, hendelser og sårbarheter.

– Sikre alle husholdninger og virksomheter i hele landet tilgang til høyhastighets bredbånd med minimum 1 gigabit/s, og sikre leveringsplikt for bredbånd i de områder hvor det ikke er grunnlag for kommersiell utbygging.
– Sikre fortsatt statlig finansiering av bredbåndsutbygging på minst samme nivå som i dag, og uten kommunal egenandel.
– Sikre utbygging av mobildekning i hele landet og prioritere rask utbygging der det mangler mobildekning langs hovedferdselsårene på land og sjø.
– At det etableres klare nasjonale sikkerhetsregler og kontrollrutiner for utkontraktering av norske datatjenester.
– Øke utbyggingstakten av 5G og stille lovpålagte krav om dekning i spredtbygde strøk ved tildeling av frekvenser.
– Ha en offensiv patentpolitikk innad i offentlig sektor. Innovasjon utviklet av det offentlige skal være under nasjonal kontroll.

Post

Senterpartiet støtter et system som garanterer effektiv postgang for folk og næringsliv i hele landet. Det er viktig å verne om distribusjonsløsninger som sikrer avisombæring også på lørdager.

Senterpartiet vil:
– Forbedre landpostbudordningen, blant annet gjennom samordning av flere tjenester innen distribusjon og varelevering.
– Vurdere å utvide prøveprosjektet "På dørterskelen" i regi av Posten og KS til å omfatte flere kommuner.
– Sikre effektive ordninger som gjør at laboratorieprøver kan bli sendt og mottatt også på lørdager i alle deler av landet og styrke ordningene som gjør at aviser kan distribueres alle hverdager, inkludert lørdag.
– Sikre forutsigbare rammer for postombæring og levering av pakker til dem som ikke bor i nærheten av posttjenester eller post i butikk.
– Sikre lik brevporto i hele landet.

Utdanning og forskning: Skolegang som gir jobb, gode liv og verdiskaping

Kunnskap, kompetanse og like muligheter i Norge er grunnleggende i enkeltmenneskers liv og for samfunnet som helhet. For å sikre nødvendig kompetanse over hele Norge må vi legge til rette for fleksible og desentraliserte utdanningsløp.

Utdanningstilbudene må møte og svare på endringer i samfunnet, og svare på behovene det fremtidige arbeidslivet har. Elever og studenter må få opplæring som gir jobb.

Senterpartiet vil gjøre skolen mer praktisk gjennom hele utdanningsløpet - fra barneskolen til høyere utdanning. I bygd og by bør skoler ta i bruk nærmiljøet i undervisningen. Høyere utdanning skal ha yrkesrelevans og alle profesjonsutdanningene skal ha praksis.

Senterpartiet vil ha en sterk og gratis offentlig skole. Skolen skaper rammer for et fellesskap som er viktig for å utjevne forskjeller og gi barn og unge felles referanserammer. Senterpartiet vil at grunnskoler, videregående skoler og høyere utdanning skal ha en desentralisert struktur. Utdanningsinstitusjonene må benytte seg av lokale og regionale fortrinn – og spille på lag med nærmiljøet.

Skolen skal ta utgangspunkt i vår kristne og humanistiske kulturarv og verdier som likeverd, likestilling, ytringsfrihet og demokrati. Skolens hovedmål er å fremme kunnskap, mestring, ferdigheter og kritisk tenkning.

Nynorsk og bokmål er likestilte målformer i Norge. Senterpartiet mener at begge skrifttradisjonene skal sikres. Dette krever en særskilt innsats for å styrke det nynorske skriftspråket. På ungdomstrinnet og i videregående skole skal det være obligatorisk opplæring i begge målformer med egen standpunktkarakter og eksamen i hoved- og sidemål. Det må settes av nok midler til utviklingen av nynorske læremidler og læringsressurser, og alle læremidler og læringsressurser må foreligge på nynorsk og bokmål på samme tid.

Økt bruk av skjerm i skolen medfører muligheter og utfordringer. Elever opplever i dag mange stressfaktorer fra digitale medier, som tidligere generasjoner ikke har opplevd. Skolen skal hjelpe elevene med å mestre den moderne digitale hverdagen, samtidig mener Senterpartiet at økt skjermbruk i skolen har negative konsekvenser for barn og unge. Senterpartiet ønsker et nasjonalt mobilforbud i grunnskolen. Barnas juridiske rettigheter må ivaretas. Vi vil satse på bedre leseferdigheter og sikre skolene nok lærebøker og tradisjonelle læremidler i tillegg til nødvendig IKT-utstyr. Metodevalget må overlates til lærerne.

Motivasjon, gjennomføring og rådgivning

Senterpartiet er bekymret over frafallet i videregående skole, og særlig innen yrkesfagene. Vi vet at frafall i mange tilfeller kan spores tilbake til barnehagen. Forsterket oppfølging i barnehage og grunnskole, og en desentralisert videregående skolestruktur, vil bidra til at flere klarer å fullføre videregående opplæring.

Hele skoleløpet må bli mer relevant for arbeidslivet. For de som faller ut av skolen, er det avgjørende å få et tilbud om jobb fra dag én. Retten til å fullføre videregående opplæring skal ligge fast. Dette kan gjøres gjennom å opprette en fleksibel tilskuddsordning til virksomheter som tar inn de som faller fra videregående utdanning. Vi vil starte ordningen først i utsatte områder med høy andel frafall fra skolen. Senterpartiet ønsker å ha flere alternative opplæringsforløp i samarbeid med bedrifter. Utenforskap må også forebygges gjennom å styrke laget rundt eleven, blant annet ved å ansette flere miljøarbeidere i skolene.

Nødvendig informasjon må følge elevene når de går fra barnehage til barneskole, fra barneskole til ungdomsskole og fra ungdomsskole til videregående skole. Slik sikres gode overganger for elevene.

Alle elever skal oppleve et trygt og godt skole- og læringsmiljø som bidrar til trivsel, motivasjon og lærelyst. Det er derfor behov for gode fagmiljøer rundt elevene, som kan bestå av lærere, helsesykepleiere, skolepsykologer, miljøarbeidere, yrkes- og utdanningsrådgivere, lærling-, elev- og mobbeombud og sosionomer. Rådgivning og karriereveiledning fra et tidlig tidspunkt kan gi økt gjennomføring gjennom samarbeid med arbeidslivet. Vi vil satse på tiltak som styrker elevenes psykiske helse, og sikre elevene god tilgang til psykologtjeneste.

Senterpartiet vil:
– Styrke yrkesveiledningen for alle elever ved å øke kompetansen til rådgiverne og utvikle nye redskaper for formidling av yrker og utdanninger.
– Gi alle elever i ungdomsskolen tilbud om arbeidslivsfag, i samarbeid med private og offentlige virksomheter, og tilrettelegge for at alle elever kan opprette en elevbedrift eller et tilsvarende prosjekt.
– Sikre alle ungdommer mulighet til å reise på lokale yrkesmesser og besøke eller få besøk på skolen av lokalt næringsliv.
– Styrke skolehelsetjenesten slik at den kommer opp på de nasjonale målene for antall årsverk per elev.

Læreren

En godt ledet og drevet skole med kvalifiserte lærere er avgjørende for elevene og for samfunnet. Senterpartiet vil gi læreren profesjonelt handlingsrom. Rollefordelingen mellom lærer og forelder bør tydeliggjøres for å legge til rette for samarbeidet mellom skole og foresatte. Lærere og skoleledere bruker stadig mer tid på rapportering og dokumentasjon, og får nye arbeidsoppgaver som øker den totale arbeidsmengden.

Læreren må få tid og tillit til å være lærer. Senterpartiet vil prioritere lærerens tid med elevene.

God praksis er avgjørende for alle lærerstudenter. Lærerutdanningene må styrkes, og gjøres mer praksisnær. Senterpartiet vil fortsette arbeidet med å gjøre lærerutdanningene mer åpen, fleksibel og gi flere muligheter til å ta en lærerutdanning. Vi vil gjøre det mer attraktivt å være lærer som kan undervise i mer enn to fag. Det skal være høy kvalitet på grunnskolelærerutdanningen, alle lærere bør få rett til etter- og videreutdanning, særlig innenfor spesialpedagogikk.

Senterpartiet vil:
– Styrke den desentraliserte lærerutdanningen som er viktig for å redusere antallet ufaglærte i norsk skole, og øke lærerrekrutteringen i hele landet.
– Gjøre lærerutdanninga mer praksisnær og relevant, og gi kommende lærere mulighet for kompetanse i flere fag og emner tilpasset behovene til små skoler.
– Lærerutdanningene må stå friere til å organisere praksis og bedre praksisveiledning, som sikrer et best mulig grunnlag for å bli lærer.
– Sikre høy kvalitet og relevans på etter- og videreutdanningstilbudene for lærere.
– Åpne for treårig lærerutdanning til grunnskolen med rom for to års påbygning til mastergrad.
– Sørge for at praktisk-estetiske fag skal være en del av grunnskolelærerutdanningene.
– Rekruttere flere yrkesfaglærere ved at fagbrev kvalifiserer for opptak til praktisk-pedagogisk utdanning for yrkesfag (PPUY).
– Redusere bruken av målstyring og rapportering i skoleverket samt senke vurderingstrykket.
– At pensjonerte lærere og andre pensjonerte skoleansatte med restarbeidsevne i større grad bør kunne sysselsettes i skolen for å redusere bruk av ufaglærte og sikre god ressursbruk i skoleverket.
– Styrke faglærerutdanningene, og gi rom for delte stillinger ved lærerutdanningsinstitusjonene, slik at lærerne står i praksisfeltet samtidig som de underviser.

Grunnskolen

Grunnskolen er starten på opplæringsløpet til våre barn og er den viktigste felles arenaen for å sikre danning og utdanning gjennom god læring, mestring og utvikling.

Det har over tid blitt mer konkurransefokus i grunnskolen. Dette har økt presset på elevene, uten at det har gitt økte resultater. Konkurransefokuset går på bekostning av lek og nysgjerrighet - som er viktig for barns utvikling. Første skoleår skal være preget av lek, lek- og temabasert aktivitet og undervisning, og være en arena for fellesskap og relasjonsbygging. Slik skal barna få et trygt og utviklende læringsmiljø.

Trivsel og trygghet er grunnleggende forutsetninger for faglig og sosial læring. Alle elever har rett til en skolehverdag uten mobbing.

Ungdomsskolen må sikre at alle elever mestrer grunnleggende ferdigheter og får et godt grunnlag for videregående opplæring. Senterpartiet vil ha økt fokus på praktisk og aktiv læring gjennom hele skoleløpet, blant annet gjennom økt vektlegging av praktiske og estetiske fag, arbeidslivsfag fra mellomtrinn og flere praktiske valgfag i ungdomsskolen. Senterpartiet mener at skole i nærmiljøet er avgjørende for å skape gode oppvekstsvilkår over hele Norge.

Senterpartiet mener det er positivt at barn fra ulike sosiale, økonomiske og kulturelle bakgrunner går på skole sammen og blir kjent med hverandre. Frittstående privatskoler som er godkjent ut fra alternativ pedagogikk eller religiøst grunnlag utgjør et viktig alternativ og supplement til den offentlige skolen.

Senterpartiet vil ikke endre godkjenningsgrunnlag for statsstøtte til privatskoler som tilbyr alternativ pedagogikk eller er livssynsbaserte. Private skoler skal fortsatt ha utbytteforbud og være pålagt de samme innsynskrav og krav om offentlighet om egen virksomhet som offentlige skoler. Senterpartiet vil sørge for at etablering av privatskoler i en kommune ikke svekker kommunens muligheter til å opprettholde og utvikle det offentlige skoletilbudet.

Senterpartiet vil:
– Sørge for mer praktisk undervisning og fokusere på innhold og kvalitet i undervisningen innenfor dagens timetall i skolen, og innføre timeplanfestet frilek på småtrinnet.
– Følge opp evalueringen av seksårsreformen, og sikre at første klasse skal være et skoleforberedende år, med fokus på fysisk aktivitet, frilek, læring gjennom lek og praktisk estetiske fag.
– Sikre at det er lav terskel for utsatt skolestart i grunnskolen
– Styrke opplæringen i digitale ferdigheter og IKT i grunnskolen, inkludert programmering og KI.
– Alle elever skal få muligheter til å lære praktisk grunnleggende matlaging og kunnskap om matproduksjon og hvordan mat dyrkes i grunnskolen.
– Styrke svømmeundervisningen.
– Gi alle elever god seksualitetsundervisning, med vekt på respekt for andre og grensesetting.
– At det bør være opp til den enkelte skole og lærerens faglige skjønn om det skal gis lekser.
– Redusere testregimet i skolen gjennom å endre det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet, herunder avvikle norsk deltakelse i PISA-undersøkelsen, samt erstatte dagens nasjonale prøver med et kartleggingsverktøy for internt bruk.
– Styrke skolebibliotekene i samarbeid med de kommunale folkebibliotekene.
– Styrke opplæring i kvensk og finsk, de samiske språkene og språkene til de nasjonale minoritetene, herunder utdanne flere lærere med språkkompetanse innenfor disse språkene, styrke læremiddelproduksjonen og fjernundervisningstilbudet.
– Sikre at elever med redusert syn, hørsel eller lærevansker får god oppfølging, blant annet ved å styrke læreres kompetanse.

– Utprøve ordninger med samlingsbasert språkundervisning som supplement i ungdomsskolen for å tilby elever større utvalg av språkfag.
– At elevfinansieringa per elev skal økes med 25 prosent for de 15 første elevene i en klasse, i grunnskolen og videregående opplæring.
– Innføre et sunt skolemåltid for elever i grunnskolen. Måltidet skal være statlig finansiert, og uten egenandel.
– Opprettholde retten til leirskole for elever i grunnskolen.
– Utrede alternativer til dagens eksamensform.
– Tilby elever å ta førerkort som valgfag gjennom ungdomsskole- og videregående.
– Ved godkjenning av søknader om privatskoler med rett til statsstøtte, må distriktspolitiske hensyn vektlegges i større grad enn det som er dagens praksis.

Videregående opplæring

Senterpartiet vil ha et bredt og desentralisert tilbud i videregående utdanning over hele landet. Flest mulig må få mulighet til å bo hjemme mens de går på videregående skole. Elever i videregående opplæring som må flytte på hybel for å fullføre utdanningen skal ikke komme dårligere ut økonomisk enn hjemmeboende elever.

Senterpartiet mener at de studieforberedende programmene skal gi en helhetlig og solid forberedelse til høyere utdanning, med en sterk faglig innretning. I studieforberedende program bør det legges større vekt på valgfrihet, og flere fag bør kunne tilbys som valgfag. Det må også legges til rette for programfag som er lokalt tilpasset.

Det er nødvendig med oppdatert utstyr, særlig når det gjelder ressurskrevende yrkesfagutdanninger og realfagsprogram. Senterpartiet ønsker et tett samarbeid mellom de videregående skolene og lokalt arbeids- og næringsliv når det gjelder hospitering og investering i nytt utstyr. Mer av opplæringen bør gjennomføres i bedrift.

Senterpartiet vil:
– Verne om retten til reelt gratis utdanning.
– Sikre at den enkelte fylkeskommune bestemmer inntaksordningen for videregående opplæring.
– Sørge for at fraværsreglementet i videregående skole blir praktisert på en fleksibel måte som tar hensyn til egenmelding, foreldremelding og gjenoppretter tilliten til foreldre og elever.
– Sikre at borteboerstipendet er en universell ordning, og at stipendbeløpet økes slik at det samsvarer med reelle bo- og leveutgifter for en borteboende elev i videregående opplæring og deretter indeksreguleres.
– Reisestipend skal gjelde reise fra hjemmeadresse til skole, ikke fra grensa til hjemkommunen til grensa til kommunen skolen ligger i. Reisestipendet skal gjenspeile de faktiske reisekostnadene.
– At foresattes reiser for å besøke borteboende elever under 18 år inkluderes i ordningen for reisefradrag.
– Justere og indeksregulere satsene til utstyrsstipend i samsvar med reelt kostnadsnivå.

– Sikre at elever på utdanningsprogrammet musikk, dans og drama (MDD) også har rett på utstyrsstipend på lik linje med idrettsfagene.
– Innføre et videregåendetilskudd til fylkene etter modell fra grunnskoletilskuddet til kommunene
– Gi fylkeskommuner som er alene om å gi videregående tilbud som dekker et nasjonalt behov for opplæring, ekstra midler over statsbudsjettet.
– Åpne for at elever i studieforberedende retning skal ha mulighet til å oppnå studiekompetanse på to år, ved å kunne velge programfag tidligere og øke timetallet i uka.
– Tilby større bredde av programfag ved hjelp av fjernundervisning og samlingsbasert undervisning, og så langt det lar seg gjøre å organisere det slik at tilbudene administreres fra distriktsskoler.
– Styrke satsingen på internasjonalisering, blant annet gjennom utveksling, innenfor studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogram.
– Innføre en forsøksordning for omvendt påbyggingsløp for elever på studieforberedende til yrkeskompetanse.

Yrkesfag

Senterpartiet vil styrke rekrutteringen til yrkesfag. Da må vi skaffe flere lærlingplasser, bedre kvaliteten på fagopplæringen og redusere kostnadene ved å ta fagopplæring. For å få flere elever til å gjennomføre utdanninga med fullt fagbrev må elevene få god oppfølging i læretida. Tilgang på læreplasser til yrkesfagelever må være klar ved inntak til Vg2 i utdanningsløpet.

Senterpartiet vil legge til rette for tett samarbeid mellom videregående skoler og det lokale næringslivet. Næringslivet må bidra med lærlingplasser. Skolene må tilrettelegge for møteplasser mellom bedrifter og elever tidlig i skoleløpet.

Senterpartiet vil:
– At næringslivet og skoleeier samarbeider om å tilby lærlingplasser som svarer til næringslivets behov. Det må tilrettelegges for møteplasser mellom potensielle arbeidsplasser og elever tidlig i skoleløpet.
– Øke grunnfinansiering av yrkesfag i videregående opplæring gjennom finansieringssystemet.
– Øke lærlingtilskuddet.
– Sikre oppfølging av lærlinger som avbryter lærlingtiden.
– Styrke samarbeidet mellom skole og bedrift for å tilby alternative opplæringsløp med større vekt på læring i bedrift.
– Opprettholde kravet om at norske og utenlandske bedrifter må ha lærlinger for å vinne offentlige oppdrag når det gjelder tjenester og bygg- og anleggskontrakter, i bransjer med særlig behov for læreplasser.
– At alle videregående skoler skal tilby fleksible opplæringsløp, blant annet veksling mellom skole og læretid slik at flere kan starte læretida allerede fra Vg1.
– At fylkeskommunene i samarbeid med bedrift og opplæringskontor skal ha hovedansvaret for oppfølging av yrkesfagelever gjennom hele det fireårige løpet med

læretid og skoletid. Lærlingene skal ha tilgang til skolenes elevtjenester som sosiallærer, skolehelsetjeneste og rådgivningstjeneste.
– Sikre lokale opplæringskontor for å ivareta elevenes ønsker og næringslivets behov.
– Legge til rette for et tettere samarbeid mellom de videregående skolene og bedrifter om lokaler og utstyr i opplæringen i yrkesfagene.
– Sikre utdanning, kompetanse og lærlingplasser i tradisjonshåndverk.
– Etablere utstyrsdeling på landsbasis for å sikre oppdatert og relevant utstyr i yrkesfag med dyrt og høyteknologisk utstyr, i samarbeid med næringslivet.
– At dagens 3-årige agronomutdanning med mulighet for påbygg til studiekompetanse bør styrkes.

Høyere yrkesfaglig utdanning

Høyere yrkesfaglig utdanning blir stadig viktigere for å sikre arbeidstakere riktig kompetanse for arbeidslivet. Gjennom de siste årene har fagskoletilbudene økt betydelig. Senterpartiet vil sørge for at enda flere gis mulighet til å ta høyere yrkesfaglig utdanning.

Høyere yrkesfaglig kompetanse må verdsettes på samme måte som høyere utdanning fra universitet og høyskole. Fagskoleutdanningen skal ha en selvstendig parallell søyle i nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. Fagskolene må beholde sin egenart som relevant og praksisnær utdanning med tett samarbeid med arbeidslivet, og evne til raskt å tilpasse utdanningstilbudene til behovene i samfunnet.

Senterpartiet vil:
– Opprette 1000 flere fagskoleplasser hvert år fram til 2029.
– Fylkeskommunene skal ha en sentral kompetansepolitisk rolle i utvikling av fagskoletilbudet i tett samarbeid med fagskolene, partene i arbeidslivet og næringslivet for øvrig, for å løse de regionale kompetansebehovene fremover.
– Styrke etter- og videreutdanningstilbudet for fagskolelærere for å sikre høy faglig kvalitet.
– Sørge for at fagskoletilbudet imøtekommer samfunnets økte behov for høyere yrkesfaglig kompetanse.
– Styrke finansieringen av fagskolene, slik at sektoren gis mulighet til å utvikle og øke fagskoletilbudet i hele landet gjennom faste, fleksible og desentraliserte tilbud.
– Fullføre prosessen med å institusjonsakkreditere fagskoler, slik at fagskolene selv kan godkjenne tilbud uten å måtte søke NOKUT om dette.
– Sikre god kvalitet og utvikling både for offentlige og private fagskoler.
– Sikre best mulig tilrettelegging for studenter som kombinerer fagskoleutdanning med jobb, familie og ulike livsfaser.

Høyere utdanning

Samfunnet er avhengig av kunnskap, forskning og innovasjon. Universitet- og høyskolesektoren er viktig for å utvikle det norske samfunnet. De skal sikre at Norge har den kompetansen vi trenger og at vi hevder oss internasjonalt i utvikling av ny kunnskap.

Universitets- og høyskolesektoren er en mangfoldig sektor og det skal den fortsatt være. Ulike institusjoner har ulike strategiske prioriteringer. Det er viktig for Senterpartiet at vi sikrer utdannings- og forskningsmiljø som er tett på arbeidslivet, er i forskningstoppen og på ulike måter bidrar til å utvikle hele Norge.

Senterpartiet ønsker at særlig profesjonsfagene har gode utviklingsmuligheter. Profesjonsfagene skal holde høy kvalitet, være forskningsbaserte, praksisnære og ha fokus på arbeidslivets behov i regionen institusjonen er lokalisert i. Profesjonsutdanningene er detaljregulert. Mål og resultatkrav bør tilpasses jevnlig, slik at reglene ikke hindrer institusjonenes utvikling av studiene.

Universitets- og høyskolesektoren må få tillit, og detaljstyring må begrenses. Slik legges det til rette for at institusjonene kan ivareta nasjonale og regionale behov. Det handler om digital og grønn omstilling, og store demografiske utfordringer knyttet til befolkningssammensetning og mange års sentralisering. I tillegg krever den globale situasjonen at økt sikkerhet, beredskap og internasjonal samhandling prioriteres.

Det skal være et bærende prinsipp for høyere utdanning at alle utdanninger skal føre studenter ut i arbeidslivet. Senterpartiet er opptatt av at institusjonene og studentene skal samarbeide i utstrakt grad med relevant næringsliv, offentlige virksomheter, samfunnsliv og kulturliv. Innovasjon, forskning og entreprenørskap må inngå som en naturlig del av studentenes hverdag.

Alle studier bør ha tilbud om utveksling og forskningssamarbeid med utenlandske institusjoner integrert i studiet.

Senterpartiet ønsker å optimalisere arbeidsfordelingen mellom direktorater og sektoren. En del av dette arbeidet er å desentralisere direktoratsfunksjoner. Desentralisering er særlig aktuelt for deler av virksomheten til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir), NOKUT og Forskningsrådet.

Senterpartiet vil:
– Ivareta sektorens regionale oppdrag og stimulerer til at tilbudene svarer best mulig til samfunnets behov, og sikrer fleksible og desentraliserte studietilbud.
– Ha som ambisjon at studieløp der undervisningen er forelesningsbasert skal tilbys desentralisert og/eller digitalisert.
– Sikre at finansieringssystemet for høyskole og universitet stimulerer til gode etter- og videreutdanningstilbud i hele landet.
– Videreføre arbeidet med å stimulere til praksisnære utdanninger, og øke studenters deltakelse i forskning.
– Legge til rette for internasjonal utveksling underveis i studieløpet, og muligheten til å ta hele eller deler av graden utenlands.
– Videreføre arbeidet for økt gjennomføring i høyere utdanning.
– Sikre hensiktsmessige overganger mellom høyere yrkesfaglig utdanning og universitet/høyskole.

– Styrke norsk som fagspråk på nynorsk og bokmål. Ansatte ved norske universiteter og høyskoler har et særlig ansvar for å utvikle, vedlikeholde og formidle et godt norsk fagspråk.
– Støtte utviklingen av Sámi allaskuvla/Samisk høgskole.
– Mandat og oppgaver til direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-diR) må samsvare med ønsket om å sikre myndighet og ansvar hos universitetene og høyskolene. Dette for at beslutninger tas nærmest mulig de det angår.
– Prioritere utdanningstilbud til det vi har behov for i samfunnet. Det gjelder særlig innenfor helse og sosial, IKT og utdanninger vi trenger for nødvendig omstilling i samfunnet. Det innebærer at det må utdannes flere innen områder der behovene i samfunnet er størst, og færre der behovene ikke er like store.
– Legge til rette for at oppgaver og deler av statlig virksomhet knyttet til høyere utdanning flyttes ut av Oslo.
– Sikre den akademiske friheten, ytringsfriheten og et godt ytringsklima for ansatte i universitets- og høyskolesektoren.

Studentvelferd

For å sikre lik rett til utdanning og at studiegjennomføringen er optimal for studenter og samfunnet er det viktig å legge til rette for god studentvelferd. Det gjelder de økonomiske virkemidlene til Statens lånekasse og tilbudene som studentsamskipnadene og andre bidrar til, som bolig, helsetjenester og andre velferdstiltak.

Senterpartiet har de siste årene sørget for en merkbar styrking av studentøkonomien, og vil fortsette dette arbeidet slik at lik rett til utdanning er reelt for alle.

Studenter har rett til egnet individuell tilrettelegging når de trenger det. Det innebærer at institusjonene skal være fleksible og jobbe aktivt for å sikre likeverdige opplærings- og utdanningsmuligheter for alle studenter enten de får barn i studietida, eller har andre ulike individuelle behov for tilrettelegging.

Senterpartiet vil:
– Fortsette å styrke studiefinansieringen slik at den både sikrer lik rett til utdanning og tilstrekkelig med tid til utdanning, opp mot behovet for arbeidsinntekt og fritid.
– Øke studiestøtten til 1,5G og knytte studiestøtten til grunnbeløpet i folketrygden (G) for å sikre en mer forutsigbar utvikling i studiestøtten over tid.
– Legge bedre til rette for å få og å ha barn i studietiden, gjennom gode permisjonsrettigheter, økonomisk støtte og fleksibilitet i forbindelse med eksamen, praksis og øvrige obligatoriske studieaktiviteter.
– Styrke studenthelsetilbudet ved samskipnadene og bidra til at vertskommuner oppretter allmennlegestillinger og andre nødvendige helsetilbud for studenter.
– Styrke forebyggende arbeid for studenters psykiske helse og tiltak mot ensomhet.
– Opprettholde gratisprinsippet i høyere utdanning.

– Studiesteder skal så langt som mulig tilpasse obligatorisk aktivitet slik at de som har fravær grunnet lovregulert politisk arbeid har mulighet til å få semesteret godkjent.
– Bygge 3000 nye studentboliger i året og styrke arbeidet med renovering av eksisterende studentboliger.

Forskning

Grunnleggende og langsiktig oppbygging av kunnskap må basere seg på fri, kritisk og uavhengig forskning. Vår nasjonale forskningsinnsats har betydning for videreutvikling av velferdsstaten og for vår internasjonale konkurranseevne.

Det offentlige har et særlig ansvar for å ivareta vilkårene til grunnforskning. Et kunnskapsbasert nærings-, samfunns- og kulturliv forutsetter tett samarbeid mellom aktører innen disse feltene og universitet, høgskoler og forskningsinstitutter. Veien fram til kommersialisering av forskningsresultater må understøttes bedre, slik at forskningen kan danne grunnlaget for innovasjon og gründervirksomhet.

Senterpartiet vil bidra til regional forskning og innovasjon over hele Norge.
Derfor vil Senterpartiet stimulere til at næringslivets investeringer i forskning øker. Slik skal norsk næringsliv bli i stand til å møte fremtidens utfordringer og muligheter.

Norge har flere strategiske forsknings- og utdanningssamarbeid på tvers av institusjoner og verdensdeler, og henter mye forskningsmidler fra Horisont Europa. Vi vil fortsette å hente ut betydelig finansiering til høykvalitets forskning og utvikling gjennom kommende rammeprogram.

Den globale sikkerhetspolitiske situasjonen gjør at norsk forskning kan være av interesse for uønskede interessenter. Senterpartiet vil legge til rette for at vi har gode systemer som ivaretar nasjonale interesser. Kunstig intelligens vil ha stor betydning for hele samfunnet og vil påvirke hverdagen vår på en lang rekke områder. Derfor er Senterpartiet opptatt av å sørge for forskning på både selve KI-teknologien og konsekvensene av KI.

Senterpartiet vil:
– Sikre at det offentliges investeringer i Forskning og utvikling (FOU) fortsatt holdes på et høyt internasjonalt nivå.
– Arbeide for at næringslivets FOU-investeringer i tråd med nasjonale ambisjoner øker til 2 prosent av BNP.
– Arbeide for at forskning og forskere får gode rammevilkår.
– Arbeide for mer åpen forskningspublisering for å gjøre kunnskapen tilgjengelig for flere.
– Sikre finansiering av regionalt forankret forsknings- og utviklingsarbeid.
– Sikre forskningsinstitutter en nødvendig basisfinansiering.
– Styrke regional forskning i fylkeskommunen, som eksempelvis gjennom Forregion.

Livslang læring

Med et sterkt omstillingsbehov i arbeidslivet er mange arbeidsgivere og arbeidstakere avhengig av ny eller oppdatert kunnskap. Ved å tilby modulbaserte fag i videregående skole, kan voksne fullføre fag de mangler, og bygge på sin eksisterende kompetanse til nye fagbrev.

For å legge til rette for at dagens arbeidstakere kan tilbys omskolering og etter- og videreutdanning, må videregående skoler, fagskoler, høyskoler og universiteter i større grad tilby moduler, kortere kurs og flere muligheter for kompetansepåfyll.

Livslang læring er nødvendig for å utvikle demokratiet, fremme god integrering og bekjempe utenforskap. Senterpartiet vil legge til rette for livslang læring gjennom styrking av desentraliserte og fleksible utdanningstilbud gjennom samarbeid med studiesentrene. Senterpartiet mener at folkehøgskolene har et viktig utdanningstilbud som bør ivaretas og utvikles.

Senterpartiet vil legge til rette for desentraliserte utdanningsmuligheter. Derfor har vi etablert en tilskuddsordning til drift for studiesentrene. Vi vil videreutvikle tilskuddsordningen for å sørge for at flere personer skal få utviklet kompetansen sin der de bor, og at arbeidslivet over hele Norge får tilgang på kompetent arbeidskraft.

Senterpartiet vil:
– Tilrettelegge for livslang læring gjennom å styrke voksenopplæringstilbudet i regi av frivillige organisasjoner, studieforbund og videregående skoler.
– Styrke folkehøgskolene og bidra til å beholde folkehøgskolenes særpreg og egenart.
– Styrke desentraliserte utdanningstilbud gjennom blant annet videreutvikling av ordningen med driftstilskudd til studiesentrene i Norge, samt ivareta mulighetene for voksnes læring innenfor øvrige, offentlige skoletilbud.
– Legge til rette for at universitetene og høyskolene tilbyr flere utdanninger i samarbeid med de desentraliserte studie- og høgskolesentrene.
– Støtte et tettere samarbeid mellom bedrifter og utdanningsinstitusjoner, slik at arbeid og videreutdanning kan kombineres.
– Gi permitterte og arbeidsledige muligheten til å ta utdanning i ledighetsperioden.
– At flere får mulighet til å ta fagbrev på jobb utenfor lærlingordningen.
– At fremmedspråklige innvandrere skal gis gode og grunnleggende muligheter for kompetanse og livslang læring. Fylkeskommunene og de videregående skolene må bidra i samhandling med kommunene for å gi et godt grunnlag for videre muligheter.

Utenriks- og sikkerhetspolitikk: Norske interesser og internasjonal solidaritet

Utenrikspolitikkens mål er å ivareta Norges interesser. En aktiv utenrikspolitikk er viktig for å sikre nasjonal kontroll over egne ressurser og territorium, å skape trygghet og gode liv for folk i hele Norge.

En liten, suveren stat som Norge er avhengig av internasjonal respekt for folkeretten, for vår egen sikkerhet og for et godt internasjonalt samarbeid. Det er viktig med arenaer der selvstendige stater kan samarbeide om felles utfordringer, der også små land respekteres og har en selvstendig stemme. Derfor er et sterkt og velfungerende FN nødvendig.

FN-systemet har utfordringer, og anklages blant annet for å ha en struktur med manglende representativitet og som hindrer organisasjonen i å agere i mange konflikter. De internasjonale finansinstitusjonene kritiseres også av mange land for skjeve maktforhold. Det bidrar til mistillit i globale fora. Det er i Norges interesse å støtte opp om reformer som styrker disse organisasjonens legitimitet og effektivitet.

Økt geopolitisk usikkerhet og erfaringene fra pandemien understreket også sårbarheten i global frihandel. Behovet for økt selvforsyning og kontroll på forsyningskjedene på kritiske varer er blitt enda viktigere for alle land i verden. Senterpartiet er opptatt av at Norge skal ha rett til å prioritere nasjonal kontroll og beredskap, og vi er opptatt av at andre land må ha samme mulighet.

Mange av utfordringene vi står overfor er regionale eller globale og kan bare løses i fellesskap. Klimakrisen, fattigdom, migrasjon, krig og konflikt er noen eksempler på dette. Det er i vår egeninteresse å bidra til løsninger på disse utfordringene. I Norge har vi lykkes i å bygge et land med sterkt folkestyre, godt styresett og forvaltning og sterk økonomi. Senterpartiet mener det pålegger oss en ekstra forpliktelse til å bidra internasjonalt.

Multilateralt samarbeid og avtaler er i ferd med å bli fortrengt av stormaktsrivalisering. Det er økende mistillit mellom ulike regioner og grupper av land i verden. Det er ikke i Norges interesse og kan på sikt svekke vår stilling i det internasjonale samfunnet. Krig og konflikt i eget nærområde krever økt norsk innsats og oppmerksomhet. Samtidig har behovene for internasjonal innsats andre steder i verden aldri vært større. Humanitære kriser og klimaendringene har allerede katastrofale konsekvenser. Senterpartiets svar på dette er sterkt internasjonalt samarbeid mellom selvstendige stater, basert på tanken om folkesuverenitet, menneskerettigheter og folkeretten.

Norge må fortsatt være en betydelig bidragsyter til humanitær nedrustning, humanitær innsats, utviklingshjelp og fred- og forsoningsarbeid. FNs bærekraftsmål er nasjonalstatenes felles plan for å sikre sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft innen

2030. Dessverre er vi langt unna å nå målene. Norge vil styrke innsatsen for bærekraftsmålene nasjonalt og internasjonalt.

Nasjonalstatene og demokratiet er under press mange steder i verden. Det samme gjelder grunnleggende menneskerettigheter og likestilling. Norsk innsats internasjonalt har sin forankring i universelle menneskerettigheter.

Kriger og folkerettsstridige angrep på stater som Norge anerkjenner, påfører den sivile befolkningen store lidelser og er ødeleggende for politisk dialog og folk-til-folk-samarbeid. Senterpartiet mener Norge må støtte opp under nødvendige sanksjonsregimer og annen innsats for å hindre at slike maktovergrep får fortsette. Vi vil også anstrenge oss for å finne alternative måter for å forvalte felles interesser og naturressurser i nord, for eksempel knyttet til forvaltning av felles fiskeressurser, klima og miljø. Prinsippene for forvaltning av Oljefondet må være i tråd med de til enhver tid gjeldende internasjonalt anerkjente standarder og prinsipper fra OECD og FN.

Norge skal hegne om respekten for internasjonal humanitærrett, samt de grunnleggende humanitære prinsippene om upartiskhet, nøytralitet og uavhengighet.

Norge skal være en internasjonal pådriver for å sikre at forbudene mot klasevåpen og landminer overholdes, og for at stater forplikter seg til å unngå bruk av eksplosive våpen i byer. Vi vil jobbe for nasjonal og internasjonal regulering av autonome våpen slik at det settes krav til betydningsfull menneskelig kontroll.

Senterpartiet vil hegne om og styrke Ikkespredningsavtalen (NPT). Norge skal være i front, bygge kunnskap og bidra til konsensus i FN om effektive tiltak for å verifisere fremtidig kjernefysisk nedrustning. Det er et mål på sikt at Norge skal signere FN-traktaten om forbud mot kjernevåpen, noe som forutsetter at vi lykkes med gjensidige og verifiserbare avtaler om nedrustning. Det er et mål at Norge skal signere FN-traktaten om forbud mot kjernevåpen. Senterpartiet vil jobbe for nasjonal og internasjonal regulering av autonome våpen slik at det stilles krav til betydningsfull menneskelig kontroll.

Samene lever på Nordkalotten, og en stor del av dem lever i Norge. Senterpartiet mener derfor at Norge har et stort ansvar for å legge til rette for et godt samarbeid om samepolitiske spørsmål på tvers av landegrensene.

Nordisk samarbeid

Senterpartiet mener styrket samarbeid i Norden er viktigere enn på lenge, og vil ha økt innsats i alle sektorer for å bidra til dette. Samarbeidet i Norden bygger på nasjonal suverenitet, språk-, kultur- og verdifellesskap, og det er viktig å utvikle dette gjennom folk-til-folk-samarbeid.

Vi må særlig styrke samarbeidet med våre nærmeste naboer når det gjelder forsyningssikkerhet og kriseberedskap, og vi må ha større kontroll med viktige

verdikjeder. Dette skal gjennomføres på en måte som styrker vår nasjonale beredskap. Digitale og byråkratiske grensehindre må fjernes, og det må investeres i viktig transport- og kommunikasjonsinfrastruktur som knytter regionen sammen.

Senterpartiet vil:
– Bygge ned digitale og byråkratiske grensehindre.
– Investere mer i transport- og kommunikasjonsinfrastruktur som binder regionen sammen.
– Legge til rette for tettere samarbeid i nordisk forsvar.
– At fellesnordisk beredskap og forsyningssikkerhet utvikles, inspirert av et nordisk totalforsvarskonsept.
– Få på plass en nordisk-baltisk løsning for bruk av nasjonal elektronisk ID på tvers av landene.
– Styrke kunnskap om Nordens språk og samfunnsliv i kommende læreplaner.
– Legge til rette for tettere samarbeid mellom nordiske rikskringkastere (Nordvision) og andre medier, som kan bidra til en nordisk offentlighet med delt innhold uten dubbing av skandinavisk.
– Utvikle nordisk samarbeid om automatiske oversettelser og annen språkteknologi.
– Styrke rammebetingelsene for folk-til-folk-samarbeid og nordisk studie- og arbeidsutveksling.

Internasjonal handel

Senterpartiet er bekymret for den maktforskyvningen som i lang tid har skjedd i forholdet mellom statlige myndigheter og multinasjonale selskaper – og dermed mellom internasjonal storkapital og folkevalgte. Mange multinasjonale selskaper flytter virksomhet mellom land på en slik måte at de betaler minst mulig skatt. Det betyr ikke bare mindre penger til finansiering av velferd; det svekker også konkurransekraften til norske bedrifter som skatter i Norge.

Om man vil ha stabile samfunn med små forskjeller, må man ta vare på det demokratiske fellesskapet i nasjonalstaten. Dette fellesskapet sikres best gjennom gode offentlige tjenester og et åpent politisk system der de styrende står til ansvar for innbyggerne. Senterpartiet støtter ikke at Norge inngår handelsavtaler som innsnevrer norske folkevalgtes rett eller mulighet til politisk styring. Vi er motstander av handelsavtaler som vil føre til brudd på felles klimaforpliktelser eller som svekker menneskerettighetene.

Senterpartiet mener at regelverket for internasjonal handel blant annet i WTO må ha en bedre balanse mellom hensynet til frihandel og lands behov for å sikre egen grunnleggende beredskap. Alle land skal ha rett og plikt til å produsere mat til egen befolkning. Utviklingsland må ha anledning til å bygge egne verdikjeder og øke selvforsyning av grunnleggende produkter. Dette må også være Norges posisjon i internasjonale handelsforhandlinger.

Senterpartiet vil:
– Forhindre at handels- og investeringsavtaler begrenser det nasjonale og lokale folkestyret, inkludert råderetten over naturressursene.
– Sikre at vår utforming av distrikts- og regionalpolitikk, skatte- og avgiftspolitikk, helsepolitikk og alkoholpolitikk, sysselsettingspolitikk, energipolitikk, likestillingspolitikk, landbruks- og fiskeripolitikk, samt vår eiendomspolitikk, ikke skal kunne utfordres av internasjonale handelsregler.
– Avvise internasjonale investeringsavtaler med investor/stat-tvisteløsningsmekanisme.
– Arbeide for endringer i WTO som åpner for lands behov for egen beredskap og verdiskaping på egne ressurser.
– Fremme demokrati og menneskerettigheter i dialoger om handelsavtaler.
– Etterstrebe større åpenhet i handelsforhandlinger og bidra til at forhandlingsdokumenter i større grad offentliggjøres, for å legge til rette for en offentlig og demokratisk debatt.
– Si «nei» til handelsavtaler som undergraver menneskerettighetene eller Norges evne til å produsere mat til egen befolkning.

Internasjonal utvikling

FNs bærekraftsmål ligger til grunn for norsk utviklingsinnsats. Utviklingssamarbeid handler om å bidra til positiv samfunnsutvikling slik at alle land klarer å sikre gode liv til egen befolkning. Senterpartiet er opptatt av at utviklingsland må ha mulighet til å skape verdier og arbeidsplasser på egne ressurser og bygge opp egen beredskap og forsyningssikkerhet, akkurat slik vi ønsker det i Norge.

Det er i norsk interesse å opprettholde vår posisjon som en forutsigbar og pålitelig samarbeidspartner internasjonalt. Det er viktig for et lite land å bygge tillit og relasjoner i internasjonalt samarbeid. Det øker norsk sikkerhet. Investeringer i stabilitet og utvikling i regioner som grenser mot vårt kontinent er også en investering i egen sikkerhet.

Norge skal fortsatt gå foran i kampen mot fattigdom. Bistand er fortsatt viktig for mange land, og uten høy bistand vil ikke verden lykkes med å nå bærekraftsmålene. Senterpartiet støtter en politikk som bidrar til utjevning mellom land og innad i land. Senterpartiet mener at Norge fortsatt skal ha en ambisiøs politikk for utviklings- og nødhjelp, innrettet for å møte mottakernes behov.

Enhver skal ha mulighet til å ta selvstendige og ansvarlige valg rundt egen kropp og seksualitet. Muligheten til å ta egne valg gjennom likestilling, informasjon og tilgang til tjenester som prevensjon har gitt reduserte fødselstall i land der fruktbarheten tradisjonelt har vært høy. Norge må ta en aktiv del i arbeidet for å sikre trygge fødsler og selvbestemt abort, og prioritere arbeidet for å hindre barneekteskap, vold og overgrep.

Behovet for internasjonal finansiering av utvikling og klimaarbeid er langt større enn det tradisjonell bistand monner. Norge bør jobbe for å få nye finansieringskilder på plass, og gå i bresjen for modeller som kan mobilisere flere private finansieringskilder. Utover bistandspolitikken skal Norge jobbe for økt nasjonal mobilisering av offentlig

finansiering, blant annet gjennom bedre skattesystemer og internasjonalt skattesamarbeid.

Norsk utviklingshjelp bør være rettet mot områder der Norge kan bidra med særskilt kompetanse, som jordbruk, havbruk, fiskeri, forvaltning av naturressurser, energi, omfordeling og skatt, folkehelse, demokrati og likestilling.

Matsikkerhet er en grunnleggende forutsetning for mange av bærekraftsmålene, og økt matsuverenitet i utviklingsland kan bidra til å stimulere til økonomisk vekst og sosial utvikling. Norge bør fortsatt prioritere investeringer i primærnæringer og matsystemer i utviklingsland. Dette gjør landene mer selvforsynte, mindre avhengige av matimport og det fremmer deres økonomiske utvikling.

Klimaendringer og ekstremvær preger alle land og skaper menneskelig lidelse og økonomiske utfordringer. Norge skal fortsatt prioritere bekjempelse og tilpasning til klimaendringer gjennom bistand, teknologioverføring og investeringer.
Stadig mer av internasjonal bistand finansierer globale fellesgoder, på bekostning av tradisjonell fattigdomsbekjempelse. Senterpartiet mener Norge må bidra til begge, men at bekjempelse av fattigdom i de fattigste landene i verden ikke må bli skadelidende av at behovene til fellesinvesteringer på globalt nivå også øker.

Senterpartiet vil:
– At Norge skal bevilge minst 1 prosent av BNI til utviklingshjelp innenfor OECDs ODA-retningslinjer. Dette sikrer at bistanden har som mål å fremme økonomisk utvikling og velferd i utviklingsland.
– Videreføre satsinger på matsikkerhet, klimatilpassing, fornybar energi, helse, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, likestilling og bekjempelse av ulikhet i norsk bistand.
– Ivareta fleksible humanitære budsjetter, og sikre at man tidligere tenker forebygging og langsiktighet i håndtering av humanitære kriser.
– Opprettholde andelen av bistanden som går til fattigdomsbekjempelse. Finansiering i globale fellesgoder bør ikke gå på bekostning av dette.
– Bidra til at mer av norsk bistand går til lokale aktører med legitimitet i lokalsamfunnene de opererer i, også i humanitære kriser.
– Investere i matsikkerhet, klimatilpassing og konfliktløsning i land i Midtøsten og Afrika for å forebygge farlige fluktruter og uønsket migrasjon, og på den måten indirekte verne om asylinstituttet.
– Fortsette det sterke globale samarbeidet om helseberedskap for å sikre tilgang til vaksiner, medisiner og helseteknologi
– Styrke bærekraftige skattesystemer i utviklingsland og det globale samarbeidet om mer rettferdige, globale skattesystemer, og videreføre Norges ledende rolle i det internasjonale arbeidet for å bekjempe ulovlig kapitalflyt og skatteunndragelse.
– Bidra til løsninger på den voksende gjeldskrisen i utviklingsland, blant annet gjennom å få på plass omforente regler for ansvarlig låntaking og ansvarlig långivning.

EU/EØS

Den politiske og økonomiske integrasjonen i EU undergraver folkestyret og fratar medlemslandene økonomisk og politisk handlefrihet. Resultatet er større ulikhet og svekket folkevalgt kontroll. Senterpartiet er sterk motstander av norsk medlemskap i EU. Medlemskap ville fått store konsekvenser for Norges mulighet til å føre en selvstendig utenriks-, handels-, landbruks- og fiskeripolitikk, energipolitikk, samt pengepolitikk.

Senterpartiet mener dagens EØS-avtale er for inngripende og begrenser norsk sjølråderett på mange viktige politikkområder. Senterpartiet mener Norge ikke må avgi suverenitet til EU. Senterpartiet vil arbeide for en tilknytning til EU som sikrer gode rammevilkår for Norges handel og samarbeid med EU-landene. Blant annet i form av fortsatt tollfri eksport til EU-markedet for alle industrivarer. Samtidig må tilknytningen gi større handlefrihet for norske folkevalgte.

Så lenge Norge er en del av EØS vil Senterpartiet utnytte de mulighetene avtalen gir for å ivareta norske interesser.

Senterpartiet vil:
– Være garantist mot norsk EU-medlemskap og gå mot alle forsøk på å fremme en norsk søknad om EU-medlemskap.
– Erstatte EØS-avtalen med handels- og samarbeidsavtaler med EU, etter reforhandlinger.
– Si nei til nye avtaler med EU som inkluderer giljotinklausul eller gir forrang til EU-retten eller noen av EUs institusjoner, organer og byråer.
– Bruke reservasjonsretten når direktiver og forordninger utfordrer grunnleggende norske interesser.
– Utfordre handlingsrommet i EØS-avtalen i større grad enn i dag, blant annet gjennom tydeligere posisjoner og tidligere og mer aktiv dialog med EU, Island og Liechtenstein.
– I større grad prøve saker for EFTA-domstolen.
– Bruke EØS-komiteen mer aktivt for å løfte politisk utfordrende saker.
– Utfordre rigiditeten i EØS-systemet for å få rom for økt lokal tilpasning av regelverk, inkludert gjennom å insistere på materielle tilpasninger i forkant av inkorporering av nytt regelverk.
– Ta initiativ til å endre ESAs prioritering av saker, slik at klagesaker prioriteres over saker ESA tar opp på eget initiativ.
– Avvise å inkludere regelverk i EØS-avtalen som ikke er EØS-relevant eller som er i strid med Grunnloven.
– Invitere Færøyene, Grønland og Storbritannia til EFTA-medlemskap.
– Endre utredningsinstruksen slik at man synliggjør alternative og bedre løsninger dersom man ikke var bundet av EØS-forpliktelser.
– Melde Norge ut av Schengen-samarbeidet. Så lenge Norge er en del av Schengen-samarbeidet vil vi bruke handlingsrommet innenfor dagens avtale til å forsterke den nasjonale grensekontrollen.

Senterpartiet

NEI TIL EU
GARANTISTEN!

NÆR FOLK I HELE NORGE

www.senterpartiet.no